Poštarina je plaćena u gotovom.

Nova Revija

VJERI I NAUCI

Uređuje **O. Petar dr. Grabić,** prof. Bogosl. u Makarskoj.
Izlazi 4 puta na godinu. — Cijena na godinu D. 35.— Za đake D. 25.—
:-: Za inozemstvo D. 45.— Pojedini broj D. 10.— Za đake D. 8.— :-:
Uredništvo i Administracija: **Franjevački samostan, Makarska.**

God. II. **Dubrovnik, u Rujnu 1923.** **Br. 3.**

SADRŽAJ:

Dr. Politicus: **Krščanstvo i politika** . . . . . Str. 221
Dr. fra K. Ivić: **Pojam duše kod Vilima Wundta** (Nastavit će se) 233
Dr. fra G. Cvitanović: **Metropolit Antonije i kat. crkva** 246
F. S. Finžgar: **Sv. Frančišek in žena** 259
O. U. Talija: **Da li su obraćenja k vjeri patološko duševno stanje u čovjeku.** (Svršetak) 265
Dr. fra K. Eterović: **Sveopća crkva u kulturnim državama.** (Nastavak) 275

KULTURNI POGLEDI:

Borba za slobodu škola u Njem. Str. 288. — Kat. ljubav i boljševičko progonstvo, 289. — Kat. crkva i stranci u Parizu, 289. — Laički liberalizam, 292. — Lječnički kongres i vjera, 293. — Esperanto, 293. — Dostojevski i katoličtvo, 294. — Bujan život pravosl. crkve? 295. — Glagolica i patriotizam, 298. — Masaryk i vjera, 299. — Narod. jedinstvo i vjerska pocjepanost, 299.

KNJIŽEVNI PREGLED:

Mahnić: Knjiga života. — Gosar: Za kršćanski Socializem. — Vlašić: U zemlji otajstvâ. — Špoljar: Izabrani listovi sv. Fr. Saleskog. — Harapin: Primatus P. R. in conc. chalcedonensi. — Bartmann: Dogma u. Religionsgeschichte. — Haselbeck: Franzisk. Lebenswerte. — Förster: Christus u. mensch. Leben. — D'Alès: Dictionnaire apolog. — Buchberger: Die Seelsorge. — Kaim: Anschaulihlkeit auf d. Kanzel. — Imle: St. Franziskus . . . . . Str. 300—306.

VJESNIK:

Opadanje poroda u Francuskoj. — Austrija - židovska. — Židovi na amer. sveučilištima. — Škole u Mađarskoj — Sedamstogodišnjica sv. Franje. — Vijesti iz prov. presv. Otkupitelja. — Zasjedanje odbora za konkordat. — † O. A. Miletić. — † O. J. Vladić. — Iz Rima. — Naš dijecez. biskup. Str. 307—311.

CHRONIQUE RELIGIEUSE EN YOUGOSLAVIE:

Un jugement orthodoxe sur les Franciscains. — L' autorité disperse les fidèles de Senta. — Un projet de loi contre les écoles cath. — Les étudiants de theol. et le service militaire. — Le démembrement de la Dalmatie. — La réponse di Nonce Apostol. — Le I.er Congrès eucharistique à Zagreb. — V.e congrès catholique slovène à Ljubljana. . . . . Str. 311—316.

PORUKA UPRAVE.

Neki se tuže, da „Nove Revije“ ne primaju redovito. Mi šaljemo točno svakomu, pa ne znamo, zašto je svak ne prima. Molimo naše pretplatnike i prijatelje, ako koji broj ne dobiju, da ga odmah reklamiraju, te im uzmognemo poslati drugi primjerak.

Molimo sve naše dobre pretplatnike, da nam što prije pošalju pretplatu. Pretplata se šalje ili čekom ili poštanskom doznačicom na upravu u Makarsku.

U fond „Nove Revije“ darovaše: Msgr. A. Akšamović, biskup, Đakovo: D 1000; Troha O. M., prov. Zagreb: D 500; Rev. L. J. Medić; O. Fr. M. Lackawanna; Rev. A. Širca, O. F. M. Steelton; Rev. I. Petričak; O. F. M. New York: po D 420; Rev. A. Murn, O. F. M. Clifton: D 385; Rev. P. Belavić, O. F. M. Clifton i Rev. N. Dr. Bren, O. F. M. Chicago: po D 106; Rev. J. Medin, Lorain: D 43; Kajić Dr. M., hrv. žup. Johnston: D 165; Vyskočil Dr. P. J., Praha (Češka); Ganza Don B., žup. Dicmo; Odrljin O. P., žup. Čvrljevo: po D 100; Visentini O. R., župn. Baškavoda; Letica O. P., žup. Drvenik; Glavaš O. P., župn. Tučepi; Tomašević O. L., žup. Zaostrog; Borković O. J., žup. Igrane; Medić O. V., žup. pom. Imotski; Vrcan O. Ć., žup. Bačina; Jelinčić O. B., žup. pom. Drniš: po D 85; Vidalina O. F., žup. pom. Drniš: D 120; Matutinović O. A., žup. Hrvatce: D 65; Župa Velikobrdo za dobru štampu D 25; Stefanec T., žup. Biskupec (Hrv.); Nola O. K., vjerouč. Sinj, skupio kod učenika; Stan O. E., Cairo: po D 15; Kulić V., posj. Šibenik; Marušić Don J., žup. Kostanje; Speraz P., posj. Split; Samostan OO. Dominjkanaca, Dol: po D 10; Luetić M., učen. Šibenik; Vezilić O. M., prof. Sinj; Kržanić O. K., prof. Sinj: po D 5.

Svim plemenitim darovateljima uprava najsrdačnije zahvaljuje i preporuča se dobroti drugih.

Knjige, koje su stigle na uredništvo, a nisu još ocijenjene.

Божанствена литургија Св. Јована Златоуста. Biblioteka „Хришћ. Живота“, knj. 1. Beograd 1922. Form. 15×10. Str. 104.

VELIMIROVIĆ N., Molitva Gospodnja (Oče nas). Bibl. „Хришћ. Живота“. knj. 2. Beograd 1922. Form. 15×11 ½. Str. 29.

CATHREIN V., Od ateizma k anarhizmu. Preveo Dr. V. Janjić. Bibl. „Хришћ. Живота“, knj. 4. Srij. Karlovci 1922. Form. 24×16. Str. 102.

JANJIĆ Dr. V., Чланци и Расправе: Srij. Karlovci 1921. Form. 24×15 ½. Str. 96.

Uredništvo za 3. broj (god. II.) bilo je zaključeno na 5. IX. 1923

NOVA REVIJA

God. II. 1923. Br. 3.

Dr. Politicus.

KRŠĆANSTVO I POLITIKA.

Résumé. Le christianisme et la politique. — Les hommes libéraux se moquent de la doctrine chrétienne qui enseigne: omnis potestas a Deo. Le sens juste de ce principe est ici explique. La doctrine moderne approuve les attentats, et c' est ce que la doctrine chretienne condamne aussi. Cette doctrine réprouve la révolution. L' Eglise prêche aux hommes d' Etat ainsi qu' aux individus qu' ils sont tenus de conforme leurs actions aux lois divines et préférer le bien commun au sien propre. Quoique les Papes aient perdus leur Etat temporel, néanmoins leur pouvoir est trés grand ils exercent une très forte influence sur l' évolution de l' histoire. L' Eglise catholique a eu un passé glorieux; et son avenir sera semblable.

Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. — Dakle tko se vlasti suprotivi, Božjem se naređenju protivi.

Sv. Pavao, Rimlj. 13, 2.

L' Eglise est la centrale életrique de la politique. — Crkva je električna centrala politike.

Lloyd George, Documentation catholique.

(20. I. 1923). str. 174.

1. Rezultat posljednjih izbora.

Svima nam je poznat rezultat posljednjih izbora za narodnu skupštinu. Nikakva stranka nije odnijela absolutne većine. Stjecajem stranačkih prilika Narodna Radikalna Stranka ima i vladu i parlamenat u svojim rukama. Velika većina Hrvata okupila se je u Hrvatskoj Seljačkoj Republikanskoj Stranci.

Tek neznatan dio glasova dobile su druge hrvatske stranke. Slovenci se okupiše u svojoj Slovenskoj Ljudskoj Stranci. Političke se stranke i u skupštini i u narodu snažno pobijaju. Nema izgleda, da će se tako brzo i lako do sporazuma doći. Političko-stranački život nas upravce ne zanima. »N. Revija« ima kulturno-religiozni smjer; ali baš naše političko-partijske divergencije u mnogo slučajeva predstavljaju i religioznu, katoličku pogibao. Naša vjerska uvjerenja ili radi neznanja ili radi zle volje nailaze na takove poteškoće, koje i u inteligentnim i u širokim masama pučanstva šire neispravne misli o našoj katoličkoj i kršćanskoj nauci.

2. »Svaka je vlast od Boga«.

Svaki čovjek treba da bude podložen starijim vlastima. Nema vlasti, a da ta od Boga nije; i one, koje su, od Boga su. Tko se vlasti opire, Bogu se opire; i buntovnicima će se suditi. Oblasti se valja bojati ne radi dobra djela nego radi opakoga. Ako se želiš vlasti ne bojati, čini dobro, pak će te ona i pohvaliti; i prama tebi ona je sluga Božji i samome tebi za dobro. Ako si zlo počinio, boj se; vlast ne nosi mača bez razloga. Vlast je Božji sluga za kaznu onome, koji zlo djeluje. Pokorni budite ne radi bojazni pred kaznom nego radi savjesti.[1]

Nauka sv. Pavla našla je jaka odjeka i u savremenom životu velikih rimskih Papa Pija IX., Lava XIII. i Pija X., koji javno osudiše subversivna načela anarhističkih struja, pak se one krile pod plaštem ili komunizma ili socijalizma ili nihilizma. Osuda je odatle potekla, što su Pape kao vrhovni poglavari katoličke Crkve uvjereni, da je i građanska državna vlast voljom Božjom u ljudskom društvu.[2]

3. Kritična situacija.

Svatko će na prvi pogled bistro ugledati, u kako je uskom odnošaju ova naša kršćanska nauka, da je svaka vlast od Boga, sa našim dnevnim političkim životom. Na temelju ovoga našega vjerskog naučavanja izvađaju se i takovi zaključci, koji su na štetu samoj vjeri i hoće da dokažu njezin anahronizam.

[1] Sv. Pavao, Rimljanima, 13, 1—5.

[2] Denzinger-Bannwart, Enchiridion Symbolorum .... 11, 1691; 1756—1764; 1855—1858; 1866—1888.

Katoličkom svećenstvu nije lako danas ovu nauku širokim masama tumačiti, kad se one nalaze pod vodstvom svoga vođe gosp. Stjepana Radića u oštroj pasivnoj opoziciji protiv današnjeg režima u Beogradu. Naglašavanje ove vjerske istine na javno opozicionalno mnijenje učinit će taj dojam, kao da katoličko svećenstvo brani današnji državni režim sa svim njegovim eventualnim nedostacima u pogledu državne uprave i prema Hrvatima i prema Slovencima. Prešućuje li se ova istina, tada se je u pogibelji, da se sa režimske strane zapazi: kako se katolička nauka prema političkim prilikama razno prilagođuje i svoje utvrđeno dogmatsko stanovište radi plemenskih razloga napušta. Tako da dandanas i naši inteligenti drže, da je ova tačka naše kršćanske nauke prosta fikcija;[3] a današnji hrvatski seljački vođ gosp. Stjepan Radić ovu nauku, po kojoj bi svaka vlast dolazila od Boga i po Božjoj milosti, nazivlje varkom i Boga i naroda.[4]

4. Auktoritet je nužda socijalne ljudske naravi.

Kršćanska nauka, da je svaka vlast od Boga, nije ni fikcija, a nije ni varka Boga ni naroda, nego nužni postulat naše ljudske socijalne naravi. Čovjek je i u svom porodu i u životu svome, pa i u smrti svojoj socijalno, društveno biće, a ne nikako jedan izolovani petrefakt. Čovjek se ove naravi ne može da odreče. Ona ne zavisi o njegovoj slobodnoj volji. On može da postane pesimist, mizantrop; ali ove bolesne nastranosti još će više potvrđivati prirodnu istinu o njegovoj socijalnoj naravi. Nikakva društvena zajednica bez vlasti ne može da postoji. Ovo vrijedi i za primarnu socijalnu stanicu najužu obitelj od oca i majke i barem jednog djeteta; kao što vrijedi i za milijunski osnovanu državu. Trajna anarhija je vrlo neprirodan pojav kome se opire čitavo biće čovjeka i njegovi socijalni probici. Čovjek ne može da napreduje nego u društvu. Ne može da se razvija ni u fizičkom ni u intelektualnom ni u moralnom pravcu, ako ne u zajednici. Zajednicu se pak ne da ni pojmiti, kad u njoj ne bi bilo nekoga, koji će je u radu zajedničkog općeg dobra rukovoditi. Ljudi su i neznani i sebični, da bi se bez zajedničke

[3] Dr. Ivo Pilar: Borba za vrijednost svoga »Ja«. Zagreb 1922. str. 194.

[4] »Obzor«, LXIV., Br. 28 (30. I. 1923), govor Stjepana Radića.

veze auktoriteta dali zgodno ulagati za zajedničke čovječanske probitke.

Ovaj socijalni momenat ljudske duše nije mi fikcija, a nije ni varka. On je očiti fakt, koga zdravo oko ljudske duše bez ikakve poteškoće bistro gleda. I mi s pravom kažemo, da je sve, što je stvoreno od Boga stvoreno. I ovu socijalnu nuždu našeg zajedničkog života nije stvorio čovjek sam; ovo je u njegovoj naravi bez njegova slobodnog, pače i proti njegova slobodnog određenja. Nije plod ni posebnog povijesnog razvitka i prilika vremena; jer, gdjegod se čovjek u svijetlu povijesti ukaziva, on nosi pečat svoje socijalne ćudi. Fikcija je i varka, kad materijalistički evolucionizam uči, da se je čovjek postepeno razvio iz nesocijalnog čovjeka-životinje do socijalnog bića. Ni život ni povijest ne poznaju u ovome obliku čovjeka-životinju.

Ako mi učimo, da je svaka vlast od Boga, ništa više ne kažemo, nego da je ovaj prirodni socijalni zakon vlasti od Njega kao tvorca ljudske naravi, kome treba da se čovjek pokorava i u vidu svoje vlastite koristi.

5. Bog i verifikacija mandatâ.

Bog ne verificira mandat vlasti, a ni vlastodržacâ; nitili ih neposredno za tu svrhu izabire. Ovaj je izbor nešto posebno samo u području duhovne vlasti. Bog je neposredno Krista poslao kao Otkupitelja svijeta. Krist je — kao Bog-Čovjek — sv. Petru u Crkvi Božjoj dao vlast. Ovakovo što nikakav kršćanski stručnjak ne naučava o državnim ljudima. Nesamo to, nego nitko ne može reći, da je Bog propisao oblik vladavine. Na Nj se nemadu prava da pozivlju ni monarhisti ni republikanci. U ovome je razlika između državne i crkvene kršćanske duhovne oblasti, što je oblik duhovne vlasti po Isukrstu zapovjeđen, dok je oblik državne oblasti potpuno pripušten povijesnom razvoju i životnim potrebama raznih naroda, a i raznih ljudskih rasa.

Čestoput se desi, da se netko domogne i časti i vlasti, makar da se nije pokazao skrupulozan prama zahtjevima i pravice i morala. Tu je mogla da bude odlučna duševna nadarenost, lična mudrost, ishitrena lukavost; što je sve znalo sljubiti razne političke konjekture u svome vlastitom narodu i u internacionalnom životu; da se domogne visokog društvenog i državnog položaja. Pa zar da i ovakovoj vlasti i ovakovim ljudima kršćanstvo priznaje zakonitost i pokornost?! Neka se nitko ne čudi, ako ja pozitivno odgovorim na ovaj upit. Netko može prevarom, novcem, junaštvom da dođe do vlasti, i mi tu vlast treba da poštujemo i da joj se pokoravamo, dok je ona u granicama prirodnog zakona, koji traži, da se stara i skrbi za opće društveno, narodno i državno dobro. Kršćanstvo odlučno pobija sve grijehe pa i prevaru, usilnost, potkupljivanje kod svakoga pa i kod vlastodržaca još i više; ali jednom, kad je vlast tu, i kad je se ne može bez teških socijalnih nedaća drugom boljom da zamijeni, tad je postulat praktičke razboritosti, da je se prizna. Za nas još je nešto više. Mi, kad znademo, da u društvu treba da vlada neka bilo koja vlast, i da je ovo zakon Božji, tad je naša dužnost, koja nas i u savjesti veže, da izvršujemo zakone ove vlasti upravljene za opće dobro državljana i zadruge. Nije samo oružana snaga, koje bi se kršćani imali da boje, nego je tu kontrola i sa strane Božje, da se u plodnoj pokornosti pokažemo poslušni zakonim, koji se ne protive Božjem i prirodnom pravu.[5]

6. Kvalifikacija modernog demokratizma.

Ljudi naših dana ne će da znadu za Boga i za božanska prirodna prava, koja čovjek i kao društveno biće uživa. Čovjek je slobodno, nezavisno biće. Ni društvo mu nije po prirodi potrebno. Izolovano stanje divljaštva — to je Rousseauov zemaljski raj prvog čovjeka. Mizeran je i ovakov raj bio; ali se eto učenici francuskog filozofa njime zadovoljavaju. Kako to, da mi čovjeka nalazimo u društvu, u državi? Nije to po nikakvom Božjem određenju ni po prirodnim zakonima. To je sve stoga, što se je sam čovjek svojom slobodnom voljom na ovakav zajednički život odlučio. On ima velikih dužnosti u zadružnom, državnom životu. Da ništa jest dužnost pokoravanja starijoj vlasti, volji vlastodržaca. On treba da i poreze plaća i život za državu na ratištu žrtvuje. Ali što mi velimo o posluhu i žrtvi?! Pristaše Rousseauovih, a taki su i naši novovjeki politici, hoće da nas uvjere, kako najteži državni zakoni ni ne uključuju u sebi ništa strašno ni ropsko. Ta ljudi su se slobodnom voljom odlučili i ugovorom pristali da živu u državi i da se njezinim zakonima pokoravaju. Tako ili poreze plaćali ili u tamnici svoje zločinstvo

[5] Yves de la Briére: Pouvoir politique (origine du). Dictionaire apologetique[4], sv. XIX., Paris 1923.

kajali ili po razbojištima život svoj za domovinu žrtvovali, sve to biva slobodnom voljom i ugovorom. I hoće da nas uvjere, kako je sve ovo i u našem ličnom interesu i u skladu sa našom slobodnom voljom![6]

Ovo je nauka i naše sadašnje političke demokracije. Pojedinac ili eventualno skup pojedinaca, oni su izvor svakoga prava. Razuman pojedinac vidi, da je on ograničeno, vezano biće. On ne može da pravno promijeni osnove ni moralnog ni socijalnog života, jer su njihovi temelji tako tvrdi, da se gaženje ovog poretka kruto osvećiva i pojedincu i društvu. Ovaj osjećaj ograničenosti ne podnosi moderan čovjek. On hoće da bude tvorac i prava i ćudorednosti. Kako je čovjek prenio ovo svoje pravo na vlastodršce? Vele: općim tajnim pravom glasovanja. Opstoji li opće pravo glasa? Žene su isključili. I ovo je pljuska načelu opće demokracije i svetim pravima svakog pojedinog čovjeka! Da li je muški spol — pa i u svojoj zrelijoj dobi — slobodnim dionikom »svetog prava samoodređenja«? Izborna agitacija sa svojim službenim i neslužbenim terorom vidni su dokaz paradoksalne demokratske slobode i u modernim državama.

Pa da bi barem naši novi ljudi poštivali i ovako iznuđenu narodnu volju. Do nje malo i vlastodršci drže; a još manje ljudi anarhističkih ideja. Narodna volja, izražena pučkim glasanjem, ne poštuje se. Očit je dokaz i talijanski fašizam i ruski boljševizam. U evropskim parlamentima izrađuju se izborni zakoni, koji su reakcija protiv osnovnih demokratskih načela. Sad se na vas glas govori: »Narod je masa, marva ne razumije, treba je upokoriti!« I naša Orjuna ne će više da stoji na bazi demokratskog načela. Ona je superiorna.[7] Elita većih, jačih duhova! I oni imadu prava na otpor i na slobodu misli, i na slobodu djelovanja protiv svih onih koji s njima jednako ne misle. Ovo je sve u vidu bratske jednakosti i slobode?! Današnje narodne organizacije ne računaju sa slobodom uvjerenja i sa moralnom snagom argumenata. Najbolji su razlozi: pest, batina, samokres i bomba. Oni zaboravljaju na Isukrstovu nauku: Tko mačem sječe, od mača i gine; koju i povijest i sadašnjica nesumnjivo potvrđuju.

Ove činjenice za to istakoh, da se vidi, kako se je samoj sebi osvetila atejistička nauka: da su čovjek i narod izvor vlasti

[6] Victor Cathrein S. J., Moralphilosophie[4], II., Die Lehre von Staat.
[7] Nova Evropa, VII., 11, 343.

i prava, kad evo na svakom koraku ovaj emancipovani čovjek dršće i strepi pred strašnim posljedicama svoje slobodne bezbožne političke ideologije.

Što se tiče općeg, izravnog tajnog prava glasovanja i za državne ustave i za redovito državno funkcioniranje, kršćanska nauka nema ništa protiv toga. I ovakov oblik vođenja državnih poslova može da bude najprikladniji zahtijevima našeg demokratskog vremena. Jedno je ipak, što mi kao kršćani ne možemo odobriti, a to je, da su pojedini ljudi ili narod izvor svakoga pa i državnoga poretka i prava; ili da je država kao neki apsolutum (Hegelova bog-država), koja nema dužnosti, da se osvrće na opravdane zahtjeve pojedinih građana, njihovih skupina i pojedinih religijskih konfesija.

Ograničen je pojedinac, narod i država, a to ograničenje biva Božjim, prirodnim i pozitivnim zakonima na korist i na spas svih i pojedinih zainmanih faktora. Moderna politička sloboda ima velikih grijeha na duši, što se tiče današnjeg društvenog i državnog života, koji se trese s groznice socijalne revolucije, uzrokovane bezdušnim kapitalizmom i bezvjerskim anarhizmom.

7. Kritika atentatâ.

Naše je doba buntovno. Vanjska pojava podzemnog svijeta jesu razni: Aliagići, Stejići, Raići. Njihova se djela s pravom osuđuju. No imade drugih imena, koja su jednaka djela počinili, kao što su sarajevski atentatori sa Principom na čelu. I naši ih ljudi u zvijezde kuju i eto im hoće spomenike da dižu. Gradske ulice trgove i mostove njihovim imenima nazivlju. Veli se na opravdanje, da je velika razlika između djela jednih i drugih, jer da je tane Principova samokresa diglo s puta stoljetne neprijatelje naše narodne stvari, mrske Habsburgovce, dok je Stejića bomba bila uperena protiv našeg današnjeg najuzvišenijeg narodnog predstavnika. Mi kršćani velimo, da zapovijed Božja: »Ne ubij!« veže svakog i pojedinog čovjeka i da se mora bezuvjetno u svim prigodama života vršiti samo s ovim izuzetkom, ako je potrebito to ubojstvo, da se sačuva vlastiti nepravedno ugroženi život; ili ako zakonita državna vlast sudi, da je netko pogibeljan za društveni poredak, pak da se društvu inače uspješno ne da pomoći nego ubojstvom dotičnog zločinca. Glorifikacija ubojice, kad je nama slučajno, makar i s nacional-

nih razloga, poćudno, ne daje nam prava, da bilo koga osuđujemo, kad svoju ubojničku ruku digne i protiv naših nacionalnih interesa. Ako je dopušteno bilo jednom pojedincu nož na drugoga vaditi iz svoje nacionalne svijesti; tad će biti svakome neprijatelju naše države dopušteno, da uime svoga patriotizma radi o glavi i naših državnika i naših vladara. Pogibeljna je metoda onih državnih upravnika, koji rade spomenike Principu, ubojici Ferdinanda i Sofije, a razapinju tanka vješala Aliagiću, Stejiću i Raiću. Relativni se moral osvećuje! Batina sa dva kraja obojicu prije ili poslije pogađa!

8. Katoličtvo i revolucija.

Kršćanstvu se prigovara, da je konservativno. Ono nema snage da se borbom, bunom domogne svoje narodne slobode. Istina je, da narodna sloboda nije maksimum sreće ni blagostanja. Nad narodnom slobodom i nad narodnom državom stoje Božja i prirodna prava. Što vrijedi često puta i narodna sloboda i narodna država, kad je u njoj iščezao pravi smisao pravice, građanske slobode, staleške jednakosti?! Narodna boljševička ruska vlada boji se pred svojom vlastitom djecom, jer je njihovu nevinu krv na potoke lijevala. I nitko takovu vladu, makar da je nacionalna, svojevoljno ne želi,osim onih; kojim narodna teroristička vlada daje posebne unosne koncesije. Obeščašćen domaći prag, oskvrnuta religiozna sloboda, ugrožen građanski život, paralizovana narodna poljoprivreda, ukočen opći saobraćaj, potisnuta narodna prosvjeta nikakve države pa ni narodne ne preporučuju. Dakle ima religioznih, socijalnih, kulturnih dobara, koja stoje nad dobrom narodne države kao takove. I narodna država, ako hoće da napreduje i cvijeta, mora da vodi računa o svima ovim dobrima.

Katolici i kršćani po svom vjerskom mentalitetu, po uzgoju svome nijesu revolucionaran elemenat. Sređenost u glavi, poštovanje u obiteljskom životu, obuzdanje strasti u ponašanju, vjernost u građanskim odnošajim, što sve kršćanska vjera preporučuje, otupljivaju zanos za prolijevanjem krvi i za pobunama. Baš ove građanske kreposti najbolji su materijal za izgradnju svake, pa i narodne države. Nikakva vlast, makar se pomoću razbojničke ruke i popela na prijestolje, ne trpi revolucionera. Oni su obično sposobni u rušenju, ali ne u zidanju. Uopće bi

država i društvo bili u trajnoj pogibli, kad baš ne bi bilo ovog pasivnog i konservativnog dijela državljana. Oni na svojim plećima drže državnu zgradu, da se ne strovali. Što bi sve od države bilo i što će od nje da bude, ako se državljani podijele u dvije neprijateljske fronte, koje se međusobno pobijaju?! Borbeni stav ni Orjune ni Srnovaca ni Hanovaca ne učvrstiše našu državu, nego poštivanje Božjih, prirodnih, pak tekar onda državnih zakona, koliko se ne protive većim i Božjim.

9. Crkva i vlastodršci.

Kršćanstvo poučaje i pojedince i narode poštovanje, posluh i vjernost prema zakonitim državnim vlastima. I cjelokupno svećenstvo treba da ovu nauku u narodu širi i utvrđuje. Misli se, da je Crkva ovakim načinom narodnog odgajanja neprijateljica narodnih sloboština i zaštitnica usilnih vlastodržaca. Ovakova šta vrlo je daleko i od rada i od vjersko-socijalnih ciljeva katoličke Crkve. Ona i vlastodršcima ukazuje njihove dužnosti. Nijesu oni tu radi sebe nego radi zajedničkog dobra, države, naroda. Njihovu sreću i njihov procvat treba da u prvom redu pred očima imadu. Kao vladar ili sudionik vlasti svoje individualno dobro treba da potcijeni pred općim. Pače je dužan i život svoj položiti na oltar naroda i države. U državnoj upravi ne smije da gleda ni na rod ni na pleme, nego državnu upravu treba da povjeri ljudima i sposobnim i savjesnim, koji će htjeti i znati državni ugled štititi i promicati. On je dužan u savjesti čuvati se laskavaca i sam biti zadahnut čuvstvima pravde, ljubavi i žrtve prema svojim podanicima.[8]

Crkva, koja ovakovu nauku pred oči stavlja vlastodršcima, makar im bila poćudna ili mrska, ne može se reći, da je u socijalnom pogledu zapustila — koliko je do nje — interese širokih pučkih slojeva. Pače u najgorim danima progonstva starog i novijeg, našao se je predstavnik i glavar Crkve, koji je bez ljudskih obzira svemu svijetu naglasivao spasonosna načela kršćanske socijalne nauke.[9] I nedavno se je čuo iz Vatikana spasonosan glas, kako bi se dalo izaći iz ovog poratnog društvenog dar-

[8] H. Noldin, S. J., De praeceptis Dei et ecclesiae,[15] Oeniponte 1922.

[9] Bruno Grabinski: Kirche und Weltkrieg, Regensburg 1912. Das Papsthum im Weltkriege.

mara bez obzira, što je taj glas bio najneprijatnije saslušan u katoličkoj francuskoj državi. Papina je poruka, da se od pobijeđenih naroda ne traži ono, što je nemoguće da dadu; ali da jednako i pobijeđeni ne uskraćuju snositi zasluženе terete isplate prema pobijediteljima.

10. Vlastodršci i propast države.

Na propasti države više rade nesavjesni državljani nego čete anarhista. Kad se vlastodršci ne će da drže granica Božjih i prirodnih zakona, nego ih samovoljno krše i u državi pokapaju, tada se prije ili poslije samim njima zla uprava osvećuje. Mi kršćani, i ako nijesmo načelno za revoluciju ni pojedinaca ni naroda, ipak smo toliko jaki, da se barem pasivnom borbom opremo bezvjerskim zakonima bilo kojih država. Država pak, koja vodi bezobzirnu borbu protiv vjerskih i narodnih prava državljana, malo pomalo gubi uporište u svijesti svojih podanika, pak je od rasula ne spasiše sve moguće tvornice municije od Škode do Kruppa. Fizička snaga države jedino onda nešto vrijedi, ako je izraz političke ideologije boraca; nije li ovo, tad se ona često puta okreće protiv nje iste. S pravom se veli: »Justitia regnorum fundamentum!« Ali ne pravednost na papiru i na jeziku, nego na djelu i u istini!

Ni po kršćanskoj nauci nije nitko dužan da štiti one vlastodršce, koji se pokazaše nedostojni svog položaja; pak je dužnost savjesti i praktičke razboritosti, da se dođe s drugim ljudima do sređenijih prilika u državi: jer država je radi narodnog općeg dobra, a ne nipošto opće dobro radi bilo kojeg vlastodršca.

11. Politička moć rimskog Pape.

Nama katolicima nije zavidan položaj, kad se radi o odnošaju prema državi. Moderna je država bog. Ovu je nauku Hegel posvetio. »Sic volo sic jubeo, stat pro ratione voluntas!« Ovo tiransko načelo pojedinih apsolutista starijih vremena nije iščezlo ni u modernim demokratskim državama. Država, vlada i partija često puta uzajamni su pojmovi. Ne trpe one druge vlasti osim svoje. Mi katolici priznajemo crkovnu duhovnu vlast u Rimu. Ali je to i za naše narodne vođe tuđinska vlast. Papa je i Talijanac, a njegove su tendencije čisto političke. Svojoj se

je duhovnoj misiji iznevjerio.[10] Tko to njega slijedi taj je i protivunarodan i protivudržavan. Zajednička je melodija svih liberalnih elemenata širom svijeta ne isključujući ni Talijance, koji Papu proglasuju neprijateljem svog vlastitog naroda.

Mi naglašivamo, da Papa nema političkih pretenzija, jer je duhovna vlast; pak sve kad bi ih i imao, katolici se nijesu obvezali voditi čisto narodnu politiku u pravcu želja sv. Oca Pape. Ovo stanovište izrazilo se i u pariškom parlamentu povodom pisma sv. Oca kardinalu Gasparijiu, koje i nije imalo političkih ciljeva, nego je bilo očinska riječ, pred novim katastrofama što prijete svijetu radi nekršćanske politike, koju uopće Evropa vodi, a napose Francuska i Njemačka.

Moderni se svijet raduje, što je Papa ostao bez političke snage i utjecaja, i ako sami protestanti[11] o tome drukčije sude. str. 399.

Pa ni mi katolici ne ćemo da suze ronimo nad ovim i ovakim gubitkom; i ako smo s političkih razloga uvjereni, kao što i mnogi nekatolici, da bi za čovječanstvo mnogo probitačnije bilo, kad bi se sudbina i naroda i država nalazila u rukama nepristranog duhovnog čovjeka, nego što se nalazi u rukama nacionalističkih šovena, koji svakom svojom odlukom nove iskre bacaju u barutanu naših valjda još krvavijih događaja.[12]

Neka Crkva i nema nikakvih političkih pretenzija, ipak je ona neupravce silna politička moć. Politika je i umjetnost u rukovođenju građana k ovozemnim probicima. Građane se ne da uspješno voditi, ako se ne imadu pred očima i njihova vjerska načela, koja osnažuju ili sprječavaju čitav život čovjeka. U ovome je smislu suvremeni najpoznatiji engleski državnik Lloyd George rekao uopće o Crkvi: da je ona električna centrala politike. I naši liberalni ljudi to uviđaju, pak baš o katoličkoj Crkvi vele »da je najjača organizacija, koju je svijet ikada vidio i imao, i da nijedna organizacija nije odolila tolikim navalama«,[13] kao što je katolička Crkva. Stoga dakako i naš politički život mora da se osvrće na katoličku svijest građana. To traže i interesi

[10] Stjepan Radić, Savremena Evropa, Zagreb 1905, str. 115. »Obzor«, LXIV., 28 (30. I. 1923).

[11] Dr. Hans Rost, Die Kulturkraft des Katholizismus, Paderborn 1916.

[12] G. Neyron, S. J., Role historique de la papauté. Dictionaire apologetique XVII,[4] Paris 1921.

[13] Nova Evropa, VII., 8. i 9. 248. 16. Kostrenčić: Katolička Crkva.

države. Mi ne prijetimo sa našom fizičkom snagom, jer je i nemamo. A kad bismo je i imali, ne bismo je ulagali za narodno i državno poništenje, nego za konsolidaciju i napredak. Naša je sila moralna, vjerska i kršćanska svijest i to je nešto zajedničkog svoj katoličkoj Crkvi širom svijeta, koja se je borila — a ta je borba imala uvijek i svojih političkih blagotvornih posljedica. — pod vodstvom Pape kroz vijekove: »Zao duh je uvijek na Crkvu nasrćao stoga, što ga je ona s prijestola bacila. Crkva nigda nije svoju duhovnu božansku vlast zlorabila. Proklinjala je bezbožne ljude, buntovne narode, kralje usilnike. Protiv kralja, koji su vlast tiranijom cijenili, Crkva je slobodu zagovarala; protiv buntovnih naroda, kojim je pogibao prijetila, da u bezvlađu potonu, vlast je podupirala; a protiv vlastodržaca i naroda uvijek je branila neporočnost Božjih zapovijedi«.[14]

12. Budućnost katoličke Crkve.

Danas ni Crkva ni Papa ne imadu vanjskog ugleda, kao što su ga nekoć imali. Papina je država porušena, crkvena imanja oduzeta, redovnici razagnani, samostani u vojničke stanove pretvoreni. I naši protivnici misle, da je Crkva jeftino do tih zemaljskih dobara došla. Neka poslušaju francuskog povjesnika filozofa i kritika, nama katolicima nimalo prijazna H. Tainea, kad baš o crkvenom imanju veli: uvijek su ljudi i sebični i zavidni bili, da bi koga bez zasluge blagom i bogatstvom darivali.

Mi koji u svemu gledamo mudru upravu Božje providnosti, i u ovim progonstvima vidimo Njegovu milost i dobrotu da smo po čitavom svijetu u duševnoj zajednici s Papom snažniji i čvršći postali, nego ikada u prošlosti. Ovo nam danas priznaju i prvaci moderne liberalne misli, kao što je nedavno umrli francuski akademik M. A. Ribot. On veli za francusku, najvećma progonjenu Crkvu: »Ja ne znam kakva će vjerska budućnost u Francuskoj biti. O Crkvi katoličkoj znadem to: ona, koja je u prošlosti toliko slave stekla; koja je majka tolikog samoprijegora; s koje se mir u ljudskim dušama širi; a koja je blaga utješiteljica u ljudskim patnjama, ta Crkva i u budućnosti imat će veliku ulogu u ljudskom društvu«.[15]

[14] Donoso Cortès, La Documentation catholique, sv. 9, Br. 191, 760 (24. III. 1923).

[15] La Doc. cath., 3. III. 1923, Br. 188.

Dr. fra Kažimir Ivić — Visoko.

POJAM DUŠE KOD VILIMA WUNDTA.

Résumé. — La notion de l' âme chez V. Wundt. **Exposé et critique.**

I. Wundt s' est proposé de construire une psychologie basée uniquement sur les faits. L' introspection, dit-il, en psychologie ne suffit pas. La méthode doit être aussi expérimentale. La psychologie, comme science expérimentale, ne peut pas atteindre l' essence, l' origine et la fin de l' âme. Mais le psychologue, en fonction de philosophe, doit compléter ses données par une vue une et synthétique de l' univers, pourvu que cette vue ne soit pas en contradiction avec les faits.

Nous ne trouvons en nous, dit W., que des actes, un écoulement des phénomènes. Ce qu' on nomme âme n' est que l' ensemble de nos événements, qui sont liés et constitués en unité surtout par la volonté. Admettre au delá de ces actes une substance permanente, ce serait une illusion et une chose superflue. — L' auteur expose ensuite le parallélisme psycho-physique de W., qui n' est pas absolu mais modéré, car ce sont seulemeut les actes psychiques élémentaires qui ont un correspondant physiologique. L' activite psychique est regie par trois lois.

II. W. n' admet que des actes. Avec le bon sens il faut admettre une substance, qui est le substratum et le principe des actes. Nous n' apercevons directement que des actes, c' est vrai, mais l' esprit ne peut pas concevoir les actes sans un principe de l' activité, comme il n' est pas possible qu' il y ait du mouvement sans une chose qui soit mue.

1. Uvod.

Ima pitanja što zanimaju svakoga, te se sama sobom nameću ljudskome duhu, i svak ih mora na koji bilo način riješiti.

Takovo opće pitanje jest problem o ljudskoj duši i o njezinoj sudbini.

Lijep primjer, kako se i oni zanimaju ovim pitanjem, koji ga svojim naučnim metodama i riječima isključuju, daje nam Vilim Wundt.

Wundt je egzaktnošću svojih radova osnovao i učvrstio eksperimentalnu psihologiju, a time ujedno pobudio interesovanje učenjaka kao inteligenata uopće za filozofiju, koja se već općenito bila počela prezirati kao preslobodno maštanje i igrarija riječi, kao nešto nesavremeno i neučenjačko.

Vilim Wundt, iako je već umro, uživa i danas najveći glas od svih filozofa među učenjacima. Njegov rad, njegovo mar-

ljivo istraživanje i njegova ogromna djela, dala su mu jedno od prvih mjesta među učenjacima uopće. Njegov rad nastavljaju laboratoriji za eksperimentalnu psihologiju, Wundtove škole.

2. Wundtov život i filozofska djela.

Wundt se rodio 16. augusta 1832. g. u Neckarau-u kod Mannheima.[1] Iza godine 1851. učio je medicinu u Heidelbergu, Tübingenu i Berlinu. U Heidelbergu se posebno bavio proučavanjem mozga i živčevlja, a iza svršenih akademskih studija mnogo se zanimao patološkom anatomijom. Godine 1857. habilituje se Wundt za docenta iz fiziologije u Heidelbergu. Tu je bio Helmholtzov asistent u fiziološkom laboratoriju, a godine 1864. bude imenovan sveučilišnim profesorom.

Od god. 1859. do 1862. izdavao je Wundt »Beiträge zur Theorie der Sinneswahrnehmung«. U tijem se prinosima Wundt počeo prvi put baviti filozofijom, za koju prije nije mnogo mario. Iza toga su slijedila psihološka djela većeg značenja »Vorlesungen über die Menschen — und Tierseele« 1863. »Grundzüge der physiologischen Psychologie« 1874.

God. 1874. bude pozvan za profesora u Zürich, a slijedeće godine u Leipzig, gdje je osnovao svoju psihološku školu i uredio laboratorij za eksperimentalnu psihologiju. U tomu laboratoriju radio je Wundt neumorno sve do svoje smrti 20. septembra 1920.

Po Wundtovu su se uzoru počeli praviti laboratoriji za eksperimentalnu psihologiju i na drugim sveučilištima, i danas je malo sveučilišta, što ne bi imala takvoga laboratorija.

Wundt se proslavio ovim laboratorijem i tim postao pravim osnivačem moderne, eksperimentalne psihologije, od koje se mnogi nadaju, da će im sva pitanja o duševnom životu potpuno riješiti.

Od god. 1874. pa sve do svoje smrti Wundt je marljivo radio u svom laboratoriju, a ujedno se bavio i filozofijom tako, da je obradio sve grane filozofije kao logiku, etiku, metafiziku. Najznamenitije mu je djelo u deset svezaka o psihologiji naroda (»Völkerpsychologie, eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze«)

[1] E. König, Wundt als Psycholog und Philosoph. Stuttgart 1909. str. 23-51.

3. Wundtova metoda.

Wundt je psiholog i filozof, najprije eksperimentalni psiholog pa onda filozof. Ima više mjesta u djelima Wundtovim, što se ne slažu. Wundt psiholog ne slaže se uvijek s Wundtom filozofom, zbog toga i nije Wundt svuda u svojoj etici, metafizici i teoriji spoznaje jasan, jer prenosi jezik svoje voluntarističke psihologije u jezik tih nauka.[2]

Prije Wundta bila je psihološka metoda dvojaka: empirijska (induktivna), koja je nastojala iz nutarnjega iskustva protumačiti duševni život i druga razumna (deduktivna), što je htjela poput matematičke fizike da izvodi pojedine pojave iz nekoliko hipotetičkih pretpostavki i da ih prema njihovu nutarnjem snošaju tumači.[3]

Kad su se pak u devetnaestom stoljeću počeli upotrebljavati pokusi gotovo u svim znanostima, nije ni psihologija mogla ostati bez njih. Prvi, koji su ih uveli u psihologiju, bili su sami fiziolozi, a od toga nije psihologija imala nikakove koristi, štoviše, prijetila joj je pogibao da postane samo jednim ogrankom fiziologije. Godina šezdesetih prošloga stoljeća bili su jedini Fechner i Wundt, što su isticali više psihološko stanovište. Wundt u svojim Prinosima kaže, da će se način psihološkog istraživanja odmah promijeniti, čim se duša shvati kao jedna prirodna pojava, a nauka o duši kao prirodna nauka, jer će se onda eksperimentalna metoda potpuno primijeniti i na tu znanost.[4] Wundt hoće, da se jedne pojave izvode iz drugih.[5]

Eksperimentalna je psihologija po današnjem shvaćanju »psihologija bez duše«, kako se lijepo izražava Albert Lange u svojoj Povijesti materijalizma, ona se bavi samo našim neposrednim iskustvom, a tu ne nađosmo duše.

Wundtovo shvaćanje duše nije posve jasno, nu sigurno je bar donekle različito od onoga u Lange-ovoj Povijesti materijalizma, jer on drži, da mi istina ne smijemo duše unaprijed pretpostaviti, ali se neka hipoteza o duši mora naći psihološkim istraživanjem, pa zato on ni ne zove te svoje psihologije »psi-

[2] Dr. Vl. Dvorniković, Savremena filozofija Zagreb 1919. str. 123.
[3] E. König, Wundt als Psycholog und Philosoph str. 36.
[4] König, Op. cit. str. 29.
[5] König, Op. cit. str. 36.

hologijom bez duše« nego »eksperimentalnom psihologijom.[6]« Njezin je predmet neposredno nutarnje iskustvo bez obzira na vanjske predmete.[7]

Druge znanosti, koje također obrađuje pojave naše svijesti, promatraju samo pojedine pojave te svijesti, zato se mora psihologija osvrnuti na općenite pojave kao što su govor, vjerske predodžbe i moralna načela i to zbog toga, da raširi svoje područje i da se pomogne u zapletenijim psihičkim pojavama.[8] Ova psihologija zahtijeva kušnju, koja je pomoćno sredstvo samoopažanja.

Wundt neće duše ni da prizna ni da je zaniječe, ona mu je pomoćni pojam, koji on traži. Kada se psihološkim istraživanjem nađe hipoteza o duši, onda se moraju iz nje izvoditi pojedine činjenice. Naše iskustvo dakle moramo logički obraditi i tim obrađivanjem naći pojmove, što su nužni, da činjenice dovedemo u sklad.[9]

Eksperimentalna psihologija sama po sebi ne može raditi o duši kao o jednom stvarnom biću, toga ona ne može svojim pokusima naći. Za nju, ako hoće biti znanošću, što ne prelazi svojih granica, ne opstoji ništa drugo osim pojava naše svijesti. I Wundtu prema tomu »naša duša nije ništa drugo nego skup naših nutarnjih doživljaja, našega pomišljanja, osjećaja i htijenja, koje se u našoj svijesti slaže u jedno i postepeno se razvijajući napokon uzdiže se do samosvijesnoga mišljenja i slobodnog moralnog htijenja«.[10]

Da li psihologija mora na ovome ostati, to je posve drugo pitanje. Obično ne ostaje, ona ide još korak naprijed, ona uvijek traži bilo koju metafiziku, ona traži nazor o svijetu. To nastojanje, da se dođe do jedinstvenoga nazora o svijetu, gdje ne bi bilo nikakova protuslovlja upravo je nužno. Za tim mora ići ne samo filozofija nego i sve pojedine znanosti. »Prema tomu zahtjevu ne smije filozofija imati protuslovlja u svojim rezultatima, štaviše njezina je najodlučnija dužnost da izravna takova protuslovlja na području pojedinih znanosti, gdje se nađu«.[11]

[6] Wundt, Essays II. izd. Leipzig 1906. str. 188.
[7] Wundt, System der Philosophie II. sv. III. izd. Leipzig 1907. str. 275.
[8] Wundt, Grundriss der Psychologie XII. izd. Leipzig 1907. str 10.
[9] Wundt, Grundriss der Psychologie str. 386.
[11] Wundt, Sinnliche und übersinnliche Welt Leipzig 1914. str. 324. Friburgi Brisgoviae 1913. str. 148.

Bitnost naše duše, njezino prvotno stanje, njezin budući život za eksperimentalnu su psihologiju potpuno nepoznati. A »Wundt, premda je utemeljitelj eksperimentalne psihologije, što više radi na eksperimentalnoj psihologiji, tim jasnije uviđa, da je dohvat eksperimenta ipak ograničen, i da ne može eksperimentalna metoda riješiti svih pitanja psihologije. Upravo će najteža i najodlučnija filozofska pitanja ostati za uvijek s onu stranu eksperimenta«[12] I tako Wundt svojim zaključcima neopazice prelazi među metafizičare.

Wundt misli, da se psihologiji kao ni nijednoj drugoj znanosti ne smije poreći pravo da popuni svoje činjenice, da izgradi svoje naziranje o svijetu, da stavi upravo krunu svome radu. Poimanje duše spada u ovo idealno popunjavanje našega znanja, što se mora osnivati na pojedinim znanostima i ne smije se ni u čemu protiviti sigurno utvrđenim činjenicama bilo koje nauke, u ostalom je pako potpuno slobodno.

4. Wundtovo poimanje duše.

Mi razlikujemo dvostruko poimanje duše; supstancijalno i aktualno. U prvo spadaju sve teorije, koje drže, da su psihičke činjenice pojave jedne hipotetične podloge ili supstancije.[13] Ovo se opet dijeli na materijalističko, koje smatra duševne pojave učincima materije i nekih materijalnih spojeva; i spiritualističko, koje drži te pojave promjenama i stanjima jednoga neprostranoga i nedjeljivoga duhovnoga bića.[14]

Wundt se ne slaže ni s materijalistima ni sa spiritualistima, on usvaja pojam aktualne duše. Wundt promatra razvoj prirodnih nauka počev od renaisance i tu vidi, kako se »subjektivni elementi iskustva« isključuju iz »objektivnog promatranja prirode« i prema tomu mora otpasti i iz psihologije pojam supstancijalne duše kao zadnji ostatak metafizičke psihologije. Psiho-

[11] Wundt, Sinnliche und über sinnliche welt Leipzig 1914. str. 324.
[12] Dvorniković, Wilhelm Wundt i njegovo značenje Zagreb 1920. str. 9.
[13] Wundt, Logik der Geisteswissenschaften III. sv. III. izd. Stuttgart 1908. str. 243.
[14] Wundt, Grundriss der Psychologie str. 389.

logija je naime empirička znanost.[15] Wundt promatra tijek i mijenjanje duševnih stanja i u tomu »fluktualnom momentu traži princip svega tumačenja, a ne u nekoj statičkoj supstanciji«.[16] Psihološko je promatranje nastavak prirodoslovnoga, samo što su u njemu suvišni hipotetični pojmovi, koji uzimaju neki od subjekta nezavisni predmet, jer je bitnost duše neposredna zazbiljnost samih pojava.[17]

I pojam je materije u fizici samo provizoran. On se mora uzeti, jer predstavlja stvari od nas potpuno nezavisne, pa ipak je samo skupno ime za opstojeće stvari. Ta materija predstavlja ujedno i jedini oblik supstancije, što ga logika može dopustiti.

Wundt misli da je pojam duše posve suvišan, jer se sadržaj naše svijesti, kojim se jedino bavi psihologija, nalazi u svijesti neposredno.[18]

»Nutarnja se uzročnost našega duševnoga života ne da spojiti — umuje Wundt — s nepromjenljivom ustrajnošću supstancije; pretpostavka jedne od samih događaja različite podloge pokazuje se prema činjenicama iskustva netemeljitom, jer ni najmanje ne doprinosi spoznanju suvislosti tih činjenica«. Za psihologiju vrijedi »da duša nije od duševnih događaja različita supstancija, nego da je ona sâmo to duševno događanje«.[19]

»Duševne nam se pojave pokazuju kao neprestano djelovanje, što iz svojih predodžaba stvara stvari, a da samo nije nikakova stvar«.[20]

Ne samo to, nego je i prava bitnost vanjskoga i nutarnjega svijeta uopće samo »aktualnost događaja«. I pojam materije samo je apstrakcija, on je samo kao neki simbol. Ne može se dakle smatrati početnim bitak, koji ostaje i koji svojim djelovanjem proizvada pojave, nego je prvo djelovanje, aktualnost, a pravi je bitak sâmo postajanje. »Ono je čin, što svijetom izvan nas i duhovnim životom u nama i oko nas vlada«.[21] Tu ništa ne miruje, nego sve neprestano teče.

[15] Wundt, Sinnliche und übersinnliche Welt str. 327.
[16] Dvornikoviċ, Savremena filozofija Zagreb 1919. str. 123.
[17] Grundriss der Psychologie str. 391.
[18] Wundt, Sinnliche und übersinnliche Welt str. 327.
[19] Wundt, System der Philosophie II. sv. str. 227.
[20] Wundt, Logik der Geisteswissenschaften III. sv. str. 246.
[21] Wundt, Sinnliche und übersinnliche Welt str. 330. i 331.

Činjenice neposrednog iskustva pokazuju nam samo događaje, što neprekidno teku; nigdje ne nalazimo bitka, što bi potpuno ustrajao, i ono najstalnije u nama, **htijenje**, nije ništa drugo nego djelovanje, što nikada ne miruje.[22]

U našoj svijesti imamo mnoštvo predodžaba, koje se ujedinjuju tim, što su predmeti istoga htijenja, koje prema njima razvija svoju djelatnost i istodobno se sprečava po njima u toj djelatnosti. Iz toga dvostrukoga sadržaja naše svijesti pravi htijenje neki suvisli sadržaj iste vrste, i jedino taj suvisli sadržaj daje našim doživljajima stvarnu jedinstvenost. Na taj način čini volja jedinstvo naše svijesti. Jedini dakle transcedentni pojam duše jest volja. Prema tomu ta bi se psihologija morala zvati voluntarističkom. No ni toga pojma ne može psihologija upotrijebiti u svoju svrhu, jer ni ta volja nije mirni bitak, nego djelovanje, što neprestano traje.[23] Dalje, po Wundtovu nazoru i psihologiji, ne možemo ići.

Jedinstvo empiričke duše naime nije jedinstvo nedjeljive djelatnosti, što bi bila bez sadržaja, nego ono nastaje iz duhovne organizacije, koja nije samo analogna s tjelesnom organizacijom oduhovljenoga tijela, nego je s njom jedno te isto, budući se duhovna djelatnost bez mnogo organa i njihova djelovanja ne da ni pomisliti.[24] Što psihologija može upotrijebiti, jest jedino tijelo. Tako Wundt dolazi do nazora, da su duša i tijelo ne po sebi, nego samo po našem shvaćanju različiti.[25]

Wundt pozna također samo jedno iskustvo, koje se, čim se stane znanstveno analizovati, raspada u dva oblika, u posredno, što radi o objektivnom snošaju predmeta međusobno, i neposredno, koje se bavi predmetima kao sadržajem iskustva kod subjekta, koji ih poznaje.[26]

Misliti, da taj jedinstveni sadržaj ima dvije podloge, što zajedno opstoje, dušu i tijelo, drži da je posve beskorisno, jer svuda, gdje tu stvarnu podlogu života tražimo, nalazimo samo

[22] König, Wundt als Psycholog und Philosoph str. 110. Ovdje namah napominjem da, ako iskustvom ne nalazim bitak, time nijesam nipošto ovlašten zaključivati da bitak ne postoji.
[23] Wundt, System der Philosophie str. 376. i 377.
[24] Wundt, Op. cit. str. 377. i 378.
[25] Wundt, Op. cit. str. 377. i 378.
[26] Wundt, Grundriss der Psychologie str. 395.

tijelo ili materiju.[27] Ni ovo tijelo ne smijemo pomišljati apsolutno postojanim bićem, nego samo relativno postojanom podlogom duhovnoga života, budući da je i ono kao i sve živo u neprekidnom tijeku promjenâ.[28]

5. Heurističko načelo psihofizičkog paralelizma.

Ovim Wundt, iako hoće da ostane empirist, ipak prelazi u neku metafiziku. On, premda ne priznaje supstancijalnosti ni duše ni tijela, ipak govori o psihofizičkom paralelizmu, koji on samo zove heurističkim načelom psihofizičkoga paralelizma.[29]

Taj paralelizam neće da računa sa supstancijom niti uopće s ičim, što je izvan iskustva; to je samo jedno načelo, s kojim se radi, a ono nema ništa s metafizikom. On se odriče svega transcendentnoga, svake metafizike. On samo tvrdi, da nema nijednog elementarnog duševnog događaja, s kojim ne bi išao paralelno fiziološki proces.[30] Ovo međutim ne vrijedi, kad se radi o sastavljenim duševnim stanjima, jer fiziološki proces, što bi pratio duševna stanja ne ide dalje od jednostavnih pojava. Fiziološki proces ne prati uopće ničesa, što nije predodžba nekog vanjskog predmeta.[31] Za nazor dogmatičkog psihofizičkog paralelizma, da ga tako nazovemo za razliku od Wundtovog, gdje svakoj fizičkoj promjeni odgovara neki psihički događaj i obrnuto, veli Wundt, da je to jedna pretpostavka, koja se ne da dokazati i da ona vodi k intelektualizmu, koji se protivi svakom iskustvu.[32] Wundt dakle priznaje paralelizam samo napola.

Osim elementarnih duševnih pojava ima i mnogo sastavljenih. Dosta je spomenuti samo pojmove uopće, predodžbe mjesta i vremena, logičku svijest, estetski užitak i t. d. Da se Wundt pomogne tumačenju tih sastavljenih duševnih pojava, kojima se nikako ne da ustanoviti odgovarajuća fizička promjena, pretpostavlja jednu psihičku uzročnost, koja stoji u snošaju s fizičkom, a nigdje joj se ne protivi, premda je od nje potpuno različita kao predmet fizike i psihologije.[33]

[27] Wundt, Sinnliche und übersinnliche Welt str. 327.
[28] Wundt, Logik der Geisteswissenschaften III. sv. str. 350.
[29] Wundt, Grundzüge der physiologischen Psychologie III. sv. VI. izd. Leipzig 1911. str. 749.
[30] Wundt, Op. cit. str. 752.
[31] Wundt, Grundriss der Psychologie str. 394.
[32] Wundt, Grundriss der Psychologie str. 394. i 395.

6. Zakoni psihičkog života.

Kao što se fizička uzročnost opaža u nekim načelima i zakonima, tako Wundt misli, da ima i posebnih psihičkih načela, a ta su: načelo psihičkih rezultanti, načelo psihičkih odnošaja i načelo psihičkih kontrasta.

Načelo psihičkih rezultanti opaža se u činjenici, da svaki sastavljeni duševni događaj pokazuje svojstva, koja se istina mogu shvatiti, kad se događaj već zbio, iz svojstava njegovih elemenata, ali ona nova svojstva nisu nipošto zbroj tih elementarnih svojstava. To načelo zove Wundt načelom stvarajuće sinteze i ne da reći, da je u protuslovlju s prirodnim načelom o uzdržanju energije. »Kretnje mišica, kad volja nešto radi prema vani, fizički događaji, što prate osjete, udruživanja i djelovanja apercepcije slijede bez iznimke zakone o uzdržanju energije. Ali iako ostane ista veličina energije, mogu duševne vrijednosti i namjere, koje ta energija predstavlja, biti od vrlo različite veličine«.[34]

Načelo psihičkih odnošaja popunja načelo rezultanti, jer se ono odnosi na snošaj sastavnih dijelova jednog psihičkog događaja. To načelo djeluje najviše u analizi koja se nalazi već u osjetima i udruživanju elementarnih duševnih stanja, a osobito u apercepciji, gdje se mnogo uspoređuje.

Načelo psihičkih protivnosti popunja načelo odnošaja, jer se odnosi na međusobni snošaj psihičkih sadržaja. Ono se osniva na razlikovanju neposrednog iskustva u objektivno i subjektivno. Sadržaj subjektivnog iskustva sačinjavaju elementi i spojevi, to su osjećaji i čuvstva kao sastavni dijelovi pojava volje. Ovo se sve očituje kao protivnosti: ugodnost - neugodnost, uzbuđenost - smirenost, napetost - popuštanje i t. d.

Uz ta tri načela stavlja Wundt još tri zakona o duševnom djelovanju. Ti se zakoni oslanjaju na tri načela. Zakoni se odnose na duševni rast (napredak), na raznovrsnost svrhe i na razvoj u protivnostima.[35]

[33] Wundt, Op. cit. str. 397.
[34] Wundt, Op. cit. str. 398—400.
[35] Wundt, Op. cit. str. 402—406.

7. Duša je samo skupno ime psihičkih pojava.

Psihologija, što priznaje supstancijalnu dušu, izgleda Wundtu modifikovanim materijalizmom, i zato on mjesto supstancijalne duše uzima pojam aktualne duše. Bivstvo se duše sastoji u dvojakoj djelatnosti, jedna se obraća na vanjski svijet i prima od njega osjete, koji su podlogom svega duševnog djelovanja; druga se djelatnost obraća na svijet ideja i ta mišljenjem stvara pojmove. U tomu se mišljenju nalazi prava spoznaja predmeta, ona je očišćena od svake suvišne primjese. Prema tomu nije duša nešto stvarnoga, na čemu se događaji odrazuju, nego samo skupni pojam tih događaja.[36] Ona je sâmo osjećanje i mišljenje.[37] Duša je upravo skupno ime psihičkih pojava. O čemu bivstvenom izvan osjeta i predodžaba ne umijemo ni na koji način što reći, kako se izražava Paulsen.[38]

Mi po mnijenju Wundtovu ni ne trebamo pojma duše »jer se psihološko tumačenje sastoji samo u tomu, da se pokaže, kako iz jednostavnih oblika nastaju zapleteniji oblici djelovanja i kako naše ja, što djeluje i što mi isto tako samo kao djelatnost poznajemo, napokon upotrebljaje sve oblike duševnog djelovanja u jedinstvene svrhe«.[39]

Od najjednostavnijega osjeta pa do logičkoga mišljenja sve je čista djelatnost. Po njoj postajemo svijesni svojih djela.

Svaki osjet i predodžba i uopće svaki sadržaj, našega duševnoga života mora doći s već postojećom sviješću u svezu. »Svijest nije kakvi doživljaj duše, što sam za se opstoji, već sâmo spajanje tih doživljaja«.[40]

Suvišnost naše svijesti ne zavisi od ustrajnosti našeg nutarnjeg bića (?) nego od postojanosti njegovih promjena osobito od apercepcije, a to je opet samo djelatnost.[41]

Iz toga se svega jasno vidi, da Wundt priznaje samo djelovanje duše a nikako dušu-bitak.

---

[36] König W., Wundt als Psycholog und Philosoph str. 112.

[37] Wundt, Essays str. 183.

[38] Fr. Paulsen, Einleitung in die Philosophie XXVII. i XXVIII. izdanje. Stuttgart i Berlin 1916. str. 145.

[39] Wundt, Logik der Geisteswissenschaften III. sv. str. 246.

[40] Wundt, Sinnliche und übersinnliche Welt str. 119.

[41] Wundt, Logik der Geisteswissenschaften III. sv. str. 247.

8. Wundt proteže pojam aktualne duše na sve živuće i neživuće.

Pojam aktuelne duše neda se stegnuti na samoga čovjeka. Taj je pojam, kako smo vidjeli, istovetan s djelovanjem uopće. Gdjegod nalazimo djelovanje, imamo i tu aktualnu dušu »svaki je bitak postavljanje i svako postavljanje djelatnost«.[42] Organska su bića sva bez razlike oduhovljena. »Možda da je protoplazma praživa, a možda je i protoplazma mlade bilinske stanice nosioc« toga duševnoga života.[43]

Ni tu se Wundt ne zaustavlja, nego proteže pojam aktualne duše na svako biće uopće.

Tako oduhovljena priroda sa svojim najznamenitijim pojavama predmet je našega duševnoga zanimanja, i mi ne poznamo nikakova duševnoga života, što ne bi bio vezan za prirodu. Samo dioba posla traži rastavu, ali diobena cjelina traži opet povratak k jedinstvu.[44]

Fizičar, da se pomogne u tumačenju, uzima atome, a ti su potpuno hipotetični; psihologija pako uzima psihičke elemente, koji doista opstoje. Duševni se pojavi, što su sastavljeni, moraju rastaviti u svoje elemente, i zato je glavna zadaća psihologije duševni život analizovati i dokazati, kako iz jednostavnih elemenata nastaju više duševne pojave.

Tako dakle po prilici shvaća Wundt ljudsku dušu, njezin odnošaj prema tijelu i dušu drugih živućih i neživućih bića. Sinteza svega jest, da duša nije supstancija nego čista aktualnost. Gdje se god što radi svijesno ili nesvijesno, tu imamo i tu aktualnu dušu. Kako pako u cijelom svijetu nalazimo rad, rast i gibanje, a to je sve djelovanje, tako je i cio svijet oduhovljen, samo nije toga svijestan.

9. Razlika Wundtova poimanja duše od običnoga.

Ono što postoji samo za sebe, zovemo supstancijom, a ono što ne opstoji samo za sebe nego u drugome, zovemo akcidencijom. Glavna razlika Wundtova poimanja duše od običnoga poimanja stoji baš u tomu, što njemu nije supstancija podlogom i izvorom duševnih djelatnosti, nego ta djelatnost postaje sama po sebi svijesnom i ona je subjektom svijesnih stanja.

---

[42] Wundt, Sinnliche und übersinnliche Welt str. 347.

[43] Wundt, Op. cit. str. 335.

[44] Wundt, Op. cit. str. 96.

Da lakše shvatimo razliku Wundtova shvaćanja od običnoga, poslužit ćemo se jednom slikom. Promotrimo bilo koji predmet, uzmimo na primjer stablo. Sada opažamo na njemu jedno, a sada opet drugo, stablo postaje svake godine veće, sada je s lišćem, a kasnije golo, sada je nakićeno plodovima, a onda opet bez ploda; vidimo dakle, da stablo mijenja svoj oblik i boju, a ipak držimo, da je to uglavnom uza sve promjene ipak jedno te isto stablo.

Šta sačinjava tu stvar, to isto, što neprestano ostaje uza sve promjene? Po našem dubokom uvjerenju, ta stvar, to isto ne može biti ono, što se mijenja, nego samo ono, što neprestano ostaje, što opstoji samo za sebe. To je upravo bitnost stvari, to je supstancija, a ona promjena, što smo ih vidjeli, spada na akcidencije. To je obično shvaćanje i mnijenje većine filozofa.

Sve pako, štogod udara u naša osjetila, nama se pričinja najprije, da to opstoji samo za sebe. Nu to ili zbilja opstoji samo za sebe, i onda smo sigurni, da ima supstancija, već je jedna tu; ili ono ne postoji samo za sebe, nego na nečemu drugomu kao na subjektu, onda istina nije supstancija neposredni objekat našega iskustva, nismo je neposredno upoznali, nego se ona samo pretpostavlja kao podloga onoga, što smo spoznali, ali ipak mora da opstoji.[45]

Prvi je Aristotel označio pojam supstancije kao nečesa, što opstoji samo za se. Ovaj su pojam kao, većinu Aristotelove nauke primili skolastici, a iza njih mnogi drugi filozofi.

Supstancije uopće pa ni duše mi ne možemo upoznati neposredno, neposredno upoznajemo samo akcidencije, a na metafizičku narav supstancije samo misleći zaključujemo »ukoliko je ona subjektom pojava, koje dolaze neposredno u naše iskustvo.[46]

Wundt ne vidi u duševnom životu ništa stalnoga, nego samo promjenu, koja se dade kanstatovati. Dalje se u eksperimentalnj psihologiji ne može ići. Na taj se način Wundt odriče metafizike, a ipak na nekim mjestima govori i o potrebi metafizike i sam konstruiše metafiziku.

[45] D. Mercier, Métaphysique générale ou ontologie. V. izd. Louvain, Paris 1910. str. 254.

[46] Mercier, Op. cit. str. 256.

10. Potreba metafizičkog nazora o duši opaža se i kod Wundta.

Svaki učenjak po Wundtovu mnijenju, bio on prirodoslovac, psiholog ili historik, postaje metafizičarom, čim se počne baviti pitanjima, koja se ne daju iskustvom riješiti. Ne savjetuje se pojedinim znanostima da raspravljaju o tim pitanjima, jer je njihov pogled jednostran i prema tomu je i njihova metafizika jednostrana.[47]

Wundt uviđa potrebu metafizike, pa se i psihologija mora osvrnuti na općenite pojave kao što su govor, vjerske predodžbe i načela.[48] Pa ipak Wundtu nije duša supstancija nego samo djelatnost, jer supstancija, veli, ostaje, a duša se neprestano mijenja i teče. Ovdje ni ne treba, Wundt misli, pojma supstancije, jer mi dušu neposredno poznajemo po raznovrsnoj djelatnosti. Htijenje, volja iz svega toga pravi jednu stvarnu jedinstvenost. Duša mu je kako vidjesmo, samo skupno ime psihičkih pojava, koje volja ujedinjuje i pripisuje istom subjektu. Wundt pozna samo jednu supstanciju — materiju — a i ta je samo provizorna, ali mora da bude, jer predstavlja stvari od nas posve nezavisne.

Wundtovo shvaćanje duše može goditi jedino časovitom raspoloženju čovjeka, a ne može zadovoljiti viših duševnih potreba. Wundt je, govoreći o postanku priče i vjere, zgodno rekao, da se apercepcija, koja sve oduhovljuje »sastoji u tomu, da se objekti apercepcije potpuno određuju naravlju subjekta, koji opaža tako, da taj ne nalazi samo svojih predodžaba, osjećaja i svojevoljnih kretnja u objektima, nego da mu o shvaćanju opažanih pojava uvijek određuje časovito raspoloženje i ono daje povoda, kako će si predstaviti odnošaj subjekta prema svome biću«.[49]

Wundt ističe potrebu metafizike, ali ne može da otide dalje od pojava i kao što mu je jedino opravdan pojam materije kao supstancije, tako i njegova metafizika može zadovoljiti samo one, koje zadovoljava i materijalizam.

(Svršit će se.)

[47] König, Wundt als Psycholog und Philosoph str. 49.

[48] Wundt, Grundriss der Psychologie str. 10.

[49] Wundt, Grundriss der Psychologie str. 373.

Dr. fra Gabro Cvitanović. — Makarska.

METROPOLIT ANTONIJE I KATOLIČKA CRKVA.

Résumé. Le Métropolite Antoine et l' Eglise catholique. Le répresentant de l' eglise ortodoxe tchèque avait consultè le métropolite ortodoxe de Kiew, Antoine qui demeure en Yougoslavie, s' il était permis aux orthodoxes tchèques de se servir du rite latin. Le prelat répondit qu' ils pouvaient retemir le rite parce que avant la séparation de Rome de la sainte Eglise, il ne constituait pas un empêchement à l' unité de l' Eglise, ce qui ne repond pas à la verité puisque l' eglise orientale considerait alors même une cause pour justifier son schisme mais qu' ils devaient rejeter les faux dogmes des conciles de Trente et du Vatican aussi que les saints qui propageaient ces faux dogmes comme s. Ignace de Loyola et saint Josaphat Kunčević qui agissaient contre la sainte Eglise. — Dans les premiers temps de l' Eglise, ce principe existait deja: Ubi Petrus ibi Ecclesia. Donc Rome ne pouvoit pas se separer de l' Eglise. — Aux autres causes du schisme il faut ajouter l' ambition, l' ignorance et en particulier la haine des oriéntaux et de Michel Cerulaire à l' egard de Rome.

Le concile de Trente n' a que defini et confirmé l' ancienne doctrine de l' Eglise contre les heretiques protestants, doctrine que defendaient les ortodoxes mêmes contre ces mêmes heretiques. Le concile du Vatican a seulement, comme le dit l' orthodoxe russe V. Bolotov, defini la doctrine qui était contenue dans les écrits du Pape Leon I. On s' est élevé contre s. Ignace de Loyola, parce qu' il a defendu l' autorité du Pape, et contre s. Josaphat Kunčević, parce que celui-ci fut un des plus grands lutteurs pour l' union avec Rome.

1. Metropolitova uputa neofitima.

Katolicima nijesu ništa neobična neispravnosti i objede sa strane pravoslavnih pisaca, kada pišu o njima i njihovoj Crkvi. Stare bizantinske predrasude nešto modernizirane po protestanskom kalupu ponavljaju se bez prestanka. Dok to dolazi od pisaca, koji pišu samo u svoje ime, još se dade podnijeti. Baci se na neznanje, strančarstvo i t. d. Toga naprotiv ne možemo učiniti, kad dolazi od ljudi istaknutih po svojoj časti i položaju. Kod njih imamo pravo da očekivamo nešto više pravičnosti, ako ne iz obzira prema nama, a ono bar iz obzira prema istini i samima sebi. Nažalost na to nije pazio pokojni episkop Nikodim Milaš, pak ne pazi ni naš gost, kijevski metropolit Antonije.

Kako nosi »Hrišćanski Život«, br. 1. i 2. ov. g. na ovoga se je obratio prestavnik češke pravoslavne crkve sa slijedećim pitanjem. »je li moguće pravoslavnim Česima dopustiti, da budu u pravoslavnoj Crkvi i, da u isto vreme sačuvaju latinski obred?« Ovakova pitanja nijesu ništa neobična u novonastalim sektama, kao što je č. p. crkva. Je li pako pitanje nastalo, bilo je sasvim naravno, da ga donesu pred forum onih, koji su kumovali osnutku njihove »crkve«. Činjenica, da je kumče kroz ovo kratko doba svog života sve bilo samo nije na čast i utjehu svojih kumova, nije smetala odgovora. G. metropolit je ne samo odgovorio, već njegov odgovor dokazivao, da kumovi ovo nezakonito čedo uza svu njegovu obijest ne mogu da zabave, pače da im je srcu priraslo. Dositheus plantavit, Antonius rigat. No to su njihovi posli! Nas katolike ovaj odgovor ne zanima kao odgovor č. p. crkvi, već koliko donosi neke tvrdnje obzirom na našu Crkvu, preko kojih se ne smije mukom proći.

Za nas je stara stvar, da istočni teolozi i crkovni povjesnici svaljuju krivnju za crkveni raskol među Istokom i Zapadom na Latine. Ovu optužbu ponavlja i g. metropolit u svom odgovoru na prestavnika č. p. crkve. On tu također i priznaje, da makar su Latini imali svoje posebnosti u crkvenim obredima, kao što su imali i Grci svoje, to nije smetalo crkvenoga jedinstva za punih 10 vjekova. Evo metropolitovih riječi: »Sasvim je moguće, t. j. da pravoslavni Česi sačuvaju latinski obred jer od ocepljenja Rima od sv. Crkve, t. j. 1054. na Zapadu je bio drugi bogoslužbeni poredak od onoga na Istoku i to nije smetalo ni Istoku ni Zapadu, da budu deca jedne Crkve, dok nijesu odjeknule reči uzajamnog odlučenja«. Koliko ova optužba, koju u slijedećim recima g. metropolit pobliže tumači »odpadništvom Rima« i njegovom »neposlušnošću« prema sv. Crkvi, toliko ono priznanje, zaslužuju da se na njih osvrnemo na temelju povjesnih činjenica.

2. Rimska crkva mater ecclesiarum.

Najprije kažemo, da je za ujedinjenu Crkvu vrijedilo ono načelo sv. Ambrozija: Ubi Petrus, ibi ecclesia, te da se rimska Crkva nije mogla odcijepiti od same sebe. Naprotiv svaki poje-

dinac i svaka, druga crkva- koja nije bila u vezi s rimskom, smatrala se je u starini skizmatičkom, dotično heretičkom. Pače isti Focije učinio je sve moguće, da dobije priznanje Rima, a kabanicu je izvrnuo tek onda, kad je vidio, da se Rim ne dade prevariti.

Ali uza sve to raskol je ipak nastao, premda uzroci raskola datiraju nešto dalje od g. 1054. No, ako g. metropolit kijevski hoće da raskol veže uz onu godinu, kada je pukla zadnja nit između istočne i zapadne crkve, dobro ga je datirao. One daljne uzroke koji su malo pomalo pripravljali ono, što se je 1054. dogodilo, čitalac će naći opširno razložene u djelu Dr. Markovića, Cezarizam i Bizantinstvo, Zagreb, 1891., mi ćemo se pak u slijedećim recima potruditi, da dokažemo, e je i u ovom posljednjem času, ne Rim, već netko drugi sustavno radio, da se odcijepi od sv. Crkve t. j. od Rima, i da mu je izlikom služio uprav bogoslužbeni poredak, za koji g. metropolit kaže, kao što i mi kažemo da to nije nikakav razlog, e se nekoga krivovjercem drži i Crkva Kristova cijepa.

U doba, kada je raskol nastao, sjedio je na stolici rimskih biskupa papa Leo IX. (1046—1054), a na stolici carigradskih patrijarha Mihajlo Cerularije (1046—1056). — Papu Leona opisuje povijest pravim svecem, jednim od najvrijednijih, koji su sjedili na Petrovoj Stolici (Isp. Hefele, Conciliengeschichte, IV. 707 i sl.). Istočnoj crkvi nije rekao ni crno ti oko u glavi, sve dok nije bio izazvan i prisiljen da brani čast i pravovjerje rimske Crkve od grčkih uvreda i psovaka. Da mu nije ni sada bilo do kavganja svjedoči uprav pismo, kojim je na izazov odgovorio, jer počinje ovako: In terra pax hominibus bonae voluntatis. Ako je u njemu uz očinske opomene upravio izazivačima i mnogu gorku istinu, to je morao učiniti i kao izazvan i kao glava i učitelj Crkve od početka pak do onda (Mansi, XIX, 635 i sl.). Koliko mu je bilo do toga, da se ne prenagli i kriva valjda izvješća ga ne zavedu na kakav nepromišljen korak, vidi se iz toga, što je u 50. godini života naučio grčki, da uzmogne sam sve pratiti i ispitati.

3. Cerularijeva rabota.

Cerularije naprotiv još kao svjetovnjak bi g. 1040. upleten u urotu protiv cara Mihajla IV. Paflagonca. Da izbjegne kazni

progonstva iz domovine, koja je urotnicima uz konfiskaciju dobara bila udarena, pođe u kaluđere. I ako još nije bio ni svećenikom ređen, a neznanje i oholost jedino čim se je mogao podičiti, kroz same tri godine uspi mu dokopati se patrijarskoga prijestola. Za čim ide i što o Latinima misli, pokazao je odmah na početku svoga patrijarhovanja, kada izbrisa iz diptika ime papino, a iz kataloga svetih ime sv. Teodora Studite (759—826.). Ovo zadnje ga dovede u svađu s Mamertulom, arhimandritom glasovitog samostana Studion-a, te je bio prisiljen, da sam sebe opozove i svetitelja ostavi u miru. U isto vrijeme dade zatvoriti sve crkve i oduzeti sve manastire, koje su Latini u Carigradu posjedovali; pače jedan od njegovih klerika, sacelarij Konstantin, pogazi nogama hostije posvećene od latinskih svećenika. A svojih samostana su imali jednako Grci u Rimu, kao i Latini u Carigradu, i to se je uprav smatralo znakom međusobnog jedinstva i ljubavi (Marković, Cezarizam i Bizantinstvo, II. 52. 4).

Zašto je Cerularije ovako postupao? Za brisanje imena papina iz diptika, zatvaranje latinskih crkava, gaženje hostija posvećenih od zapadnih svećenika, nije teško odgovarati. I mržnje na Latine s očitom namjerom, da s njima prekine. Teže bi bilo vjerovati, da je s istog razloga sv. Teodora, svetitelja, koji je svoj mučenički vijek izvio i već preko dvjesta godina takovim, čašćen bio uprav u patrijarhatu carigradskom, htio brisati iz kataloga svetih. No tko uzme uobzir za čim je Cerularije išao, a s druge strane prizove u pamet život i djelovanje sv. Teodora, kako je, naime, svetitelj u ikonoborskom progonstvu jedini spas gledao istočnoj Crkvi i pravovjerju u papinskoj Stolici, na Rim se obraćao za pomoć, papu priznavao glavom svekolike Crkve, morat će priznati i to. Odanost Stolici sv. Petra i ljubav k jedinstvu Crkve, to je grijeh, koji stari urotnik i smutljivac nije mogao svetitelju oprostiti. Mimogred budi rečeno, ako je htio biti dosljedan morao je ići dalje. Ako je ovaj razlog bio dovoljan, da se jedan svetitelj briše iz broja svetih, zašto nije brisao sve sv. oce istočne Crkve: Ignacija, Ivana Zlatousta, Atanazija, Bazilija, Ćirila? Zašto nije bacio anatemu na sve vaseljene sabore, na koje se njegovi sljedbenici i danas rado pozivlju, jer su ovi ispovjedali isto, što i sv. Teodor?

Ovo bi bilo dosta, da pokaže, tko je tražio i išao za cijepanjem još, i ako tek tankim vezom, ujedinjene Crkve. Velju tek tankim vezom ujedinjene Crkve, jer su Grci već davno postali

siti »zapadnih barbara«. Oni, direktni baštinici Konstantinovi, nijesu mogli nikako oprostiti ovim barbarima, što su se mimo njihova bazileusa usudili obnoviti zapadno rimsko carstvo, a još manje sv. Petru, jer je u Rimu, a ne u Carigradu — koji onda ni opstojao nije — bio mučen i tako s onim barbarima Kristom podijeljeni primat vezao. Ali Cerularije još nije bio spokojan. Da se dođe do onoga za čim je on išao, trebalo je Latine napasti još žešće, trebalo je baciti rukavicu zapadnoj Crkvi kao takovoj. To je on i učinio preko svog ortaka ohridskoga metropolita, Leona. Ovaj, po patrijarhovu nagovoru, napisa optužbu protiv zapadne Crkve, koju u obliku poslanice upravi na Ivana, biskupa u Traniu u Apuliji, a namijenjena je bila cijelome Zapadu. Poslanica je po svojoj formi i po svom sadržaju imala biti bojnim poklikom za borbu protiv Rima. Evo uglavnom, što se tu predbacuje Latinima: 1). poraba nekvasnog kruha pri sv. euharistiji (azyma); 2). jer Latini opslužuju subotu u korizmi; 3). jer Latini jedu udavljena mesa, i za to ih naziva polupoganima; 4). jer ne pjevaju Alleluja u korizmi (Hefele o. c. VI. 766—7; Marković, o. c. II. 64. ipl.).

4. Papa i metropolit Antonije.

Ova poslanica euharistiju posvećenu po latinskom obredu, isporeduje blatu i opeci, Latinima niječe kršćanski karakter, a da stvar još ljepša bude, predbacuje im varanje naroda i t. d. Budući se pak Papa javio tek iza nje jasno je samo po sebi, odakle je kavga inscenirana. S druge strane sve svoje optužbe i svetogrdne pogrde auktor gradi na obrednim posebnostima zapadnjaka, kojima kroz vjekove nijesu imali što prigovoriti ni Baziliji, ni Hrisostomi, Germani, ni Taraziji kao što se ni Latini nijesu sablažnjivali nad obrednim posebnostima istočnjaka. To priznaje i sam g. metropolit kijevski. Zar on nije tim priznanjem kazao, tko je kavgu zametnuo? Još više! One iste stvari, koje je Cerularije sa svojim ortakom zapadnoj Crkvi predbacio radi njih onakve tužbe i objede na Latine bacao i kavgu započeo, i danas su u latinskom obredu, dakle i kod istih českih otpadnika. Ako ih g. metropolit priznaje dopuštenima, zar on tim priznanjem, da ne rečemo drukčije, ne daje ćušku uspomeni začetnika kavge i prema tome duhovnog oca svoje crkve, carigradskog patrijarka Mihajla Cerularija? Mi znamo,

da mu to nije bila namjera, ali je zato ipak činjenica, da je on protiv svoje volje potvrdio riječi, koje je upravo u času, kada je raskol nastao papa Leon IX. u gore pomenutom pismu Cerulariju i ohridskom metropolitu pisao: »Gle, koliko je u ovoj stvari rimska Crkva obzirnija, umjerenija, blaža od vas! Jer se nalazi i u Rimu i van njega množija grčkih samostana i crkava, a nitko ih dosada nije uznemirio, niti odvraćao od očinskih predaja iliti svojih običaja već ih se naprotiv svjetuje i potiče, da ih, obdržavaju«.[1]

5. Davno raspoloženje.

Makar iz rečenoga i bilo jasno, koliko je nepravedno govoriti o »otpadništvu Rima«, misaonu će čovjeku ipak manjkati razmjer između uzroka i učinka, između onoga, što su patrijarh carigradski i metropolit ohridski zameli i onoga, što je odatle slijedilo. On će se spravom pitati: kako njihov kler i njihovi vjernici nijesu prozrijeli njihove namjere uvidjeli neopravdanost njihova postupka? Kako se nitko nije suprotstavio ovako nekršćanskom djelu, kao što je cijepanje Crkve Krstove? Mi smo već gore rekli, da su pravi uzroci sasma drugi, a tužbe, koje su ova dvojica podigla protiv zapadne Crkve samo su izlike bile. Drugim riječima, duhovi su se istočnjaka već davno otuđili Rimu i raspoloženi bili na ono, što se je dogodilo, i upravo zato, jer su bili na to raspoloženi, a ne zato, jer su Cerularije i metropolit Leo imali pravo, zato se je raskol dogodio. Ovo osjećaju i pravoslavni teolozi i crkveni historici, pak da opravdaju ono, što se opravdati ne da, nastaje, da cijeloj stvari dadu dogmatsku podlogu, hvataju se poput metropolita Antonija tobože »latinskih lažnih učenja u oblasti vere«. Koje je to lažno učenje, g. metropolit ne kaže, ali mi se ne ćemo prevariti, ako rečemo, da je mislio na umetak »Filioque« u simbolu. No da ne ostanemo dužnici ni onima, koji se spotiču o kardinala Humberta i bulu ekskomu-

[1] Ecce in hac parte Romana Ecclesia quanto discretior, moderatior et clementior vobis est? Siquidem cum intra et extra Romam plurima Graecorum repariantur monasteria sive ecclesiae, nullum eorum adhuc perturbatur vel prohibetur a paterna traditione sive sua consuetudine: quin potius suadetur et admonetur eam observare... Scit namque quia nil obsunt saluti credentium diversae pro loco et tempore consuetudines, quando una fides per dilectionem operans bona, quae potest, uni Deo commendat omnes. Mansi, XIX., 652.

nikacije, kojom je on sa svojim drugovima udario patrijarka i njegove sumišljenike i položio je na oltar sv. Sofije, osvrnimo se najprije na ovo.

6. Kardinal Humbert.

Za onoga, tko ne zna, što je taj kardinal Humbert, napominjemo, da je bio legat, kojega je papa Leo IX. malo pred svoju smrt († 19. IV. 1054.) poslao s još dvojicom u Carigrad, da porade, što je nužno, e bi se duhovi umirili i jedinstvo učvrstilo. Naravski podignute optužbe i objede na auktoritet i pravovjerje rimske Crkve tražili su odgovor. Kardinal je odgovorio i njegov odgovor dao je sam car odmah prevesti na Grčki. Njegovim dokazima mi danas nemamo što prigovoriti, osim, da je premalo pazio na izraze u polemici sa kaluđerom Nicetom. Niceta, i ako privremeno, bio se je svidio, ali nije tako Cerularije. On je, mjesto da se dade razlogu, slijedio započetim putem, starim uvredama nadodavao nove, ostao stari urotnik i smutljivac ne samo protiv crkvenog jedinstva, već i protiv cara sve do svoje smrti 1059. Kardinal, videći s kim ima posla, udario je patrijarka i njegove mišljenike ekskomunikacijom, dotičnu bulu položio na oltar sv. Sofije i s drugovima ostavio Carigrad. — Što da rečemo na ovo? Daje li ovaj korak kardinalov prava,-te g. metropolit govori o »otpadništvu Rima«? Mjesto da odgovaramo, mi pitamo: Zar bi g. metropolit i koji mu drago istočni arhijerej danas drukčije postupao prema onomu, tko bi njega s njegovim vjernicima nazivao polupoganinima; euharistiju po istočnom obredu posvećenu ispoređivao blatu; tko bi htio da cijepa pravoslavnu Crkvu? Pak napokon zar bi stvar drukčije bila svršila, daje kardinal i najblaže postupao, kad znamo, da je Cerularije kasnije falsificirao kardinalovu bulu umećući u nju, što kardinal ni mislio nije, samo da istočnjake što bolje podžeže na Latine? Isp. Marković, o. c. 73 i sl.; Mansi, XIX, 676. i sl.; Hefele o. c. 774.

7. Iz povijesti »Filioque«.

Što se pak tiče umetka, »Filioque« najprije nam je naglasiti, da zapadna crkva nije, od Grka tražila, da ga oni u Simbol prime, već se je jedino branila protiv onih, koji su njoj prigovarali, što ga u Simbolu pjeva. »Filioque« je bio dugo vremena u raznim crkvama na zapadu — ne u Rimu — još prije Focija. A ni

isti Focije nije umetku prigovarao, sve dok nije vidio, da Rim ne će da prizna njegovu usurpaciju patrijarskog carigradskog prijestola. Tek kad je vidio, — da Rim drži tvrdo uz zakonitog patrijarka sv. Ignacija, — Focije, e bi svoju osobnu stvar učinio stvarju cijele istočne Crkve, gurnuo je »Filioque« na srijedu i od njega učinio »bogohulnu herezu« (Kirsch — Hergenröther, Handbuch der Kirchengeschichte, II., 151. — 4, 241. i sl.). Poslije Focija crkve su po Španjolskoj Francuskoj i t. d. i dalje pjevale »Filioque« u Simbolu bez uštrba crkvenog jedinstva. Pače i u ovoj borbi, koja je započela raskol među istočnom i zapadnom Crkvom, »Filioque« se i ne spominje.

Istom u okružnici sa sinode, koju je držao po odlasku legata iz Carigrada, Cerularije uz ostale laži podmeće im i to, da su tražili, e bi Grci umetak u Simbol primili. Dok je istina, da niti se je o tom radilo, niti je o tom kardinal Humbert i proslovio. Iza Cerularija je dakle »Filioque« postao lažnom dogmom tek onda, kada je trebalo poput Pilata oprati ruke nad onim, što je skrivio i opravdati svoju anatemu, s kojom je on sada Latinima htio vratiti milo za drago. (Mansi, XIX., i sl.; Marković, o. c. 74—5).

Napokon još jedno priznanje, kome uhvamo se ne će se ni g. metropolit Antonije usuditi da prigovori, da »Filioque« nije cnikakvo »lažno učenje u oblasti vere«, jer dolazi sa strane poznatog katolikofoba metropolitova kolege i druga u progonstvu Helmskoga biskupa Eulogija. God. 1912. došao je u Rusiju F. W. Puller, član anglikanske družbe sv. Ivana, da radi u prilog zbliženja anglikanske i ruske crkve. Za svog boravka u Petrogradu on je držao u crkvenoj Akademiji raspravu o proizlaženju Duha Svetoga. Puller je tu priznao da je formula »per Filium« dobila ekumensku potvrdu na II. koncilju Nicejskomu 789, ali je dokazao i to, da zapadnjaci pod »Filioque« ne nazivaju ništa drugo, već što i istočnjaci pod »per Filium«. I pravoslavni su bili zadovoljni njegovim razlaganjem. Što više! Katolikofob Eulogije je pristao na slijedeću izjavu: »Makar se Rusi i Anglikanci služe različitim formulama, konferencija saslušavši njihova razjašnjenja zaključuje, da obe Crkve uče bitno istu nauku o proizlaženju Duha Svetoga«. Međutim anglikanac Puller je u svojoj raspravi tumačio i branio katoličku nauku, pače ko što je sam priznao, on se je u svom predavanju služio »remek-djelom« katoličkog teologa, jezuite Regnona, Etudes de theologie positive

sur la sainte Trinitè (D' Herbigny: L' Anglicanisme et l' Orthodoxie greco-slave, 49—50). A to će reći, da će pravoslavni priznati i katoličku nauku iz usta jednog nekatolika, dok ta ista nauka u ustima katol. Crkve ostaje za njih »lažnim učenjem u oblasti vere«, kako to veli kijevski metropolit u svom odgovoru na prestavnika č. p. crkve.

Tko je dakle krivac crkvenog raskola? Uprav u času, kada je ono za čim je Cerularije išao, pstajalo djelom, slično je pitanje antijohijski patrijarh Petar na papu Leona IX. stavio. Papa mu je odgovorio od prilike ovako: Ne pitaj, brate, mene već pogledaj oko sebe, da nije tamo u vašim stranama korijen zla, koji treba iščupati.[2] Ovo isto ponavljamo i mi onima, koji nam predbacuju »otpadništvo Rima«.

8. Novi lažni dogmati.

Metropolit Antonije poslije nego je dao pravoslavnim Česima gornju instrukciju i obrazložio je razlozima barem koliko se odnose na »otpadništvo Rima«, sasma protivnim povjesnim činjenicama, ovako nastavlja: »Preslavni pak Česi treba da zamenjuju one crkvene običaje, koji su Pape uvele radi rasprostranjenja novih lažnih dogmata utvrđenih na Tridentiskom i Vatikanskom Saboru, a tako isto i onih latinskih, »svetitelja« koji su aktivno utvrđivali najnovija lažna verovanja i protivili se svetoj Crkvi, kao n. p. Ignatije Lojola, Josafat Kunčević it. d.«.

Kad čitamo ove riječi pravoslavnog prvosvještenika dolazimo do sumnje, da g. Antonije uopće ne zna ili barem ne će da zna, što je Tridentinski sabor i o čemu je radio.

[2] Porro quod a nobis causas divisionis universalis, ecclesiae compatiendo requiris, fatemur tuae religiosae solitudini nos adhuc a Domino miserante firmissime retinere vinculum sanctae unitatis nec videmus nos alicubi incurrisse damnum schismatis quos integritas concordiae, et plenitudo ecclesiasticae disciplinae indesinenter regit. Unicuique nostrum debetur honor et sua jura conservantur. Terminos, quos patres nostri fixerunt nulli arroganter transgredi conceditur. Magis vestra fraternitas circumspiciat, ne quae radix amaritudinis atque dissensionis, quod absit, in vestris partibus increscat, per quam inquinentur multi, et quam necesse sit districta falce sanctorum canonum a catholicae ecclesiae agro extirpari. (Mansi, XIX., 662—3.).

Mi smo katolici gledali dosad u ovom saboru jednu od najsjanijih tačaka u povijesti naše Crkve. Nama je poznato, da je on branio i utvrđivao stare dogme, zajedničke i katolicima i pravoslavnima, protiv protestantskih heretika, a nikada nijesmo čuli za kakove nove i lažne, koje bi uveo. Vajda g. metropolit ne će vjerovati?

Važnost Tridentinskoga sabora ovdje mu dokaživati nije mjesto. A da se uvjeri o ovomu drugomu, nek se sjeti carigradskoga patrijarka Jeremije II. To je onaj, koji je Rusima dao prvoga patrijarku god. 1589. Na njega su se u tri navrata obraćali protestanti iz Tübingena, da ga predobiju za svoju herezu. Ali on je svaki put protiv protestanata ustao na obranu onih istih dogma, koje je definirao koncilj Tridentinski, a koje metropolit Antonije danas krsti lažnim dogmatima. Pače u posljednjem svom pismu god. 1581. zamolio ih je da ga puste u miru i više mu ne dosađuju. (Isp. Wetzer und Weltes Kirchenlexicon, VI. Jeremia II., str. 1302. i sl.). Tri patrijarhova odgovora iz god. 1576., 1579. i 1581. sigurno su g. metropolitu poznata pa neka ih izvoli sravniti s definicijama Tridentinskoga sabora.

9. Sv. Ignacije Lojola i sv. Josafat Kunčević.

Jasno je samo po sebi, ako Tridentinski sabor nije donio nikakovih novih dogmata, da ih ni sv. Ignacije Lojola, ni sv. Josafat Kunčević nijesu mogli širiti. Oni su uprav zato postali svetima jer su živjeli i djelovali u duhu svoje Crkve, branili dogmate, koje je ona branila, osuđivali krivovjerja, koja je ona osuđivala. Da je bilo i sjenke kakvih novotarija i krivovjerja u njihovom djelovanju, Crkva ih nikada ne bi na oltar postavila.

No kako je g. metropolit došao do toga, da se očeše o ovu dvojicu kod tolikih drugih svetitelja kat. Crkve, čija je životna zadaća i najsjajnija tačka njihova djelovanja bila baš nastojanje oko provađanja dekreta sabora Tridentinskoga?

Sv. Ignacije, koji je umr'o (1556.) prije nego je zaključen sabor tridentinski (1563.) osnovao je red Družbe Isusove. Kao svetac u svom djelovanju on se ne razlikuje od ostalih svetaca. Ali kao ustanovitelj Družbe Isusove ima jednu posebnu odliku, a ta je: budući da su protestanti najviše napadali glavu sv. Crkve, sv. Oca Papu i crkveni auktoritet, on je uprav zato, to jače naglasivao posluh sv. Crkvi, pače je svoje sinove, obvezao posebnim zavjetom na posluh sv. Ocu Papi.

Sv. Jozafat, član reda sv. Bazilija, sjedinjeni nadbiskup u Polocku, cijeli je svoj život posvetio sjedinjenju svojih zemljaka s Rimom. Raskolnici, kad ga nijesu mogli privući na svoju stranu, kivni na njegov, apoštolski rad, umoriše ga u nedjelju, 12 nov. 1623. u Witebsku (Wetzer und Weltes Kirchenlexicon, VI. 1832, Josaphat Kunzewitch O. S. Basil.). — Dakle isti razlog koji je vodio Cerularija u brisanju sv. Teodora Studita iz kataloga svetih, vodi i g. metropolita Antonija, kada proskribira ovu dvojicu svetitelja. Ili bolje bit će još jedan razlog, da se sv. Jozafatu podmetne utvrđivanje »lažnih najnovijih verovanja«; bio je naime unijat i jer nečija crkva nosi njegovu mučeničku krv na svojoj duši.

10. Djelo Vatikanskog sabora.

Još bi nam preostao sabor Vatikanski, komu g. metropolit podmeće isto, što i Tridentinskome: »utvrđivanje novih lažnih dogmata«. Ni ovdje g. metropolit ne kaže na koji lažni dogmat misli; ali mi se ne ćemo prevariti, ako rečemo, da je mislio na primat i infallibile magisterium rimskoga biskupa.

Mi priznajemo, da je to sabor Vatikanski definirao u 4. sjednici u Constitutio prima ecclesiae Christi. (Isp. Denziger: Enchiridion Symbolorun, et definitionum etc. Ed. IX. Wirceburg 1900. str. 394.) No da li je stime uvedena kakva novotarija, lažni dogmat? Jest; ali samo za onoga, tko je renegirao vjeru ujedinjene Crkve, njenih vaseljenih sabora i liturgije, koju i danas čita. Sabor Vatikanski nije ništa drugo učinio nego i sabor Nicejski g. 325. kada je osudio arijanizam, sabor efeski g. 431. kada je osudio nestorijanizam, sabor kalcedonski g. 451. kada je anatematizirao monofizitizam i t. d. No da li su ovi sabori zato uveli kakve lažne dogmate? Bez sumnje bit će ondašnji arijanci u definicijama Efeskog sabora i nestorijanci u definicijama sabora Kalcedonskoga gledali »lažne dogmate« kao i danas g. metropolit u definicijama sabora Vatikanskoga. Nego jesu li definicije dotičnih sabora bile »lažni dogmati« i za ondašnje pravoslavne? Nipošto! Crkva je osudivši hereze, samo naglasila svečanim načinom ono, što je ona od iskona vjerovala, a držala je nužnim naglasiti dotične istine, jer se je netko našao, tko se je usudio njih zanijekati.

Što je onda Crkva radila to ima pravo činiti i danas.

Vatikanski sabor se je dakle poslužio pravom, kojim su se služili i ostali vaseljeni sabori. A da njegove definicije ne utvrđuju ništa drugo, već one istine, koje je ujedinjena Crkva od iskona vjerovala, sv. Oci učili i istočna liturgija i danas ispovijeda osvjedočit će se lako, tko promisli: tko je sabore sazivao, tko im je predsjedao, akta potvrđivao; kod koga su progonjeni zaštite tražili, optuženi svjedožbu pravovjerja iskali, čije su dogmatičke odredbe potpisivali.

Ruski povjesnik i najbolji poznavalac crkvene starine V. V. Bolotov sam priznaje, da se »u nauci Leona Velikoga već nalaze glede jurisdikcije sve rimske prerogative takve, kakvim ih je kašnje definirao sabor Vatikanski«.

Međutim Leo V. (440—461.) nije samo ovako učio, već je prema ovoj nauci i on, i svi pape prvo njega i djelovao. On sudi proste kaluđere, biskupe, patrijarhe, osuđuje, odrješuje; na saboru Kalcedonskom propisuje dogmatičku definiciju, koju će podpisati svi biskupi, a ovi — sve sami istočnjaci — nijedan ne protestira. Naprotiv oni mu kliču: Petar je po Leonu govorio! (Marković I. 172. i sl.; Mansi, VI. 954, 971; Hefele II. 410 i sl.). Što više, ovoga papu, koji je eto mnogo odlučitije nastupio na saboru Kalcedonskomu nego li Pijo IX. na Vatikanskomu, istočna liturgija i danas slavi i u njem ističe upravo ono, što g. metropolit, koji tu liturgiju moli, naziva »lažnim dogmatom« (Isp. Nilles Kalendarium Manuale utriusque ecclesiae, Oeniponte, 1879. str. 106—107.).

Na pogled ovog i množije drugih dokaza, koje bismo mogli navesti iz povijesti ostalih vaseljenih sabora, djelovanja papa, spisa sv. Otaca i opće crkvene povijesti sjedinjene Crkve nama se i nehotice nameće pitanje: U koga mi katolici, da tražimo svjedožbu pravovjerja? U g. metropolita kijevskoga Antonija ili u onih časnih Otaca iz crkvene starine? Nek ovi časni Oci kažu: tko je pravoslavan — što je onda značilo katolik — g. metropolit ili mi, koji priznajemo Papu? Komu bi oni danas priznali ovaj časni naslov za koji su se toliki Pape borili, trpjeli, progonjeni bili, a toliko ga »ekumenskih patrijarha oblatilo —

[3] Lektcii po Istorii drevnici Cerkvi (izdao prof. A. Brilliantov sv. III. str. 281—285. Petrovgrad 1913.) naveden kod Dr. Herbigny: L' unitè dans le Christ. Rome 1923, p. 22.

nama ili vikačima na »otpadništvo Rima« i »nove lažne dogmate«? Neka odgovori nepristrani čitalac.

11. Dužnost nadzora nad vlastitom crkvom.

Dositheus plantavit, Antonius rigat, ovako smo rekli na početku ove rasprave. No prema onome što se čuje, reći bi, da manjka »incrementum Dei« u Českoj pravoslavnoj crkvi. »Hrišćanski Život«, br. 40. g. pripisuje krivnju ovomu i onomu. Mi pak kažemo, da protivurimske osvade ni Gorazdove ni Antonijeve nijesu mogle niti će kada moći, da nadoknade u češkim otpadnicima vjeru u Hrista i Crkvu Njegovu. »S apostólskom delatnošću Presv. Dositeja« može se škoditi kat. Crkvi, ali pravoslavna teško da što dobije; na ovaj način dobiva jedino bezvjerje. Zato bi pravoslavne vladike, ako im je do pravovjerja, mnogo bolje učinili, kad bi se nešto više pozabavili svojom vlastitom crkvom, gdje je mnogo toga i u »oblasti vere« a ne samo discipline, što bi trebalo prema duhu Kristovu i Njegovoj nauci preudesiti.

God. 1905. pismom od 19. oktobra je patrijarh Tihon, tada ruski biskup u New-Yorku javljao »Prepoštovanom Danielu S. Tuttle, biskupu Missouri-ja i biskupu-predsjedniku protestantske episkopalne Crkve«, da je ve leč. Ingram R. W. Iovine prešao s episkopalnoga protestantizma u rusku crkvu. Pak mu među ostalim veli: »Mi smo se napokon odlučili primiti ga kao člana svete pravoslavne crkve, te ga rediti i učiniti njenim sveštenikom«. (D' Herbigny, L' Anglicanisme et l' othodoxie grecoslave str. 61). Ako ga je bio odlučio rediti znak je da nije držao valjanim anglikansko ređenje, kao što ih ne držimo valjanim ni mi, a do jučer nije držala ni ostala pravoslavna crkva. Međutim danas čitamo ne samo, da se anglikanska ređenja već priznaju valjanima u patrijarkatima i carigradskom i jerusalemskom, nego i da pravoslavni arhiepiskop u Uzun Kupru u Traciji prima pričest iz ruku anglikanskog svećenika.

Osim toga mi svi dobro znamo, kako se rado naši pravoslavni pozivlju na 7 prvih vaseljenih sabora. Međutim ipak se šalju pravoslavni svećenički kandidati na škole, gdje ima profesora koji ne priznaju Nicejskoga Vjerovanja; koji se dive Nestoriju, kojima je Isus Krist samo: »palestinski Židov dostojan dubokoga poštovanja« i t. d. (D' Herbigny, o. c. 77. 78.).

Hoće li svećenici odgojeni kod ovakih profesora biti sposobni da šire pravovjerje kao župnici među svojim vjernicima ili kao teološki nastavnici među budućim svećenicima?

Na ovo neka pazi gosp. metropolit kijevski i ostali pravoslavni dostojanstvenici, pak će učiniti veliku uslugu i svojoj crkvi i pravovjerju, a za Rim nek ih glava ne boli! Rim je u pravovjerju danas kakav je bio prije 1054. i takovim će ostati, jer je njegovom prvom biskupu poglavici Crkve sv. Petru Krist rekao: Ja sam za te molio, da ne smalaksa vjera tvoja..... Lk. 22, 32.

Franc S. Finžgar — Ljubljana.

Sv. FRANČIŠEK IN ŽENA.

Résumé. — S. François d' Assise et la femme. — Avant le christianisme et même après lui, nombre d' hommes avaient de fausses idées à l' égard de femme. Les uns lui otaient sa dignité, en la faisant l' esclave de l' homme. Des autres la divinisèrent presque. S. François d' Assise marchait le chemin moyen. Avant sa conversion, il combattait pour l' honeur de femmes. Chaque fille fut vénérée par lui comme sa soeur, chaque dame comme sa mére. Les femmes avaient plaisir de se trouver dans sa soeiété et après sa conversion le suivaient, en écontant bien volontiers ses paroles. Il tachait d' élever plus haut leurs nobles dispositions naturelles et donner par cela aux femmes non seulement une plus grande dignité personelle, mais aussi de sanctifier, par cet intermediaire, la famille chrétienne et famille religiuse féminine elle - même.

Da bi do dobra mogel razpravljati o tem poglavju, bi bilo za to potreba temeljitega dolgotrajnega študija. Literatura o Frančišku — često historična in legendarna — je zelo obširna in o tem vprašanju so le drobtine, svetle lučke, ki zažare tuintam iz njegovega življenjepisa.

Toda tudi površni pregled zadošča, da se lahko opremo na nekatere markantne dogotke in doživljaje iz njegovega življenja, ter si ustvarimo v glavnih črtah vpogled, kako je ta svetnik žensko čislal, kako ljubil in — kot močni zanjo skrbel.

Morda zadobi to kratko razmišljanje več konkretnosti, če se dotaknemo dveh exstremnih napak današnje in več ali manj tudi preteklih dob glede odnosa moža — moških — do ženske.

En ekstrem je beg pred ženstvom in nekako obsojanje ženskih naravnih lastnosti, pa hvalisanje in poveličevanje vsega, kar je moško, naj je telesna moč ali duševna prepotenca nasproti ženski. Ta beg pred žensko, zaničljivo govorjenje o njih, poniževanje ženske — ima svoje korenine v poganstvu — poganjke pa ima tudi v izrodkih nepravega umevanja krščanstva.

Ni treba govoriti o splošno znanem nazoru poganstva o ženski, ki je bila manj vredna: vedno sužnja in nikdar ne z moškim enakopravna. Ženska je bila objekt sensitivnega užitka in delavna moč pri domačem ognjišču. Na poseben način se je pa gojil stud do ženske še v krščanski dobi pri novoplatoncih. Ti so hoteli ubežati vsaki čutnosti in vsako zatreti, ter se z nekako ekstazo — oproščeni vsega čutnega — približati spoznanju in uživanju Boga. Iz te novoplatonske filozofije je razvidno in umevno, da je ta zmota zašla tudi med kristjane in da je bila ženska kot simbol in kot nekak akumulator vse čutnosti prezirana in osovražena. Ne vem, če imam prav, sodim pa, da je tudi janzenizem živel deloma v taki čisto napačni sodbi: Ženska mu je bilo nečisto bitje. Spominjam se stare ženice, ki mi je pravila tole. Ko sem bila mala deklica, sem se mudila nekaj časa pri svojem stricu župniku. Nekoč me dobi, da sem gledala skozi okno. To je bilo po njegovem mnenju greh. Zato je ovil svojo roko z vogalom svoje dolge suknje in me s tako ovito roko prijel za kito ter me potegnil od okna. Mož je bil hud janzenist.

Tudi izlam je žensko ponižal, jiodvzel vso svobodo, jo za prl in možu usužnjil. Edino iz orijenta so prišle navade, kot so še danes postavim pri Srbih udomačene. Kot izredna čast snah je to, da mora vsako jutro čakati na svojega tasta za to, da mu vlije vode na roke, ko se umiva. Če mož pride s pota, je prva stvar žene, da segreje vode, poklekne predenj in mu umije noge.

Jasno je, da so taki zmotni nazori morali roditi zmote v občevanju z žensko, in da je bilo edino modro — pred njimi bežati in se jih ogibati — kakorkoli. Ta zmota, se mi zdi, tli še danes med onimi, ki v ženski vidijo edinole nevarni spolni mik, vse plemenitosti v njeni duši pa ne vidijo. Vsaka — še tako plemenita ženska jim je nevarna — zato ker so slabiči in se niso v svoji notranjosti še nikoli osamosvojili od naravne čutnosti in se povspeli do pravega duševnega plemstva. Taki utegnejo biti sicer prav dobri in pošteni ljudje — samo, da se ne zavedajo krivice, ki jo s tako mentaliteto nasproti ženski vrše.

Drugi ekstrem pa je — gola čutnost in tekma za uživanjem. Zares „novi de Epicuri grege porci“. Ti pa na videz kavalirsko veličajo žensko, jo s frazami obožavajo, z darovi obsipajo, s pokloni molijo — vse zaradi enega cilja — zaradi čutnega užitka za se. V naši naravi je, da se človeku v dimu kadila duševno zvrti — in najpreje je omamljena tenkočutna ženska narava. Veseli se teh modernih sužnjev, — ki pa ne služijo njej, ampak svoji sli, omamijo s tem suženjstvom njene duševne etične sile, — jo skvarijo, dokler ne obtiči v blatu. Današnja ženska — je občudovana — pa ne spoštovana, današnja ženska je poželjena — ne pa ljubljena. Koliko je še danes ženinov, ki mu je izvoljena devica — nekaj svetega — nedotakljivega? Kje je danes še kaj vitezov, ki bi se spopadli v najhujem boju za čast svoje neveste — ki mora biti čisti — noli me tangere — od ženina in od kogarkoli. In ženske to moško nespoštljivost instinktivno čutijo — ali jo pa po kratkih razočaranjih spoznajo. Tedaj se zbudi v njih osvetaželjnost, pozabijo svoje časti in vse moralnosti — pa se maščujejo nad moškim svetom z istim orožjem, s katerim jih je ta korumpiral.

Spominjam se obtožbe hotnice na smrtni postelji. Vse blato, ki ga je pregazila je ni tako peklo in bolelo, kakor strašna osveta nad moškimi. Ogoljufana, prevarana, pahnjena v bedo in sramoto od moških — se je vzbudila edina strast v njej: Osveta. Zarajala je, korumpirala, inficirala trume mladih ljudi in se ob tej strašni osveti opajala. Vzroka zato ni bilo v njeni ženski duši, ki je bila tako idealna — vzrok je prišel od mož — in tako je postal znani rek: Perditio optimi pessima. Odtod tudi gorjanski pregovor: „Nekdaj se je reklo: Dekleta bežite, fantje gredo. Danes pa: fantje bežite, dekleta gredo“.

Če je moški svet skvaril žensko — resnično kvari ženska moški svet — iz nezavedne osvetoželjnosti ali pa iz rafinirane zlobnosti.

Če se porodi v moderni ženi sodba o moških: Vsi ste don Juani, če se porodi tedaj, ko je bila stokrat varana, ko je iskala čiste ljubezni, po kateri hrepeni njena narava, pa je ni našla — pač pa je sama zagazila v blato — tega ni kriva ona — tega je kriv moški svet.

„Vsak mladenič“, trdi Dr. Foerster, „ki se premaga in ostane čist, je nekje in nekdaj gotovo rešitelj. On proži svojo močno roko, da niti ne sluti kdaj, mnogim, ki bi utegnili

zabresti. Iz njegovih oči, iz njegovega glasu in besedi izvira moč, ki krepi in bude vero, da je v življenju še nekaj vse bolj vzviga kot je golo čutno uživanje".

Nobena teh ekstremnih poti ni prava: ni prava, če je splošni beg in preziranje ženske — in ni prava, če je kult ženske samo pogrezanje sebe in žene v golo sensitivnost.

Frančišek je hodil druga pota.

Frančišek mladenič je bil bojevnik za čast žene, še predno je zazvenel v njegovi duši božji klic: „Zapusti vse — in hodi za menoj". Po naravi — južni temperament, živahen, duhovit, sin bogataša, je imel priliko, da je občeval v sijajnih viteških krogih. Bogati obedi, sijajni plesi, tovarištvo vitezov — vse to ga je vedlo na nevarno torišče, kjer bi se bil utegnil — češčen, iskan in ljubljen od vseh — spodtakniti in zabresti. Ne moremo trditi, da bi ga bila očuvala tedaj njegova svetost in pobožnost — kot je grofovega sina Alojzija. Očuvala ga je narava, v vsako deviško dušo vsajena zavest, da mu je vsaka deklica draga sestra — in vsaka gospa — čislana mati. S to zavestjo se jim je bližal, s tem spoznanjem je bival med njimi, v tej zavesti in v tem spoznanju je izžarjal ono privlačno silo, da se je ob nji vzdradovalo ženstvo, kjer in koder se je pojavil. Ta sila je učinkovala da se je počutilo nravno ženstvo v njegovi družbi in zaradi njega v družbi drugih moških varno. Izraz *varno* rabim s premislekom. Vem, da ni nikomur v mislih ob takih prilikah agresivnost sile. Za to ne gre. Pa so druge sile, ki bole nravno in nepokvarjeno žensko dušo, če je zadeta od njih, bolj od fizične sile same: so pogledi, ki hlepe po poltenosti, so gibi, ki izzivajo to, kar spi animaličnega v čisti ženi, so besede, ki so pokrite v cvetje, pa imajo v svoji sredi vse polno otrova. Mirno varnost pred vsem tem so našle žene pri obedu, pri plesu, na izletu po umbrijski ravnini ob navzočnosti Frančiška — viteza ženske časti. Duhovit, zabaven, vesel — pa neizprosen sodnik vselej, kadar bi se bil kdo izpozabil v družbi in le ciknil na to, kar bi utegnilo zaboleti nravno žensko dušo.

Da je imala taka varnost v njegovi družbi veliko privlačnost — je jasno. Ali nujna posledica je bila, da je morala imeti zabava ob njegovi strani — tisto dobrosrčno priprostost, ob kateri se razživi prava otroška vesolost — pa je zaeno silila družbo do duhovitosti. Mladenič, ki je hotel občevati v taki družbi, je moral naglo občutiti svojo puhlost in prazno našopirjenost ob žarečih

se iskrah resnične bistroumnosti. Ženski svet je bil prisiljen, da mu ni bila tuja politika tedanje, tako silno živahne dobe, ne umetnost in ne religioznost. Zakaj nič ni lažjega na svetu kot kvanta — naj je že v parfumu ali brez njega, samo da je gorjanska vedno bolj bistroumna kot velikomestna.

Tudi ni prav nobena umetnost in prav revno junaštvo je, če kdo zna buditi v človeku — zlasti v ženi — instinkte, ki so sami na sebi tako silni, da je o njih rekel Calderon: Če noben pesnik in noben pisatelj na svetu ne zapiše nikdar več besede ljubezen (v smislu spolne ljubezni) ne bo zato prav nič manj otrok — samo da bodo bolj čvrsti in zdravi. In dr. Foerster pravi: Usodna zmota je, če misli mlad mož, da je junak, ko je svodil žensko. Slabič je — ne junak. Zakaj pravo moštvo in junaštvo je zahtevalo od nekdaj, da so se njegovi učenci udejstvovali v neizprosnem boju sami s seboj, v junaški stanovitnosti, ne pa da so onemogli kolebali v uživanje.

Vse te nazore velikih mož je udejstvoval Frančišek — vitez v svili in baržunu.

Kaj pa potem, ko ni vrnil očetu samo dedščino in denarja, marveč se je pred njim slekel do golega ter mu vrnil svilo in baržun vpričo škofa Don Guida, ki je golega sina puščavice San Damiano ogrnil s palijem, da je vsaj deloma pokril njegovo nagoto? Kaj potem, ko je vesel vskliknil Frančišek zbrani množici veljakov in sodnikov: Doslej sem imel za očeta Petra Bernardona — odslej pa ne porečem več: Oče, Peter Bernardone, marveč edinole: Oče naš, kateri si v nebesih. Ali je poslej bil Frančišek mrkogledi puščaven — ki je v raztrgani kuti, bosopet prosjačil, pridigoval ljudem in živalim — sovražnik ženske, te nastave in spodtike vsega hudega; te kače in povzročiteljice vsega gorja?

Ne. Zgodovina in legenda — obe nam pripovedujeta, da je ženstvo trumoma vrelo za Frančiškom — še vse bolj za revnim puščavnikom — svetnikom kot prej za sijajnim vitezom.

Zakaj? — „Verski fanatizem, pobožnjaštvo — recimo tercijalstvo jih je gnalo za njim". Tak bi utegnil biti odgovor plitve duše materijalista. Pa temu ni tako.

Vzemimo za primer samo Klaro. Lepa, bogata, plemenita — šele 16 letno dekle. Pri slovesni maši na cvetno nedeljo še vsa v svili, v sijaju svoje mladosti — zvečer pa kleči pred svetnikom v njegovi puščavi, nagne glavo in Frančišek ji lastnoročno

sname dijadem — vpričo bratov ji odstriže prekrasne, bujne lase in jo obleče v revno haljo.

Ali je to verski fanatizem? Ali je to prazno pobožnjastvo? Ne, ni bil fanatizem, ki je privel Klaro k Frančišku, to je bil njegov heroizem in iz njegovega porojeni — tudi njen. V tem dejanju — nadnaravni moment namenoma izpuščam — se je razodela vsa čistost in resničnost Klarinega ženskega značaja. Ženska je in bo ono nežno, opore in moči potrebno bitje, ki kakor beršljin samo iz sebe kipi in teži po hrastu — do moške moči, kjer se razcvete in razraste v dela, ki so čuda ljubezni. Prav nobena ženska ne pojde za možem, katerega vrline ji ne imponirajo. Ta resnica je neizpodbitna, dasi jo morda življenje često negira. Ne izpremeni resnice tudi čisto nič, če je Klari imponiralo heroično uboštvo Frančiškovo, če drugo pritegne zunanji bliščˇ in bogastvo, če tretjo genij in talent, če peto morda prvi pretepač v kmetiški vasi. Te resnice ne izpremeni tudi sedanja emencipacija, ko bi ženske rade bile fantje, namesto da bi bile še vse bolj ženske, tudi ne socijalna mizerija, ki je segnala žensko v tovarne in druge samostojne pridobitvene poklice. Zakaj končno je vse to vendarle bolezen in krivica časa, ki je menda ne bo nikdo ozdravil in odpravil razen dies illa — dies irae....

Prav zato pa ima moški dolžnost odgovornosti in sicer tem večjo, čim bolj je obdan darov, ki obvladajo žensko dušo. Kdor te darove izrablja v sebično nasičevanje sle, ta ubija, ta zastruplja cele generacije duševno — morda celo telesno. Kaj je lažje kot nežno bitje, ki se zaupno oklene moža — pohoditi v blato in je pahniti nato od sebe ter roditi pesemistke, demimondke, ki so prepričane, da v nobeni školjki ni več bisera, da so vsi moški samo ostudni sebičneži, užiktov lačni trinogi.

Dr. Foerster trdi: Mnogo mož niti ne sluti ne, kako plemenita ženska bitja nujno potrebujejo plemenitih mož, ki so sami sebe vzgojili z vso resnobnostjo, da morejo z ženo v vsej ljubeznivi skromnosti občevati, pa da jih pri tem ne moti venomer ženska kot taka in jih ne draži, da bi se ji hlimbno laskali. Seveda je treba za to temeljite samovzgoje predno doraste mož do tolike notranje svobode, da je zares možak — ne pa brbljavi možic.

Frančišek, ki si je samega sebe tako kruto podjarmil, je razumel to vzvišeno zvanje moža. Ko je Klara, sledeč njegovemu zgledu zapustila svet — zapustila vse — in postala revna dekla

Gospodova, tedaj ji je on sveto obljubil, da ji bo do konca on in njegovi revni bratje varuh in rednik. Ni ji dal prositi od hiše do hiše — on je prosil za njo, da je čuval njeno sveto čast in ugled. On ji je bil nele duševni, tudi telesni oče.

Zanimiv je dogodek, kako je vzgajal svojo duhovno sestro Klaro. Nekoč ni šel dolgo pridigovat v Klarin samostan. Klara je silno hrepenela po njegovi besedi tako, da so Frančiškovi sobratje prosili za njo. Šel je. Klara s tovarišicami zbrana je drhtela radosti, da čuje ljube besede iz Frančiškovih ust. On pa si nasuje pepela na teme, poklekne, odmoli glasno spokorni psalm — in izgine.

Čudoviti vzgojitelj svetnic — ko je hotel streti najmanjšo, najčistejšo čutnost v devicah — da jih je dvignil vse više do nebes.

To je linija, po kateri se je vilo Frančiškovo razmerje do ženstva: Nobenega zmotnega ekstrema — ne prej ne slej.

Gledali pa smo to pot samo z naravnimi očmi. Zato pa za sklep dodenem edino to:

Kljub temu, da bi ta pot bila teoretično dosegljiva samo z naravnimi vrlinami, v resnici in v dejanju je pa nedosegljiva. Zakaj krog nas je svet, mi sami smo svet — svet sveta ni premagal in ga ne bo, zmagali pa so ga in ga bodo oni, ki so z njim, o katerem izpričuje Pismo, da je dokazal: Ego vici mundum.

O. U. Talija — Dubrovnik.

DA LI SU OBRAĆENJA K VJERI PATOLOŠKO DUŠEVNO STANJE U ČOVJEKU.

Psihološka studija.

(Svršetak.)

Résumé. — Les conversions sont-alles des manifestations d'état pathologique dans l'homme? — *Fin* **—** Les conversions surnaturelles ne peuvent pas être produites sous l'influence des motifs naturels. Les motifs naturels y préparent la voie et ils en éloignent les difficultés qui s'opposent à la grâce divine. La conversion autant lente que soudaine à la foi peut être expliquée seulement par l'influence d'une force surnaturelle qui illumine l'intellect et excite la volonté. Celle-ci y consent et coopère.

10. Konverzije u okviru natprirode nemoguće su pod utjecajem prirodnih motiva.

U riješenje ovoga pitanja ulaze teolozi i filozofi. Njihovo je mišljenje pocijepano. Mogla bi se sva njihova raznovrsna mi-

šljenja grupirati u pet skupina, od kojih tri bi pripadale teolozima i dvije filozofima. Prvoj grupi pripadaju Pelagijanci, stara sekta u kršćanskoj Crkvi. Oni sva dobra djela, što čovjek počini (opera salutaria vitae aeternae) natprirodnoga reda, pripisuju prirodnim ljudskim silama, slobodnoj volji. Zasluga je to čovječja. Njima se približuju Semipelagijanci koji — i ako ne kao što i Pelagijanci sva dobra djela — priznaju, da je u ljudskoj moći bar početak vjere (initium fidei. — Drugoj skupini pripadaju pseudoreformatori XVI. vijeka, (Luter, Calvin i drugi, kojima stoje blizu Jansenius i Bajus). Ovi stoje na protivnom stanovištu, a to je: svemu dobru, što čovjek čini, uzrok je Božja milost. Ljudska sloboda ne ima tu svoga udijela: ona je grijehom bila uništena. U treću skupinu ubrajaju se ortodoksni teolozi. Oni uče: ljudska sloboda, i ako je bila grijehom oslabljena, nije bila uništena; stoga dobra djela, dosljedno obraćenja su plod milosti Božje sa kooperacijom slobodne ljudske volje. U četvrtu grupu spadaju filozofi materijalisti, koji postavljaju princip: sve su duševne pojave modifikacije materijalnih čestica čovječjega tijela: obraćenja su patološke pojave. Petoj skupini pripadaju oni neki filozofi, koji mnogo polažu na eksperimentalnu psihologiju, i njima su obraćenja bilo sa zla na dobro, bilo sa bezvjerja na vjeru bilo sa vjere na bezvjerje, provale besvijesne svijesti, koju zovu subliminalnom, te se pojavlja s impulsima u običajnoj svijesti, a da sam čovjek ne zna, kako su i odakle su nastale. Neki — kako smo već na drugom mjestu napomenuli — skloni su, da tu i pripuste neku natprirodnu moć, i ako se ne usuđuju da odrešito to priznadu.

Ovdje mi je napomenuti, da imade između dubokih mislioca iz starine, koji nijesu stajali pod utjecajem kršćanske objave niti imali pojma natprirodnoga reda, ipak dobra djela čovječja pripisuje Božjoj pomoći. Plato na pr. piše (u Menone) »Čini se, da, ako je tko krepostan, krepostan je Božjim utjecajem«. Cicero (De natura Deorum. L. II. c. 16.) piše: »Nemo vir magnus sine adflatu aliquo divino fuit«. Seneca. (Epist 45.) »Bonus vir sine Deo nemo est«. — Marcus Aurelius: »Esse quamdam in Deo virtutem, quae in nobis agit, quae in omnes nostras actiones operatur, quaeque

omnes a nobis removet actiones quae in crimen nos detrudere possent«.

Osloni su ovoj tezi ovi. Mi smo pokazali veliku poteškoću obraćenja, koja smo nazvali prirodnim, a to stoga, što se sistem mišljenja, koji je dugom uporabom stvorio nešto prirođena u čovjeku, teško dade mijenjati; i što konverzije iz zla u dobro moraju također izmijeniti u čovjeku i sistem življenja, a ovaj se mora nužno sukobiti sa strastima, koje će mu suprostaviti otpor sve jači, što im se je više pogodovalo. Ako se u konverzijama prirodnim mora naići na poteškoće, koje se ne mogu lako svladati; što će se kazati o konverzijama, koje sobom vode i hoće da se um ljudski podvrgne istinama, koje nadilaze njegov dohvat? Motivi, radi kojih vjernik pristaje uz vjeru (razumijem objavljenu), jesu jasni (evidentes); ali pošto se tu ne radi o jasnoći metafizičnoj (evidentia metaphisica), kojoj razum, tek je uvidi, nužno pristaje; niti se tu radi o jasnoći fizičnoj (evidentia phisica), što nam je daju naša osjetila, uz koju ne možemo, a da ne pristanemo, i ako ne kao uz metafizičnu; već se tu radi o moralnoj evidenciji, koja se oslanja na auktoritet, te nužno ne priteže našu privolu, kao što priteže evidentia metaphisica: stoga volja ostaje uvijek slobodna, da pristane ili ne pristane, kako je Koncil Vatikanski definovao »Actus fidei semper liber manet«. Prirodni motivi (motiva credibilitatis) ne pružajuć čovjeku metafizičnu jasnoću (evidentiam metaphisicam), koja nužno povlači pristajanje razuma uz tu istinu, kao što je $2+2=4$, a nužno pristajanje može samo biti, gdje je evidecija metaphisica; stoga je nemoguće obraćenje pod utjecajem prirodnih motiva. Ako dakle čovjek pristane, tomu se ima tražiti razlog u nečemu drugomu, a ne u prirodnim motivima.

Natprirodno obraćenje vodi čovjeka natprirodnomu njegovomu spasu: obraćenje je sredstvo, koje vodi cilju. Između sredstva i cilja valja da bude proporcija. Ne bude li proporcije između sredstva i cilja, tim sredstvom ne može se postići cilja. Ali između prirode i natprirode proporcije ne ima; stoga, ako je cilj natprirodni, ne može da bude sredstvo prirodno, već natprirodno. Ovim su se argumentom služili sredovječni teolozi, da dokažu potrebu Božje milosti u obraćenjima. S. Toma u svojoj: Summa Th. I. 2. g. 109. ovako piše: »Actus perducentes ad finem oportet esse fini proporti-

onatos; nullus autem actus excedit proportionem activi principii, et ideo videmus in rebus naturalibus, quod res non potest perficere effectum per suam operationem, qui excedit virtutem activam..... vita autem aeterna est finis excedens proportionem naturae humanae et ideo homo per sua naturalia non potest producere opera meritoria proportionata vitae aeternae, sed ad hoc requiritur altior virtus, gratiae«.

11. Prigovor i odgovor.

Ako je nemoguće obraćenje pod utjecajem prirodnih motiva, nužno slijedi, da opomene, dokazi, primjeri ne mogu ništa odlučiti u tomu pitanju; ali ipak apologeti služe se svim sredstvima, kojima mogu raspolagati ljudske sile, da bezvjerca privuku k vjeri: služe se i očinskim opomenama, znanstvenim dokazima, ljudskim auktoritetom, historijskim primjerima, da tu svrhu postignu. Bezbroj imade primjera, da je oduševljena riječ propovjedaoca, čitanje kakova apologetskog djela ili autobiografija kojega konvertita činila promijeniti sistem mišljenja i privela k vjeri. Brunetière se povraća k vjeri stoga, što je proučavanjem vidio u kršćanstvu jaku socijalnu snagu, auktoritet i red. Chateaubrianda budi iz mrtvila njegovoga vjerskog indiferentizma pismo njegove mrtve matere, koja ga sjeća odgoja, što je dobio u djetinstvu. Franu Coppéeu duševne boli čine da traži pomoć u Božanstvu; Huysmann, zgađen gnusobama, za kojim je čeznuo, traži ugodnost u kršćanskomu kultu, u kojemu se umiruje. Schouvaroff, pod pritiskom teške boli, koja mu je srce parala, njegove žene, anđela u ljudskoj pùti, željom da je opet vidi u drugomu životu, povraća se k vjeri u neumrlost ljudske duše, u Boga, stupa u katoličku Crkvu, postaje svećenikom, barnabitom. Kada ne bi prirodni motivi utjecali na obraćenje, ova sva obraćenja ne bi više imala smisla.

Odgovaramo: svi ti prirodni motivi pripravili su put, odstranili ograde, potisli u pozadinu poteškoće, koje su bile na putu Božjoj milosti; ali oni sami nijesu izveli obraćenje.

Mi, kada smo utvrdili, da prirodni motivi ne mogu izvesti obraćenje, nijesmo tim ustvrdili, da oni nikako ne utječu preko razuma na volju. Obraćenje je kooperacija slobodne volje pod

utjecajem Božje milosti: sama Božja milost ne proizvodi obraćenje a da tu ne bude slobodne privole, kao što i sama volja to ne može postići; ali prirodni motivi utječu na volju, nju predisponiraju, da ne postavi ogradu Božjoj milosti, pred kojom predispozicijom, koja ne uklapa nikakove nužde, volja ostaje uvijek slobodna, te može odbiti od sebe i prirodne motive i Božju milost. U ovomu pitanju valja izbjeći dvjema skrajnostima, a to su: pelagijanizam i luteranizam: prvi je davao preveć slobodnoj ljudskoj volji; a drugi joj oduzimao, što joj nije smio oduzeti; prvi je poricao, što nije mogao poreći nadprirodnoj milosti, a drugi joj je davao ono, što joj nije nikako išlo. Ova dva stanovišta, koja i ako su u dijametralnoj međusobnoj opoziciji, jednako su neispravna i neodrživa i sa strane teološke i filozofske. Sa strane teološke pelagijanizam ne može se održati, jer poriče »peccatum originale« i njegove posljedice; temeljnu dogmu kršćanstva; ne može se održati sa strane filozofske, jer se ne dade poreći (što svjedoči iskustvo vijekova) da je ljudska narav preslaba i prema nižim strastima, koje joj je svladati, i preslaba prema mnogim poteškoćama, koje joj priječe put do čiste istine i ovija joj je maglom tame, sumnje i neizvjesnosti. Stanovište protestanizma neodrživo je sa teološke strane, jer uništuje slobodu ljudske volje, a tim i svaku zaslugu i krivnju, čini čovjeka mašinom, koja slijepo radi pod pritiskom jakih vanjskih sila i zlo i dobro, kojim se ne može oprijeti, dosljednu kao što iščezava svaka zasluga za dobra djela, iščezava i svaka krivnja za zla djela. Sa filozofijske strane, i ako mnogi filozofi pristaju uz determinizam, kao što i protestanski teolozi, ne može se održati, jer je čovjek odgovoran za svoja djela, a odgovornost pretpostavlja slobodu ljudske volje. — Uvjerenje čitavoga čovječanstva, da je čovjek odgovoran za svoja djela, univerzalna praksa, da se kazni zlo, a to stoga, da zločinac odustane, od zla (poena medicinalis), da se drugi ne povedu za zlim primjerima (poena exemplaris), da se povrati poremećeni red (poena reparativa) stoji i govori protiv determinizma.

12. Obraćenje k vjeri, bilo postepeno bilo naglo, može se tumačiti samo pod utjecajem natprirodne moći, koja rasvjetljuje razum, kreće volju, a ova privoljuje i sudjeljuje.

Dokazali smo, da obraćenje natprirodno ne može nastati pod utjecajem samih prirodnih motiva, jer ne ima proporcije

između sredstava i cilja, protiv teologa, koji stoje sa strane Pelagijevaca. Također odbili smo nauku teologa, koji obraćenja i druga dobra djela pripisuju željeznoj nuždi Božje milosti, a to stoga, što ti teolozi uništuju slobodu ljudske volje i neće nikada dovesti u sklad pravednost Božju sa kaznom grijeha. Nauku je i jednih i drugih teologa osudila Katolička Crkva u više navrata. Napominjem Koncilj Milevitanski II. (416), Efezinski (431.), Aurozikanski (529.), Tridentinski 1545—1563, Pio V. osudio je propozicije Baja (1567), Inocencije X. propozicije Jansenija (1653), Klement XI. (1713.) propozicije Quesnela; Pio VI. (1794.) konstitucijom »Auctorem fidei« osudio nauku Koncilijabola u Pistoji; Koncilj Vatikanski naročito u »Schemata Constitutionum dogmaticarum«.

Protiv materijalističnom tumačenju obraćenja već je empirijska psihologija opazila, da takovo tumačenje ne zadovoljava, jer se ne vidi razloga, da bi mogla jetra i iste funkcije materijalnih čestica u čovjeku stvoriti sada odurnog indiferentistu i bezvjerca, a sada opet gorljivog vjernika.

Mi dodajemo tomu, da, ako što mogu proizvesti materijalne čestice, to će biti i ne može drugo da bude, već nešto materijalno. Ali u obraćenju ulazi pojam o natprirodi, koji nije nešto materijalno, stoga ga materijalne čestice ne mogu stvoriti u čovjeku. Mi smo u oduljem raspravljanju postavili na osjetljive tezulje oštre objektivne kritike mišljenje psihologa, koji obraćenjima misle naći izvor u onomu tajnomu duševnomu čovječjemu stanju, što zovu subliminalna svijest, koja, pošto oživi u čovjeku, daje mu nove impulse, stvara preokrete bilo postepene bilo nagle u mišljenju i djelovanju.

Stoga natprirodno obraćenje ne može tražiti svoj pravi izvor već u nekoj natprirodnoj moći, koja izravno utječe na čovječji um i volju, nju k sebi privlači, ova privoljuje i sudjeluje, k vjeri se približuje, svoj um podvrgava i upriličuje svoje življenje prema vjerskim maksimama. U čemu je pak ta natprirodna moć, ovdje nije mjesto da raspravljamo, to je posao teologa. Dosta je, da napomenemo, da je to, što je poznato kod kršćanskog naroda pod imenom Božje milosti, koja se kod teologa običaje iskazati i drugim imenima kao: »Božja pomoć« »Božje nadahnuće« »motio Divina«.

Ova nauka, kojoj sa teološke strane ne imamo nikakove sumnje upire se u dva oslona, koje se mogu zvati filozofska. A

to su: u najviše slučajeva obraćenja, znamenitu ulogu igra molitva bilo obraćenika bilo drugih u ime obraćenika; a drugi je, što obraćenici osjećaju u sebi pri obraćenju neku silu iz vana, koja ne ima ništa zajedničko sa njihovom perzonalnosti, pod utjecajem koje sile osjećaju, da nastane preokret u njihovu mišljenju i volji.

Navodim nekoliko primjera, koji nam to potvrđuju.

Adolfo Menod pripovijeda o svomu obraćenju ovako:

»Gorčina moja bila je bez kraja i konca. Ona bijaše posvojila čitav moj život sa njegovim činima vanjskim do najtajnijih mojih misli i trovala je u izvoru i moje osjećaje i moje umovanje i moju čestitost. Ja sam se bio sjetio, da ja tomu neću moći doći na kraj svojim razumom, mojom voljom, jer bi to bilo sve jedno kao, da slijepac izliječi svoje oči služeći se slijepim očima. Ja se nijesam mogao nadati drugoj pomoći, nego izvana .....

Napuštajući svako pouzdanje u svoje snage, priznajući moju veliku slabost, bacio sam se na koljena i počeo sam moliti, kao što nigda u životu svomu nijesam molio. Od toga dana nastade za mene novi život u meni. Ne bješe nestalo posve moje duševne potištenosti, ali joj se bješe otupila oštrina. Pouzdanje povrati se u moje srce .....«

»Bio sam primljen«, pripovjeda Starbuck u »Psyhology of Religion, »u neko religiozno društvo, gdje su se moja majka i neki moji prijatelji molili za moje obraćenje. Bio sam dirnut u najtanje žice moje duše. Priznanje moje pokornosti i molitva, što sam je podigao Bogu, da me oslobdi od grijeha, činile su, da zaboravim sve, što mi je bilo naokolo. Pitah oprost za moje grijehe i osjetih se preporođen u duši. Kada sam se podigao uskliknuh: Stare su stvari minule, sve je postalo novo. Činilo mi se je kao da sam stupio u novi svijet, u novi život«.

Isti Starbuck u istomu djelu donosi nam drugi primjer.

»Ja ne znam, kako sam bio dospio do čadora Pošt. X. Tu je bilo mnogo naroda: čuo se je jaki žamor, neki su plakali, neki se smijali .... ja kod jednoga hrasta pao sam licem na zemlju i kušao sam da molim, ali svakog časa, kada sam kušao da zovem Boga, činilo mi se je, kao da me ljudska ruka hvata za grlo i da me davi. Nijesam vidio, da je ko bio blizu mene. Činilo mi se je, da bih bio umro, da mi nije tkogod pomogao. Ali svaki put, kada sam kušao da molim, ona nevidljiva ruka stiskala je moje grlo i priječila mi da dišem. Napokon činilo mi se je da čujem: »Pokušaj espijaciju, inače ćeš umrijeti«. Prisilih se, da zatražim u Boga oprost, i premda me je dušila nevidljiva ruka, htjedoh dovršiti djelo skrušenja, pa makar umro udušen. Spominjem se, da sam bio pao na uznak, svejedno osjećajući onu

ruku na mojemu dušniku. Ne sjećam se, koliko sam dugo vremena tako ostao, niti što se bijaše dogodilo sa mnom: Tu nitko nije bio od mojih. Kada sam se osvjestio, bilo je okolo mene mnoštvo svijeta, koje je pjevalo hvale Bogu. Činilo mi se je, da se je nebo rastvorilo nada mnom i da je prosipalo zrake svijetla i slave. I to ne samo u onomu času, već mi se je činilo čitav dan i noć, da rijeke svijetla i slave oblijevaju moju dušu. Oh, kako se bijah promijenio!«

Firmay pripovijeda o svomu obraćenju ovako:

»Činilo mi se, da sva moja čuvstva nabreknuše, i moje mi srce govoraše: hoće, da moja duša uđe u Boga. Tako je bila pridignuta moja duša, povukoh se u mjesto dalje mojega studija, da bih molio. U toj sobi nije bilo ni svijeće ni ognja, ipak je bila rasvijetljena. Kad uđoh, zatvorih vrata za sobom i činijaše mi se, da sam se sastao licem u lice sa Isukrstom. Nijesam mogao pomisliti tada, kao što ni kašnje, da se je tu radilo o subjektivnoj pojavi moje fantazije. Naprotiv činilo mi se, da ga gledam, kao što gledam svaku drugu osobu. On mi ne reče ništa, ali me je tako gledao, kao da je htio, da mu padem pred noge ..... padoh na koljena, dajuć izlijev čitave svoje duše. Plakao sam glasno kao dijete, činio sam svoju ispovjed prekinutim glasom. Činilo mi se je, da sam suzama oblio njegove noge, premda se ne mogu sjetiti, da sam ga se dotakao. To je moralo trajati dugo; moja je pamet bila preveć zaokupljena onim, što sam gledao, a da bi se mogao sjećati i nešta, što sam ja tada govorio ... .Kada sam se povratio u svoj študij, našao sam, da se je već bio stao gasiti oganj, što sam ga ja bio upalio prije toga. U času kada sam htio da sjedem uz oganj, primio sam krštenje Duha Svetoga. A da ja nijesam ni najmanje očekivao, niti mogao pojmiti iz daleka, da će mi se što slična zgoditi, niti što prije čuo o sličnim stvarima, Duh Sveti sađe na me, tako da mi se činilo, te je prodro kroz moju dušu i moje tijelo. Dojam je to bio, kao da je kroza me električni val zastrujao. To su bili uistinu valovi ljubavi, ne bih se znao drukčije izraziti .... Činilo mi se je, da je vjetar, koji nastaje mahanjem širokih krila. Riječ ne može iskazati ljubav, koja oblije moje srce. Plakao sam razdragan. Ne znam, ali moram kazati, da sam glasno kazao izlijeve svoje duše. Ovi valovi pokriše me jedan poslije drugoga i zavikah: Umrijet ću, ako ovi valovi budu dulje potrajali! Još rekoh: Bože, ne mogu dalje! Ipak se ne pobojah smrti. Ne znam, koliko je to trajalo .... Znadem, da je noć bila dobro odmakla, kada dođe k meni jedan član Kora ..... reče mi: Što vam je, gospodine Firmay? Za neko vrijeme nijesam mu mogao odgovoriti. Tada priuze: Trpite li? Podigoh se, kako sam bolje mogao, pa mu rečem: Ne; nego sam tako čestit, da ne mogu više živjeti«. (Memoires p. 34.)

Schouvaroff, čuveni ruski konvertit, u »Moje obraćenje i moje zvanje«, pošto je bio opisao život, bolest i stradanje svoje žene, koja je ležala na smrtnom krevetu, ovako piše:

»Susljedni dan bio je odlučan za mene. Ona (njegova žena) bila mi je govorila o tebi, Bože, i molila vruće i slušala ganutljivom pažnjom molitve, što me je zamolila, da joj ih čitam. Pred veče, kada sam se nalazio kod nje, opazio sam, da je od časa do časa slabila: nalazila se je u velikim mukama. Reče mi: učini štogod, učini štogod ..... uzmakne glavom na uznak, oči joj se zatvore ..... Umre? zapitah liječnika, koji je bio nadošao, a on mi ne odgovori .... podigoh Bogu molitvu sa uzdasima, što je bila prva molitva od djetinjstva ..... ja plakah utopljen u moru duševne boli, ipak sjećam se, da su se krili u mojemu duhu osjećaji do tada meni nepoznati rasenjacije i religioznog mira. Ova čuvstva silila su mene, skeptika kakav sam bio, da padem na koljena i da te molim, Bože moj, i da te blagosivam u onoj teškoj kušnji. Ali ova čuvstva nijesu bila prirodna meni, to je bila tvoja milost, koja mi ih nadahnula. Tvoj glas, tvoje božansko svijetlo stopili su moje srce, koje sam osjećao raspaljeno u mojim grudima. Da, ti, Bože, slavio si u meni slavodobiće, smrt ona budila je u meni ljubav k dobru ....

Ti, Bože, znadeš, u kakovu bezdanu bila je zakopana duša moja. Ja sam pristajao uz zabludu, jer sam preveć držao do sebe. Ipak usprkos mojemu zlu, ti si Bože, imao milosrđa prema meni i pružio si mi sve blago svoje milosti.

Milost najveću, što si mi dao, bila je ustrajnost u molitvi, u čitanju svetih knjiga, uopće u svemu, što me je k tebi vodilo. Sretam sam, kada promislim, kada je u me ušla ideja o savršenstvu i bila se nekako identifikovala sa mojim bićem, obljubio sam je bio, premda je nijesam bio združio sa tvojim opstankom ..... molio sam, molio neprekidno; molio sam, a da nijesam imao pravoga pouzdanja. Bilo je slučajeva te sam pitao sam sebe, za što molim. Više puta silio sam se, ali ipak sam molio. Da, Bože, ovo je bila najveća milost, koju si mi dao. Molitva — da kažem pravo — u onim momentima bila je nedosljednost, ali nedosljednost, koja me je spasila. Slava tebi, Bože, koji bacaš u smetnju potamljeni naš razum! ..... Bilo bi mi nemoguće nabrojiti sve okršaje, koje sam morao svladati protiv moga otpornoga razuma. Hvala tebi, Bože moj, vjera je išla slavodobitno kroz sve bojne neprijateljske lineje, jačala se je .... dok nije — kao mladi David — nadvladala Golijata ...« (La mia conversione e la mia vocazione. Prijevod talijanski, Milano 1859. str. 148. seg.).

Da ispustim nebrojene druge primjere, navodim sv. Augustina. On nam u svojim »Confessiones« (L. VIII. p. XII.).

ovako opisuje onu natprirodnu moć, pod utjecajem koje vratio se je k Bogu, vječnoj istini:

»Kada sam stao u svojoj pameti prebirati nevolju duše moje, nastane u meni jaka oluja, koja donese kišu suza mojih. I da bi ih mogao slobodnije izliti sa glasnim uzdisajem, odalečim se od Alipija. Samoća mi je bila zgodnija da plačem .....

Ostane on na svomu mjestu, ne malo začuđen. Pod neko stablo smokve ja se bacim, ne znam kako i pustim slobodan tok suzama mojim, proteku rijeke suza, tebi prijatna žrtva. Mnogo rečem, ako ne ovim riječima, ali ovim sadržajem: Et tu Domine, usquequo? Usquequo, Domine, irasceris in finem. Ne memor fueris iniquitatum antiquarum (Psal. VI. 4.). Osjećao sam, da me one (zloće), drže i izustivao sam tužne riječi: dokle, dokle ćeš? Sutra i sutra? Zašto ne odmah? Zašto ne ovoga časa da bude konac tvojim grdobama? Ovo sam govorio i gorko plakao bolnim srcem svojim. I evo čujem glas iz obližnje kuće, koji je pjevao i češće ponavljao, da li je to glas bio dječaka ili djevojčice, ne znam: »Uzmi, čitaj, uzmi, čitaj!« Odmah stadoh ozbiljno misliti, da li običavaju dječaci u kojoj svojoj igri takova šta slična pjevati. Nijesam se sjećao, da sam do tada šta slična slušao, da se pjeva. Prestanem plakati, ustanem i protumačim taj glas, kao božanski glas, koji mi nalaže, da otvorim sv. Pismo i da pročitam poglavlje, koje bi mi palo pod oko. Bio sam čuo o Antunu (pustinjaku), da se je obratio Bogu, potaknut riječima, koje bijaše pročitao u sv. Pismu i primijenuo ih sebi: Idi prodaj sve, što imaš, podijeli siromasima i naći ćeš blago na nebu; dođi, pa me slijedi. — Povratih se na mjesto, gdje sam prije sjedio s Alipijem: tu bijah ostavio kodeks apostola, kada sam se odatle ustao. Uzmem, otvorim, pročitam tiho poglavlje, u kojemu mi zapnu oči na riječ: Non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitiis, non in contentione et aemulatione, sed induimini Dominum Jesum Christum et carnis providentiam ne feceritis in concupiscentiis vestris (Rom. XIII. 13.). Nijesam dalje čitao, nije trebovalo. Odmah se rasplinuše sve tmine sumnje ovim riječima, koje su bile poput svijetla sigurnosti, što je sašlo u srce moje. Postavim prst ili ne znam, koji drugi znak u kodeks, zatvorim ga, pokažem mirnim licem Alipiju. On, što u sebi mišljaše, kaza mi. Htjede vidjeti, što bijah pročitao. Pokažem mu. Pogleda dalje, što ja ne bijah pročitao, i bjehu riječi: Infirmum in fide recipito. Te riječi on na se primijeni i to mi očituje .... Otiđem do moje matere, kažem joj, i ona se obveseli; pripovjedim joj, kako se je zgodilo, a ona uzigra od radosti i blagoslovi tebe, koji možeš učiniti i preko onoga, što prosimo i namjeravamo, jer je ona uvidjela, da si joj više udijelio, nego je običavala tražiti bolnim i suznim svojim uzdisajima. Pritegao si mene k tebi tako, da ne tražim žene niti koje druge nade ovoga svijeta ..... i tugu moju preokrenuo si u radost i obilnije nego je ona htjela i draže i čišće nego je tražila od umučadi krvi moje«.

Mi ovdje svršavamo sa primjerima, te činimo neke opaske. Kazali smo, da u obraćenjima znamenitu ulogu igra molitva Bogu, i da obraćenici osjećaju u sebi neku silu, koja na njih djeluje izvana, koja sila ne ima ništa zajedničko sa njihovom personalnosti. Smije se tražiti, što je ta sila, pod utjecajem koje nastaje u obraćenicima preokret? Ovdje imadu samo dva puta, koji nas vode do tumačenja: ili je ta sila čisto prirodna ili, ako nije prirodna, valja da bude natprirodna. Da bi prirodna bila, morala bi biti položena u subliminalnoj svijesti čovječjoj, kao što to misli empirijska psihologija. No, moželi da bude tu položena, te se javi i prodre u duhu čovječjemu, a da on sam ne zna, kako i odakle? Mi smo već vidjeli, da, ako u čovjeku imade ta subliminalna svijest, tu se hrane ideje, osjećaji, koji su bili već prije položeni, stoga te same ideje mogu isplutati na površinu. Kako dakle može isplutati ideja obraćenja, koja tu nikako nije bila položena? Ovo je tako jaki razlog, te bi svaki ozbiljno misaon čovjek morao napustiti ideju o mogućnosti obraćenja pod impulsom subliminalne svijesti, to jest napustiti ideju, da su u čovjeku obraćenja rezultat prirodnih i ako ne dobro poznatih zakona.

Dr. fra Karlo Eterović — Sinj.

SVEOPĆA CRKVA U KULTURNIM DRŽAVAMA.

(Nastavak).

Résumé. — **L' Etat et l' Eglise universelle** *(Suite)*. — De ce travail - qui se compose de trois parties: Difficulté de rapports. Différents types de rapport L' Eglise cath. en Yougoslavie — dans le fascicule précédent (N. Revija II. p. 131—151) a paru la première partie et quant aux quattre types principaux de relation entre les deux sociétés, on a exposé ce qu' on appelle l' Etat chrétien et le système de Concordat. Dans la livraison présente on traite de deux autres types de rapports possibles entre l' Eglise catholique et l' Etat moderne. Le sont:

L' Eglise libre dans l' Etat libre. Cette phrase ravit à premier abord, mais quand on l' analyse de près, elle apparaît vague et équivoque. Tout le monde ne conçoit pas de la même manière la liberté de l' Eglise De)

Lamennais, Cavour, doctrine moderne de la néutralité de l' Etat et de la liberté de conscience); et puis tout le monde ne met pas ce principe en pratique de la même façon. Quelle différence, par exemple, entre la Belgique, les Etats-Unis d' Amérique et la France.

L' Eglise dans l' Etat laïque. Aujourd' hui laïque équivaut à ce qu, est areligieux et même athée. L' Etat laïque est l' antithèse de l' Etat chrétien. Le laïcisme a une base philosophique. C' est surtout en France qu' on a élaboré la doctrine du laïcisme et on a laïcisé l' Etat par une série des lois, dont le couronnement est la loi de séparation de 1905. — Le Portugal, aprés la revolution de 1910, présente un deuxième degré de laïcisation. La Russie des bolcheviques est enfin une réalisation extrême et brutale de la doctrine du laïcisme. — *Fin prochainement.*

7. Slobodna Crkva u neutralnoj državi.

Poznat je poklik talijanskog državnika Cavour-a (1801—1861.) »Slobodna crkva u slobodnoj državi«. Ova misao slobode zanosila je i u Francuskoj, oko tridesetih godina prošloga vijeka, idealnog De Lamennais-a (1782—1854) i njegove suradnike Lacordaire-a, Montalembert-a i dr. Lozinka im bi né konservativni Dieu et roi nego Dieu et liberté. Današnje društvo i njegovi vodiči — umovali su ovi zanosni katolici,[33] a i danas ih ima koji jednako umuju — daleko su od evanđeoskih načela a da bi se Crkva mogla s njima udružiti na zajednički rad. Državnici ne paze na moral ni pravicu, ne biraju sredstva, ne ustručavaju se nasilja, ako samo mogu postignuti svoj cilj, a njihov je cilj interes, materijalni interes.[34] Vjera sve to osuđuje, ona čovjeka diže u visine, u svima gleda sinove Božje, i braću Krstovu, ljubavlju užiže srca i k vječnosti puti duše. Crkva čuvarica morala treba, da je u svome poletu slobodna. Svaka veza sa današnjom državom, na prijesnom egoizmu i materijalizmu osnovanom, nije za drugo vrijedna nego da sveti zanos Crkve sputi i njezinu božansku misiju u društvu sprečava. Crkva dakle ako hoće da bude slobodna treba, da prekine veze

[33] Dok su Lacordaire, Montalembert i drugi do smrti ostali vjerni Crkvi i dok je njihova apostolska riječ postigla krasnih uspjeha za franc. katolike, De Lamennais se od njih odijeli i od Crkve otpadne.

[34] Ovu je misao jako naglasio g. J. Stojanović »Njena (- države) su oruđa konkurencija i sila. Njen je cilj uspeh, koji zahteva što veću efikasnost. Njen je put borba. U suštini ništa idealno ne kreće nijednu modernu državu... Ona je inkarnacija bezdušnog i bezduhovnog principa, koji u mehanizmu vidi život«. L. c. 200. Duh Crkve i duh države jest »dijametralno različit«.

sa državom. — Plemenite su namjere vodile ove vatrene katolike, ali u svome žaru predaleko su išli. Nijesu oni dosta odvajali ono što je po sebi zlo od onoga što samo ljudi i prilike učiniše zlim, nijesu se dovoljno osvrćali na realnost života, u kojoj ne postizavamo uvijek ideal, nego nam je vrlo često izabrati od dva zla manje.

Poklik »Slobodna Crkva u slobodnoj državi« čuje se međuto i sa strane, koju drukčije ideje nadahnjuju i drukčiji ciljevi vode. Ljudi pod utjecajem racionalizma i liberalizma u vjerskome nehajstvu odgojeni, drže da je vjera stvar privatna i da se država ne smije s njom istovjetovati. Država ne će Crkvu progoniti, ali se ne će za nju ni posebno skrbiti. Crkva neka o sebi živi i slobodno se razvija. Civilna vlast dok svakome pušta slobodu savjesti prema svim religijama neka je jednaka, prema svima neutralna.

Ova riječ: Slobodna crkva u slobodnoj državi lijepo zvuči na uši. Kad nasuprot čovjek stane, da njezin smisao kritički raščini, ili da na praksu pogleda, brzo će se uvjeriti, da je taj poklik u pojmu nešto vrlo neodređeno, ako li ne i protivurječno, a u praksi rastezljivo i nestalno.

8. Kakva je sloboda moguća?

Kako da uzmemo »slobodna crkva« i »slobodna država«? Da se ne radi o apsolutnoj slobodi, o slobodi bez ikakovih viših ograda, po sebi je jasno. Govor može biti jedino o potpunoj slobodi na vlastitome polju — Kad je potom Crkva zaista slobodna? Slobodna je kad joj nitko ne priječi, da se u duhu svojih načela razvija; ako naime slobodno i javno uređuje bogoštovlje, bez smetnje ljude naučava (Ajte, naučavajte sve narode... Mat. 28, 19), a vjernike tajnama i moralnim naredbama uzgaja. Slobodna je, ako njezino poglavarstvo, Papa i biskupi, nijesu sprečavani da i podesnim disciplinarnim propisima, sa čitavim povjerenim stadom upravljaju.

I država je slobodna. U čemu slobodna? u svemu što je već po prirodi potrebno da građane k vremenitome blagostanju i pravome napretku vodi. Nego kat. Crkva, kao i ostale kršćanske Crkve, jesu pozitivne religije. Uz ono što naravna vjera nosi, kršćanske Crkve imadu svoje dogme, svoje posebne obrede, svoje zakone o uzgoju čovjeka za ovaj i onaj svijet. Zar da

sve ovo Crkva vrši u katakombama? Ne, jer to nije sloboda, nego osuda smrti. Rad Crkve makar se na duše veže, u društvu je i u javnosti se očituje. Je li država prema svemu ovome slobodna, t. j. je li slobodna da u svojim zakonima preko ovih činjenica prelazi? Ako je zaista ne veže nikakov obzir k Crkvi, onda će biti država »slobodna«, ali ne će biti Crkva slobodna. Vidimo dakle da pojam slobodna Crkva u slobodnoj državi nije tako jasan, nije određen, kako se na prvi mah pričinja.[35] Država i po samoj prirodi i po Božjemu zakonu treba da računa da je Crkva tu, da su podanici države ujedno i katolički vjernici sa nepovredivim pravima svoje savijesti. Uzmeli se da se ovi obziri protive slobodi države, onda država nije slobodna, a tvrdnja »slobodna Crkva u slobodnoj državi« nije istinita. Nego srećom ovako neograničena sloboda nije prava i razložita sloboda niti je potrebna državi, pače bi bila i njoj i društvu opasna. Dok bi rušila slobodu Crkve, rušila bi i svoju dobrobit, a time i svoju pravu slobodu.

Prijeđimo na praksu.

9. Kako je u praksi?

Više je država koje su odnos s Crkvom uredile na osnovi gornjega načela, ali kolika razlika u izvađanju načela! Neka nam posluže tri primjera, Belgija, SjevernaAmerika, Francuska. U svim trima Crkva je odvojena od države, sve tri vele, da hoće u slobodnoj državi slobodnu crkvu.

U Belgiji država se ne pača u nutrnje crkovne poslove. Biskupi slobodno opće s Papom, slobodno p o c r k o v n i m k a n o n i m a upravljaju s vjernicima. Država ne priječi da katolici otvaraju svoje škole, osnovne, srednje i visoke, koje su — da mimogred spomenem — uzorne u svakome pogledu, a

[35] O ovome lijepo govori Charles Benoist 1. c. str. 147. Vous poursuivez — vous le dites — la séparation dans la liberté... Nego voici le dilemme: ou l'Eglise ne sera pas libre, ou l'Etat ne sera pas maître.... Mais le dilemme se resserre. De deux choses une: ou l'Eglise sans obligation dans l'Etat sans autorité, ou l'Eglise sans liberté dans l'Etat sans obligation. Du premier cas, je n'ai rien à dire... Dans le second cas, ce serait l'Eglise serve dans l'Etat despote. Prenez-y garde! les serfs subissent avec peine leur esclavage et les despotes ne sont jamais en sureté.

s državnima ravnopravne. Država, i ako je od Crkve rastavljena, uviđa kolika je u Crkvi moralna moć, pak i njezine službenike i same škole pristojno nagrađuje. Ona s pravom drži, da je na ovako postupanje veže i obzir prema svojim podanicima — katolicima. Vjerski osjećaj duboko je ukorijenjen u srcima, vjerske potrebe nijesu manje opravdane negoli i težnje ljudskoga duha za posvjetom, za umjetničkim, zabavnim i športskim užitkom, pak kad ovo podupire i nagrađuje, zašto da ne podupire i religiozne udruge svojih građana? Naravno je da i Crkva, koliko je u njoj, državi iđe na ruku u svim njenim opravdanim i dobrim težnjama.

Evo ovako se u Belgiji tumači slobodna Crkva u slobodnoj državi. Velim s l o b o d n o j državi, jer tko bi se usudio reći, da ovaj obzir k Crkvi i najmanje krnji slobodu i suverenost belgijske države? Slobodna je Crkva u jednako slobodnoj državi.

U Sjevernoj Americi već je nešto drukčije. Tamo je sila ispovijesti, a ima nažalost dosta građana, koji ni jednoj ne pripadaju. Država je prema religijama neutralna no nije ateistična, pak ni protivukršćanska. U nekoliko prigoda najviša državna vlast iskazuje Bogu svoju podložnost, njegovu pomoć prosi i za primljena dobročinstva javno Mu zahvaljuje. — Amerika međuto ne uzdrži crkve i svećenstva, ne pridonosi za slobodne katoličke škole, kao što bi bila dužnost pravo liberalne države. Sve to moraju uzdržavati sami vjernici. Uostalom njezini su zakoni dosta široki, puštaju slobodu razvijanja, ne kreću i ne suzivaju djelatnost crkvene hierarhije, u velikoj republici redovničke zadruge slobodno žive i slobodno se šire. Crkva se je tim prilikama znala priljubiti, pak je za jedno stoljeće silno napredovala,[36] katolički život i organizacije intezivno rade i mogu biti i nami u Europi za uzor.

U Sjev. Americi slobodna je država, a i Crkva uživa dosta slobode. Ako nije posebno povlaštena, ako su u nekim stvarima katolici nepravedno opterećeni, kao u pitanju škola,

[36] God. 1800. bijaše u Sjev. Americi sami jedan kat. biskup sa 30 svećenika i oko 40 tisuća vjernika. Oko god. 1900 brojila je Sjev. Amerika 14 kat. nadbiskupa, 80 biskupa, 140.000 svećenika, 76 sjemeništa sa 3695 gojenaca, te 4 kat. sveučilišta. U posljednjih 20 godina sve su ove brojke silno porasle.

jer moraju za državne pridonositi i svoje sami uzdržavati — barem nije Crkva u svojoj nutrnjoj uredbi i vanjskome radu policajskim i nepravednim ogradama smetane. — Ajmo dalje.

Francuski rastavni zakon (1905.) počinje ovim riječima: Republika jamči slobodu savjesti i slobodno vršenje bogoštovlja: La Republique assure la liberté de conscience. Elle garantit le libre exercice des cultes. Dakle i u Francuskoj bi moralo da bude u slobodnoj državi i Crkva slobodna. Ali kako je ovdje zakonodavac razumio slobodu Crkve? Poslije spomenute izjave o slobodi dolaze odmah ove riječi: »uz ograde koje dalje slijede u zaštitu javnoga reda«. I niže se stavak za stavkom, kojima se pletu okovi za Crkvu. Najprije ne priznaje se hierarhija, ne Papa, ne biskup, ne župnik. Tko bi htio da i dalje u ovim licima gleda jedine zakonite poglavare, drugim riječima, tko bi htio da i nadalje ostane katolikom, država mu otimlje crkve i sve svetinje iz nje, plijeni sva imanja i sve fondove crkovne, tjera župnike i biskupe iz njihovih stanova, a crkovne kandidate nasred puta baca. Evo vidite kako je naprednjačka većina iz g. 1901—1906, framasonskim ložama vođena,[37] shvatila slobodu Crkve u slobodnoj državi! Pod lozinkom slobode kuju se smrtonosni obruči. No dalekovidnost i odlučnost Pija X., njegov apostolski N o n l i c e t spasio je Francusku: radije bez stana i nagrade, bez imanja i baštine negoli okaljati sveti ustav Crkve i biti u svakidašnjoj pogibelji skizme.[38]

[37] Jedna od glavnih točaka u programu slobodnih zidara jest rastava Crkve od države. Njihov XVIII. međunarodni kongres držan u Pragu 1—9 sept. 1920. imao je ovaj dnevni red: 1. Rastava crkve od države; 2. Laiciziranje i demokratizacija poučavanja; 3. Žena i slobodna misao; 4. Zaštita slobodnoga mišljenja Savezom Naroda; 5. Moralni razvrat društva posle rata i zadaća laičke moralke. Cf. Jugosl. Obnova-Njiva g. 1920, br. 35, str. 705.

[38] Da je Pijo X. pogodio u cilj, o tome i protivnike uvjeravaju same činjenice. O stanju katoličanstva u Francuskoj piše u časopisu C o r r e s p o n d a n c e d e l' U n i o n p o u r l a v é r i t é febr. 1922. član akademije Alfr. Rébelliau. Rastavom je, veli po prilici, Crkva u Francuskoj do kosti ogoljena i s druge strane lišena je svakog službenog i javnog ugleda. »Hoće li ona preboljeti ovaj dvostruki slom, koji ju je u isti mah zadesio? Njezini su protivnici bili uvjereni da neće, a i sami prijatelji su se za nju bojali«. Prošlo je međutim evo 15 godina. Svećenička zvanja počinju se dizati, u gradovima broj župa i vjernika raste, u hierarhiji nije se opazilo nikakvo klonuće. »Vlast biskupa poslije rastave može se reći da je u Crkvi

Ovo i ovako shvaćanje slobodne Crkve u neutralnoj državi uvodi me u posljednji oblik odnosa koji se zove:

10. Laička država.

U crkovnome govoru dvije grčke riječi l a o s i k l e r o s dvije sastavne česti jednog duhovnog društva. Krist je, naime, dvije sastavne česti jednog duhovnog društva. Krist je naime ostavio Crkvi trostruku vlast — naučavanja, dijeljenja tajna, upravljanja — ali je nije povjerio svim vjernicima bez razlike nego samo biskupima i svećenicima. Ovaj dio kršćanske zajednice, koji je polaganjem ruku primio vlast, zove se kleros-svećenstvo, a ostali članovi označuju se imenom laos, puk ili prosti vjernici. Oba tijela skupa, klerici i laici, sastavljaju čitavo društvo od Krista osnovano. I zato, dok je Crkva društvo demokratično, jer je za sve ljude slobodne i robove, učne i neučne, sam ustav Crkve nije demokratičan u smislu kao da bi u njoj svi članovi po vlasti bili potpuno jednaci, nego je hijerarhičan, — iz nejednakih članova. No nije valjda suvišno da spomenem, da ova hijerarhija nije nasljedna, nije isto što aristokratska uredba. Crkovna je hijerarhija opet u dobroj mjeri demokratska, jer svećenikom, pa i najvećim svećenikom, može postati i najprostiji vjernik laik, ako samo ima volje i sposobnosti. (Celestin V., Ksisto V., Pijo X.).

U novije doba riječi l a i k, l a i č k i podaje se neko još posebnije, da tako rečem, filozofijsko značenje. Modernima je laičko ne samo što nije u hierarhiji, nego što nema nikakve veze s Crkvom, pa i sa religijom uopće, pače što je sasvim pročišćeno i nezavisno od crkovnih i vjerskih nazora. U tome se smislu kaže laički moral, t. j. moral bez ikakve religijske osnove; laička škola, iz koje je odstranjen svaki utjecaj vjere. Tako se kaže i laička država.

11. Dva suprotna pola.

Što je laička država? Kad govorimo o l a i č k o j državi, već smo na suprotnome polu negoli je k r š ć a n s k a d r ž a-

ojačala a ne oslabila«. Napokon uza sve intelektualne struje pod imenom modernizma, nije se u francuskoj Crkvi pojavio »ni jedan ozbiljan pojav skizmatičke nepokornosti«. Cf. pariške Nouvelles Religieuses, 15 jula, str. 313—314.

va. O sporazumu, o suradnji dviju vlasti, civilne i duhovne, nema ovdje govora, a kako će i biti kad zagovornici laičke države ne priznaju u društvu nikakve vlasti osim one koju daje sam narod i država. Za njih pozitivne religije kao da i ne postoje, ne postoji potom ni kakva duhovna vlast s kojom da se država dogovara ili surađuje. Laička država nije samo prema svim vjerama neutralna, ona je pače svima suprotna i ni jednu ne trpi. Zagovornici filozofijskoga laicizma idu dalje. Laička država njima je isto što i ateistička država. Za njih Boga nema, a kad bi pojedinac i bio uvjeren da Bog jest, neka to drži za se. Društvo za Boga ne zna. Laičko društvo je društvo nezavisno bilo od kojeg božanskog ili uopće višega principa negoli je sam čovjek i njegov goli razum. Sve društvene uredbe, svi zakoni, svaka vlast djelo su ljudsko. Volja naroda, uobličena u državi, izvor je svakoga prava i svake vlasti, zvala se ona građanska, vojnička ili duhovna. Država je potom kumir, ona je bog i izvan toga boga drugoga nema. Kršćanska država i laička država dva su suprotna pojma. I zato u laičkome društvu nema mjesta za Crkvu. Ne radi se, kako je otvoreno priznao Combes[39] o raznoj ćudi, ne, sama se načela jednog i drugog društva posvema isključuju: Il ne saurait être question (d' incompatibilité d' humeur). Il s' agit d' une incompatibilité radicale de principes.

12. Filozofska baza.

Ovako poimanje države imade svoju filozofijsku osnovu. Ono počiva na tvrdnji, da je čovjek posvema slobodan (Rousseau), da nikakve vlasti nad sobom ne smije priznati. »Kad bi se i sam Bog pokazao pred mnoštvom u vidljivom obliku, prva bi naša dužnost bila, veli Jaurès, »da mu zaniječemo posluh i da ga držimo kao lice sebi jednako s kojim se prepireš, a ne kao gospodara kome da se podvrgavaš«.[40] Apsolutna sloboda misli u svako doba života, u svakoj prigodi i prema svakome jest neotuđivo svojstvo čovječjega duha, jest prvo načelo i ugaoni kamen ove filozofije. Pojam Boga kao nekog višega bića, o kome zavisimo, prosta je utvara. Priznati takovo biće, bilo bi isto što

[39] Govor držan u Auxerre 4. IX. 1904. cf. Questions actuelles (Paris) 75, 139.

[40] Kod Doc. cath. 7, 1475.

umanjiti čovjeka i učiniti da ne bude gospodar u svojoj kući.[41] Slobodna misao traži od svojih pristaša, da ne zabace samo svaku dogmu, nego i svaki auktoritet, koji hoće da drugome nametne već gotovo vjerovanje (F. Buisson).[42] Ovo su uostalom logični plodovi Rousseau-ove teorije o slobodi, a u daljnoj lineji Lutherov liberum examen.

Ali pojedinac čovjek ne živi sam o sebi. Treba da se s drugima udruži u državnu zajednicu, da se uspješno zaštiti i kulturno razvije. Država se međuto ne da umisliti bez vlasti i bez zakona, koji, hoćeš ne ćeš, stežu slobodu građana. Kako onda spojiti posvemašnju slobodu pojedinaca i vlast države, koja tu slobodu znatno ograničuje? Tko je slobodan nema gospodara, a gdje je država tu valja da je i gospodar. Slobodna misao drži da je ovoj zagoneci našla rješenje opet u teoriji Rousseau-ovoj (Contrat social), po kojoj svaki pojedinac svojevoljno stupa u društvo. Ona hoće da čovjek time ne gubi nimalo svoje nezavisnosti, da on jednako ostaje sav svoj. Dok se naime pokorava državi, podlaže se zapravo samome sebi, svojoj volji, jer državna vlast nije drugo no izjav općenite volje (la volonté générale), a općenita je volja skup voljâ svih pojedinaca. I zato nauka slobodne misli traži (u teoriji!) sveopće izborno pravo, a sveopće izborno pravo nameće republikanski i demokratski oblik države. Sloboda i jednakost sviju traže opet pravo sviju na jednako uživanje dobara (socijalizacija). I zato se pita ideolog laičke vjere Ferd. Buisson: »Je li moguće biti slobodan mislilac a ne biti republikanac, biti republikanac, a ne biti socijalist?«[43].

Slobodna misao ne znači dakle drugo no posvemašnju nezavisnost čovječjega duha bilo od koga višega od sebe. Ova nezavisnost isto je što i laički karakter, kojim valja da je prožet i čovjek i društvo i sve njegove uredbe.

Nacrt moje rasprave ne dopušta da istražujem vrijednost ove filozofske baze, na kojoj je izgrađena nauka laičke države. Mimogred ću ipak da stavim dva pitanja, koja su se jamačno porodila i u pameti pronicavog čitaoca.

[41] Ferd. Buisson, Foi laique, str. 193; cf. i René Viviani, govor u francuskome Senatu 24. III. 1914. Journal officiel 25. III. 1914 i kod Quest. act. 116, 451.

[42] Foi laique, str. 198.

[43] L. c. str. 196., cf. Doc. cath. 7, 1479.

Je li jasno i utvrđeno, da je čovječja misao usve i posve slobodna? Ta ona je vezana na istinu, na objektivnu istinu. Dvije i dvije kruške ne iznose nego četiri, makar ja želio, da iz njih izađu sto i četiri. Ako misao pouzdano spozna, da ja i ostala bića nijesmo rezultanta slijepoga slučaja, nego djelo premudroga tvorca, ne traži li sam razum da se ovome tvorcu klanjamo, da njegovu volju vršim? Vezati čovjeka na ovaj život, tvrditi, da nad čovječanstvom (humanité) nema ništa višega, nije mi vjerojatna hipoteza, a kamo li neoboriva dogma. »Čovječji duh neodolivom silom gonjen ne prestaje nigda pitati«, veli Pasteur,[44] »što ima iza ovoga što vidimo ... Dokle god otajstvo neizmjernosti bude tištilo ljudsku misao, hramovi će se dizati i ma kome božanstvu bili oni posvećeni, vidjet ćete u njima ljude na koljenima«.

Drugo je pitanje ovo: Kako to svaki pojedinac i u državi zadrži potpunu svoju slobodu i svoju autonomiju, kad znamo, da se vrlo često odredbe državne vlasti (»općenite volje«) protive volji pojedinaca, kad svaki dan vidimo, da se velikoj česti građana, a nerijetko i realnoj većini, pa i u najdemokratičnijoj državi, nameću zakoni, koji i njihovu slobodu stežu i njihova prava ruše? Iole pronicav čovjek uviđa, da je umovanje o suverenitetu svakoga pojedinca u praktičnome životu prosta utvara, koja se nije nigda ostvarila niti se može ostvariti.

Ima li država, koje su nauku radikalnoga[45] laicizma u zbilji provele ili barem pokušale provesti? Danas, u doba općenitoga odmetništva od Boga, gotovo se u svim tako zvanim kulturnim državama opažaju, gdje jače gdje slabije, težnje k laiciziranju društva. Neke su već i posebnim zakonima pokušale da ostvare laički ideal. Navest ću samo tri, koje nam pružaju kao tri stupnja laicizacije: Francusku, Portugal, boljševičku Rusiju.

[44] L' espérance humaine, poussée par une force invincible, ne cesse jamais de demander: Qu' y a-t-il au delá? ... Il ne sert de rien de repondre: »Au delá, ce sont des espaces, des temps, des grandeurs sans limite«. Nul ne comprende ce langage. Celui qui proclame l' infini-et personne ne peut y échapper — accumule dans cette affirmation plus de surnaturel qu' il n' y a dans toutes les religions reunies. Tant que le mystère de l' infini pèsera sur la pensée humaine, des temples seront élevés, et, quelle que soit la divinité à laquelle on les consacre, vous verez des hommes agénonillés. Kod Quest. act. 78, 245.

[45] Velim radikalnog laicizma, jer se na pr. i Sjeverna Amerika i Švajcarska i dr. mogu zvati laičkim držvama, ali ipak nijesu bezbožne države. U njima je nezavisnost državne vlasti od crkovne provedena, ali i vjerska sloboda građana zajamčena.

13. Francuski radikalizam.

U **Francuskoj** slobodni zidari već od god. 1875. pak sve do rata drže uzde državne uprave. Oni su postepeno po nacrtu, ali logičnom dosljednošću provađali gore istaknuta načela laicizma.

Najprije su ograničili pak i ukinuli nauk vjere u državnim školama. Zatim su — ne usuđujući se da upravce unište slobodu nastave — odlučili, da joj za katolike dadu smrtonosni udarac, protjeravši redovnike, koji su podržavali slobodne škole i u njima naučavali.[46] Uvedena je civilna ženidba i dopuštena rastava braka. Prekinute su diplomatske veze s Vatikanom, raskinut konkordat, a najzad i formalno odvojiše Crkvu od države, o čemu u početku ove rasprave nešto iznesoh. U to vrijeme trgali su bez milosrđa svaki spomen i znak kršćanstva iz javnih ustanova: propela iz škola i sudišta, svećenike iz bolnica i s ratnih brodova, iz školskih udžbenika, pa i iz klasičnih štiva, briše se sve što sjeća na Crkvu, na Boga i na Providnost.[47] K bolesnome vojniku ne smije pristupiti svećenik nego ako ga sam bolesnik traži i ako je dokazano da je u pogibli života! Državnici ne smiju prisustvovati službi Božjoj, pače ni ime Božje nigda i nikako spomenuti. U ministarstvu osniva se niska i nedostojna služba, gdje se bilježi, koji časnici i činovnici polaze crkvu ili daju djecu na uzgoj kršćanskim školama i t. d.

Da što jasnije odskoči čisti laički karakter društva, državnici se ne žacaju vrlo smiješnih, gotovo mahnitih pothvata.[48] U Francuskoj duh laicizma poprima očiti oblik slobodno-zidarske borbe protiv katoličke Crkve.

[46] Francuski državnici, da tako rečem igrom Providnosti usilovani, dopuštaju sada redovnicima da se vrate u domovinu, onim istim redovnicima, koje su nazad dvadesetak godina nečovječki i nasilnički bili istjerali. Uviđaju naime, da je misionarski i humanitarni rad ove požrtvovne katoličke vojske vrlo dragocjen i nenadoknadljiv za Francusku. Sama vlada traži od parlamenta, da glasuje zakon, kojim se štiti miran život i rad Braći kršć. škola, franjevcima i t. d. I glasovita zgrada u srcu Pariza Séminaire de S. Sulpice imalą bi se vratiti pariškome nadbiskupu — pod oblikom izmjene sa drugom zgradom.

[47] Vidi moju knjižicu »Sloboda nastave« Mostar (1921) str. 43 slj.

[48] Vidi zanimivu studiju Laicisme in Dictionnaire apolog. de la Foi cath. (Paris).

Valja međuto priznati da je ova borba već jenjala. Državnici se približuju Crkvi. Za rata i poslije rata počela je vlada pozivati biskupe na državne svečanosti, a opet i najviši državni činovnici pristupaju u nekim prigodama na crkvene službe. Trezmeni elementi na odlučnim mjestima uviđaju, da mahnita borba protiv Crkve ne donosi koristi nego samo štete i po nutarnju solidnost države i po njezin utjecaj u tuđini. To jasno dokazuju najnovije zakonske osnove, koje je ovih dana sama vlada (vidi gore bilješku 46) prikazala komori na pretres.

14. U Portugalskoj poslije revolucije od g. 1910.

U **Portugalu** su odavna tajna društva radila u duhu laicizma i spremala udar na katoličku Crkvu. Valja međutim priznati, da i mnogi svećenici po selima i gradovima ne bijahu na visini svoje svete službe. Mlohavost njihova pastirskoga rada olakoćivala je posao vjerskim protivnicima.[49] Poslije revolucije 3.—5. okt. 1910. republikanska vlada stade provađati laički program na svim tačkama po francuskome uzoru. Njihov rastavni zakon od g. 1911. slika je francuskoga samo u još goropadnijem obliku. Francuski slobodni mislioci gledali su da nasilničke mjere, koje su gruba povreda građanske slobode, zaodjenu u lijepe fraze, pače da pod plaštom slobode samu slobodu pogaze. U Portugalu na taj se obzir nije pazilo. Tu se je, i ako putem zakona, htjelo ukratko i ubrzo da čitavo djelo izvrši.

Portugalska rastava nije odvojenje Crkve od države nego pokušaj kako bi država zarobila i ugušila Crkvu. Evo nekoliko odredaba iz toga zakona. Organizacije katoličkoga bogoštovlja predaju se u d r u ž e n j u s v j e t o v n j a k a. Biskupe i svećenike, koji su jedini na to pozvani, zakon jednostavno isključuje iz udruženja. Sve sporove unutar udruženja kao i između svećenika i članova bogoštovne udruge rješava civilna vlast! Biskupi ne smiju bez dopusta republike ni u samoj crkvi objavljati svojih odredaba uz prijetnju teških kazna. Na javnim, pače ni na zgradama privatnika ne smije se postaviti ništa, što bi se odnosilo na katoličku religiju. Država uzimlje posvema u svoje ruke obrazovanje svećeničkih kandidata. Svećenicima, koji bi u crkovnim zavodima prošli nauke, naročito u Rimu, makar i na učilištima domovine, svršili teologijski tečaj, zabranjeno je vršiti svećeničku službu. Država nasuprot naznačuje mirovinu svećenicima, koje zakonita crkvena vlast obustavlja od službe, a onima koji pogaziše svoj stalež i sklopiše bračnu vezu određene su osobite povlastice, pače i njihovim udovicama — sulo-

[49] Cf. Izvještaj O. Hilarija de Barenton u A c t i o n f r a n c i s c a i n e, oct. — nov. 1910. i L a C r o i x, 20. X. 1910.

žnicama i nezakonitome porodu! Pijo X. svečano je osudio 24. V. 1911. ovaj nepravedni i nasilnički zakon. Zakon zapravo nije bio u cjelini ni proveden, osobito po nekim pokrajinama.

Poslije rastave vjerski je život u Portugalu intenzivniji. Vlada se je opet Crkvi približila. Kod Vatikana je portugalski poslanik, a u Lizabonu papinski nuncij, koji je baš u posljednjem konzistoriju uzdignut na čast kardinala, pak mu je predsjednik republike - kao što činjaše prije kralj - svečano predao kardinalski šešir. Sve su ovo znakovi, da su i u Portugalu osjetili, da se borba protiv Kat. Crkve državi slabo isplaćuje!

15. Boljševici u Rusiji.

Boljševici izvađaju djelo sekularizacije. Mi ne znamo u tančine njihov rad, ali iz onoga što kroz debelu koprenu odskače, razabiremo, da su tamo glad i udarci, okovi i mač, sredstva, kojima se provode laička načela. God. 1918. stvoren je od sovjetskih diktatora rastavni zakon. Tu ni osjena slobode, tu je Crkva, vjera i vjersko naučavanje gotovo najveći zločin. Patrijarha Tihon u svojoj sočnoj i zaista apostolskoj poslanici Boljševicima upravljenoj ovo im veli: »Vi obećaste slobodu. Sloboda je velika blagodat, ako je pravo shvatimo kao slobodu, koja drugome ne smeta niti se izvrće u hire i samovolju. Ali takovu slobodu vi nijeste donijeli. Vaša je sloboda u tome, da puštate uzde najnižim nagonima svjetine i da ostavljate nekažnjena ubojstva i pljačkanja. Vi bez ikakva stida pogaziste svaki izjav građanske slobode i slobode duha ... Gdje je sloboda riječi i štampe, gdje sloboda propovijedanja? Nije li toliko odvažnih propovijedalaca već mučeničkom krvlju platilo slobodu svoje riječi?«[50].

U boljševičkoj republici već je g. 1918. odstranjen nauk vjere iz škola. G. 1922. zabranjeno je pače poučavanje katekizma u samim crkvama pa i u privatnim kućama! Tečaj teologije može se otvoriti jedino dopustom vlade, i to u naznačenim prostorijama i za mladiće, koji su navršili 18-tu godinu života. Ukazom 3. I. 1922. odoše još dalje. Pod prijetnjom tamnice zabraniše osoblju svih nastavnih i uzgojnih zavoda da se ne bi ni u doba odmora s djecom razgovarali o vjerskim stvarima, tumačili im smisao crkvenih svetkovina ili ih vodili u crkvu. Dekret 26. XIII. 1921. određuje napokon da moraju svećenici i sam nacrt propovijedi, što će ih držati u crkvi, unaprijed prikazati na cenzuru državnim činovnicima![51].

* * *

[50] Echos d' Orient 24. god. Br. 122. u članku kneza Volkonskyja, u kome je uz druge važne vijesti prenesena i poslanica Tihonova u cjelini.

[51] Ove podatke vadim iz lista »Čas« (Krakovo) po prijevodu Doc. cath. (Paris) svezak 7., str. 869—870.

Evo ovo su uzori laičke države, ovo je sloboda misli u djelo provedena.

Prijeđimo sada na našu domovinu. I njoj je nadasve potreban vjerski mir, da se red učvrsti i da se k napretku uputi. Pravedan odnos k Crkvi pridonijet će jednome i drugome.

Svršit će se.

KULTURNI POGLEDI.

Borba za slobodu škola u Njemačkoj. (La lutte pour la liberté des écoles en Allemagne). Školsko je pitanje danas kod svih naroda vrlo živo. Ono ima zasebno mjesto u političko-socijalnom životu. Osim parlamentarnih borba i izbora, mi danas imamo i druge posebne izbore o uređenju školske nastave. Glavno je pitanje o samom bistvu nastave: kakova će ona biti ili konfesionalna (vjerska) ili lajička (svjetovnjačka).

S ovim osnovnim načelom i Njemačka je raspisala svoje posljednje školske izbore. I baš ko nikada dosad, ovoga su puta nastupili njemački katolici — uprav uzorno!

U samoj Bavarskoj glasovalo je 2,212.836 glasača za čistu konfesionalnu školu, a u Badenu 593.308. Prema tome bi ove dvije pokrajine imale po sto 76% glasača obaju spolova. Ovo je veoma povoljan broj, osobito za Baden, gdje općenito nema konfesionalnih škola. Tu je zakonom priznata tek mješovita škola, i ako je, faktički, u nekim općinama čisto katolička ili čisto protestanska nastava. Ali se, iz ovih izbora, najbolje vidi snaga i odlučnost badenskih katolika, što je prisilila državni Centar da ostavi stari školski sistem, a da laičkoga nije niti pokušao da provede.

Dok u Hessenu, gdje je kao i u Badenu, pripuštena samo mješovita škola, glasovalo je tek po sto 66.7%. Ali je i ovaj procenat iterkako dobar, kad se spomenemo, kako u Hessenu nema ni jednoga većeg mjesta, koje bi bilo isključivo katoličko. Hesenski su katolici razbacati tamo amo među protestantima; a potom dakako i pod jačim protestanskim utjecajem. U Würtembergu bilo 361.948 katol. potpisa za konfesionalnu školu ili po sto 82% glasa. I ovo je u Würtembergu, toj matici protestanstva!

Iz ovih se brojeva očito vidi čvrsto ujedinjenje i sloga katolika u južnoj Njemačkoj.

Također i u sjevernoj Njemačkoj napreduju katolici. Hildes-heimska biskupija skupila 92.900 potpisa ili 70% po sto, premda su katolici i preveć rastrkati. A u biskupiji fuldskoj (Fulda), bilo je 104.826 glasova ili 80% po sto. Doista, ovo je relativno najsjajniji uspjeh, kad uzmemo uobzir katol. prilike u Fuldi i katol. manjinu, koja je i onako potlačena od protestanata.

Ali zato treba znati, da je život i saobraćaj fuldskih katolika najživlji!

U njemačkom dijelu olumačke (Olumac — Čehoslovačka) biskupije imali su katolici 42.000; prema tome više od 83% po sto! Biskupija osnobrička (Osnabrük) dala 119.533 potpisa ili 88% po sto. Ovo je najveći procenat, što ga dosad znademo. Dakako, i ovdje je većina protestanskog stanovništva; pa ipak... Njemački odio praške biskupije (Prag) imao je 69.566 glasova. No, ovdje je nemoguće odrediti procenat katol. glasača, budući da u biskupiji ima mnogo stranaca, koji nemaju prava glasa kao ni stalna boravišta.

Svakako, ovi su rezultati, i ako partikularni, za katolike vrlo utješni i važni. Pa doista, ne će ni javno mišljenje ostati bez utjecaja ovako složna nastupa njemačk. katolika. A i država će morati da ozbiljno računa na njih i tako pripusti i osigura slobodu javne katol. škole.

Što samo radi duboka svijest i jednodušna sloga?! A kod nas? **K.**

Katolička ljubav i boljševičko progonstvo. (La charité chrétienne et la persecution des bolscheviks.). Bolješevička zvijer još uvijek bjesni. Svojim gvozdenim zubima nesamo da udove ljudskoga tijela trga nego i same kosti mrvi — živima uskraćuje svijetlo, mrtvima grudu. Ova je okrutnost tim veća, što je žrtva nevinija. To se je pokazalo osobito kod osude nadbiskupa Cieplaka i drugih katoličkih svećenika, te onako uprav varvarskog umorstva prelata Butkiewicza. Vijest o tim grozotama izazvala je u katolicima čitavog kulturnog svijeta silno ogorčenje: oni svojom milostinjom svaki dan uzdržavaju do 120.000 bijednih i nevoljnih u Rusiji, a boljševička eto vlada u zahvalu za to zauzimanje Svete Stolice osuđuje na smrt nevine katoličke biskupe i svećenike! No ipak sve to nije moglo da umanji katoličku, djelotvornu ljubav. »L' Osservatore Romano«, koji od vremena do vremena objelodanjuje popis prinosa, što iz raznih krajeva stižu za Papinu pomoćnu akciju u Rusiji — trideset i peti od tih popisa pokazuje nam, kako su prinosi poslije onih strahovitih vijesti postali još obilniji. Tako je samo američka biskupija u Pittsburgu nedavno darovala 676.000 lira. Katolici se eto i u XX. vijeku drže onog starog svoga gesla: »Nadvladati zlo dobrim!« U njima još uvijek plamti ona prava, čista ljubav, koja se ničim na ovomu svijetu smutiti ne da — ljubav, koja u svim protivštinama i nezgodama sveudilj raste, dok se do one žestine i izvrsnosti ne dovine, koju je sam Krist u svomu božanskom Srcu prema svima nama gojio.

Crkva katolička i stranci u Parizu. (L' Eglise catholique et les étrangers à Paris). Pariz je prijestolnica Francuske, ali za ovaj velegrad može se reći da je u neku ruku prijestolnica i cijeloga svijeta. Vi ne ćete naći ni u jednom svjetskome gradu tako šaroliku kitu gostiju svih boja i naroda, svih vjera, zanimanja i društvenih vrsta kao što ćete je susresti u gospodskome gradu na obalama Seine. Bogataše priteže ljepota i zabava, učenike zgoda nauka i izobrazbe, druge goni potreba zarade ili posala. Službena statistika bilježi da je u Parizu stranaca 235.000, no po izjavi pojedinih kolonija, kako je lani ustanovljeno na kongresu pariške Bi-

skupije, izlazi da je ovaj broj puno veći — valjda i preko 400.000 duša. Sama belgijska kolonija dosiže 88.000, Talijanaca ima 80, hiljada, Španjolaca 60 hiljada, Luksenburžana, 20 hiljada, Poljaka više hiljada. A gdje su Amerikanci sa Sjevera i Juga, Rusi, Englezi, Japanci, Kinezi i t. d.? Samih katolika-stranaca računa se preko 250.000, a dijele se u triestak narodnosti.

Svi ovi katolici neće biti najrevniji u vršenju svojih vjerskih dužnosti, ali ih ipak velik broj iđe u crkvu, mnogi žele da pristupaju na sakramente. Pariškome nadbiskupu pred očima su duhovne potrebe i ovih vjernika. Neke kolonije imadu odavna određene crkve i svoje domaće svećenike, koji im u njihovu jeziku propovijedaju. To vrijedi za Engleze, Flamance, Talijance, Španjolce, Poljake, Grko-melkite, za katolike Sjeverne Amerike. Da se uopće duhovna pastva za strance što bolje uredi Sv. Stolica imenovala je pariškome kardinalu-nadbiskupu i drugog pomoćnog biskupa, Mgra Chaptala, i baš njemu je kardinal povjerio brigu za strance, tako da ga u Parizu i zovu »biskupom stranaca«. évêque des étrangers. Ovaj se revni i vješti pastir zaista stavio da doskoči što se bolje može duhovnim potrebama stranaca. On nastoji da upozna strance i njihovo stanje, daje zgodne naputke svećenstvu kako će strancima olakotiti vršenje religioznih dužnosti, brine se napose za strane katoličke đake i preko raznih pomagača upoznaje ih sa životom i radom bujnih katol. organizacija u Parizu. Iz dosadašnjega rada Presvijetloga Chaptala ističem vrlo važnu okružnicu, koju je 2. XII. 1922. razaslao svećenstvu, a veže se na ruske pribjeglice. Dobro je da i naši čitaoci za nje znadu. Donosim je prema prevodu zagrebačke »Hrv. Prosvjete« (X. str. 191—193). Poslanicu sam razdijelio u članke, a prevod sam amo tamo više primakao francuskome izvorniku.

Ruski emigranti i kat. Crkva.

»Broj Rusa, koji izražava želju da stupi u Kat. Crkvu biva iz dana u đan sve veći.

»Ako svećenstvo na koje se oni obraćaju, ne shvaća od koje je zamašitosti obred, što ga ima prigrliti novi katolik, to prijeti velika opasnost da nastanu razmirice između katolika i odijeljene braće, koje bi mogle da za novi neodređeni razmak vremena učine problematičnim pitanje jedinstva Crkve.

»Svaki službeni čin, što ga učini latinski svećenik, a koji bi izricao inferiornost slavenskoga obreda, izazivlje u ruskim dušama unutarnja negodovanja, kojih jakost jedva možemo da zamislimo. Osim toga takav je postupak u formalnoj opreci s disciplinom, koju su usvojile rimske kongregacije i Sv. Oci Pape.

Vjerski obredi i narodnost.

»Većina je Rusa tako prirasla uz svoj obred i uz svoje vjerske običaje, da je uvjerena da su oni dio narodne baštine. U očima velike većine emigranata ovi su obredi i običaji simbol njihove opustošene domovine i kao neka zastava, oko koje se oni okupljaju. Za veliku je masu ovih emigranata pravoslavlje paladij narodnoga jedinstva, oko kojega mora da se okupe svi oni koji su ostali vjerni staroj Rusiji. Preći na latinski obred prigrlivši katolicizam, to je za duhove takova

naziranja prava izdaja, napuštanje narodnosti upravo u času, kada je najpotrebitiji solidaran rad svih njenih jedinica.

»Postati katolikom uz takove uvjete«, kažu oni, »znači pristati na to, da budeš odnarođen i nesposoban da sudjeluješ u narodnome životu«. Poznavajući katolicizam samo u njegovu latinskom obliku, Rusi drže da onaj koji želi biti katolikom mora istodobno biti latin, a tko naprotiv želi da bude pravi Rus, mora da pristaje uz ortodoksnu crkvu i pravoslavni obred. Oni ne znaju da postoji i slavenski katolički obred, i da je to onaj isti, koji im je tako jako prirastao uz srce, i to s punim pravom«.

Za tim dolazi stavak, u kojemu se naređuje svećenicima, da budu vrlo oprezni i razboriti s ljudima, koji žele stupiti u kat. Crkvu. Neka dobro ispitaju koji ih motivi na to vode. Bez temeljite poduke ne smije se nitko primiti u kat. Crkvu.

Preporučuje još biskup svećenstvu, da se ne služi imenima, koji bi mogli povrijediti osjetljivost ruske braće. Neka ih radije, po primjeru Lava XIII., zovu »rastavljena braća«. Benedikt XV. nije se ustručavao zvati ih ortodoksnim.

Latinski obred nije potpuni katolicizam.

»Desit će se da će koji od obraćenika iz emigracije htjeti da prigrli latinski obred: jedni zato što umišljaju da je to jedini obred, koji priznaje Crkva, a drugi želeći da čine neke pobožnosti, koje su u običaju samo u tome obredu. Za ove je latinski obred izražaj »potpunoga katolicizma«, kato oni vele. Neki opet radije stupaju u latinsku Crkvu, jer nema svećenika njihova obreda.

»Potrebno je poučiti ove vjernike i ispraviti njihova naziranja. Latinski obred nije ni jedini obred, ni »potpuni obred«. Katolicizam nije ni latinski, ni slavenski, ni grčki, već on obuhvata sve ove partikularizme i sve ih nadmašuje, jer je njegova bit u sadržini prave vjere. Latinske crkve, u koje mogu da zalaze ruski katolici da primaju sakramente i da tamo obavljaju svoje različite pobožnosti, zadovoljavaju za sada sve potrebe njihove duše, dok se ne uzmognu podignuti crkve slavenskoga obreda, u Rusiji, u Francuskoj ili u drugim zemljama.

»Dan za to nije još svanuo, ako izuzmemo Petrograd, Moskvu i Carigrad. Ali do toga će doći i valja se za nj pripravljati s neumornom brižljivošću«.

Svatko vjeran svome obredu.

»Radi toga dozivljem u pamet onim svećenicima, koji se zanimaju za povratak ruskih duša u krilo kat. Crkve, da je njihova dužnost da podsjete nove obraćenike i osobito one, koji su to možda zaboravili, da oni potpadaju pod jedan osobiti dostojanstven obred; dostojanstven radi vlastitoga sjaja i radi svoje prošlosti. Kada bi obraćenici već sada posjedovali crkvu svoga obreda, to bi oni, ravnajući se po crkovnoj disciplini, morali ostati njemu vjerni.

Oni bi u njemu našli i svoje vlastito dobro, a dali bi ujedno i svojim sunarodnjacima primjer vjernosti svojim starodrevnim predajama«.

Okružnica sada iznosi nekoliko crkvenih odredaba u ovome poslu, svećenicima na ravnanje. Mi ćemo spomenuti samo tri mala ulomka, da se vidi dosljednost Sv. Stolice i njezino poštovanje raznih istočnih obreda.

Propaganda god. 1669. veli za misionare: »Misionari na Istoku moraju brižno razlučiti ono što spada na crkovne obrede od onoga što spada na vjerovanje... Vjera treba da je u jednoj i drugoj Crkvi jedna te ista... ali disciplinarni zakoni i crkveni obredi mogu biti u svakoj Crkvi drukčiji....«

Benedikt XIV. g. 1775. u Konstituciji »Allatae sunt« piše između ostaloga: »Misionar valja da se po svaki način čuva da ne bi naveo raskolnika na Istoku da poprimi latinski obred; njegova je jedina zadaća da ga privede na katoličko vjerovanje, a ni po jedan način da mu nametne latinski obred...«.

Lav XIII. u Konstituciji Orientalicum dignatus 30. XI. 1894: »Ako je jedna skupina, porodica, osoba, koja je negda bila odijeljena, prigrlila kat. vjeru i ako je to učinjeno uz uvjet da poprimi latinski obred, neka ta osoba, porodica ili skupina ostane u tome obredu; ali njoj je uvijek slobodno da se povrati onome katoličkome obredu, kojemu je prije pripadala. Ako nije bio stavljen nikakav uvjet, te ju je nestašica istočnih svećenika prisilila da se uteče službi latinskih svećenika, ona mora da se povrati svome vlastitome obredu, čim to dopusti nazočnost istočnih svećenika«.

Laički liberalizam. (Le liberalisme laïque). Između kršćanske viere i laičkog liberalizma niti li ima mira niti li će ga igda biti. Kršćanstvu je oslon vjera u Boga i u Isukrstovo Božanstvo, dok laički liberalizam baš ovo najviše pobija. On ne priznaje Boga nad sobom. Ljudski mu je razum sve. On je izvor svake istine. Ljudska volja izvor svake dobrote i svakog ljudskog prava. Liberalizam hoće da stvori novi svijet, koji ne će nad sobom priznavati druge vlasti osim ljudske. Socialist Jaurés još god. 1895 izjavio je u francuskom parlamentu: »Sve je laž što od covjeka ne potječe«. Borba i protiv vjere i protiv Crkve i protiv deset Božjih zapovijedi. Kršćanski filozof Maritein kaže: da apostoli ove nove nauke radije zagovaraju deset zabluda ljudskoga uma nego li deset Božjih zapovijedi. Sve što je od Boga ili od Njegova božanskog auktoriteta treba istisnuti iz svijeta; a samo ono priznati što čovjek kao bezvjerac misli, osjeća i djeluje. Državni zakoni ne smiju da znadu ni za Boga niti za ono što na Nj podsjeća. Laički liberalizam najkonsekventnije provađaju ruski boljševici u modernomu proleterskom kultu: Judi i đavlu paklenome! — Neka u našoj domovini nije onoliko jak ovakav liberalizam kao u Francuskoj i u Rusiji, ipak se u javnoj i dnevnoj stručnoj štampi pripravlja teren: i političkom, gospodarskom, kulturnom laičkom liberalizmu, komu se mogu jedino da opru organizovane mase svih pozitivnih vjera u našoj domovini. Naša je pospanost i neuviđavnost tolika, da ćemo se kao i u Francuskoj tekar onda

početi misliti i raditi, kad laički liberalizam poruši sve tekovine kršćanske kulture u našim zemljama!

Liječnički kongres i vjera. (Un congrès des médecins à Sarajevo et leurs digressions sur les problèmes philosophiques et religieux). Prošle godine u Sarajevu održavao se je liječnički kongres. Ništa boljeg i podesnijeg za narodnu higijenu. Danas nam se hoće iterkako zdravih i kreposnih ljudi, a takovi su sve rjeđi i u našem narodu. Liječnička je znanost zato da podigne narodnu tjelesnu otpornu snagu. Gospoda kongresisti nijesu ostali kod svog posla. Oni su htjeli da budu filozofi i teolozi. Imadu takovih pretenzija, da stvore posebni, novi mentalitet i posve drugi pogled na svijet. Oni vjeruju, da će im uspjeti uniјeti novog svijetla i na čovjeka, društvo, naciju, državu, religiju, etiku i t. d. To novo svijetlo bit će organsko, biološko?!

Ne znam, kako će se držati suvremeni politici, sociolozi, odgojitelji i bogoslovci prema ovim preuzetnim laičkim nastojanjima gosp. kongresista; ali je jedno barem danas izvjesno, da osim biološko-organskih sila dijeluju i više duševne, etičke, socijalne vjerske energije, koje se ne će dati nigda tupo skučiti pod dosta usku kabanicu biološkog i organskog svijeta.

Gosp. liječnici mnogo bi korisniji posao obavili, kad bi se više bavili pobijanjem: sifilisa, sušice, malarije, a pustili na miru pitanja metafizike, za koju nemadu ni stručne spreme ni duševne osjetljivosti. **Dr. M.**

Esperanto. Na 29. i 30. srpnja ove godine održan je u Zagrebu prvi kongres jugoslav. esperantista. Započeo je misom u crkvi sv. Marka, preko koje pjevalo se je a i propovjedalo u esperantu. Zasjedanja bila su u saborskoj dvorani, a bili su prisutni i zastupnici duhovnih, civilnih i vojničkih vlasti. U glavnom se je vijećalo o osnutku i pravilima jugosl. esper. saveza, i o izdavanju glasila; u jeronimskoj dvorani bila je i zabava sa dva pozorišna komada u esperantu. Slični kongres imao bi se do godine da održi u Splitu.

Esperantska je ideja danas veoma živa i rašireni usljed današnjih međunarodnih odnošaja. Napokon se provđa u djelo san tolikih prijašnjih vjekova o jednom međunarodnom jeziku. Već u 8. vj. bavio se je ovom idejom sv. Beda († 735.), benediktinac u Engleskoj; u 12. vj. sastavila je u Njemačkoj sv. Hildegarda († 1179.), nekakav umjetni jezik na lat. temelju. U kasnijim vjekovima razni učenjaci bavili su se također ovim pitanjem; tako n. pr. Iv. Amos Komenski († 1670.), Descartes († 1650.), Pascal († 1662.), Leibniz († 1716.), pa u novije doba Nietzsche, Tolstoj, Th. Grimm, H. Schuhardt, A. Henry Sayce, Jules Naville, A. Marty, M. Müller i drugi. Svi su ovi bili uvjereni da treba stvoriti jedan umjetni jezik jer usljed razvijenog nacionalizma nemoguće je da svi narodi prime jedan živi jezik kao zajedničko sredstvo općenja, a k tome su također ti jezici teški za izučenje i izgovor. — Prvi koji je u djelo proveo ideju međunarodnog jezika bio je kat. župnik u Kostanci Ivan Martin Scheyer († 1912.), sa svojim Volapikom (= svjetski jezik, od englez. world = svijet i speak = govoriti). Jer je volapik bio dosta težak i zamršen to je iza kratkog vijeka (1880—1888.) propao, osobito kad se je pojavio esperanto. Zahtjevi, koji su se uvjek stavljali

jednom međunarod. jeziku bili su: da bude lak, jednostavan, jasan i milozvučan. Svim ovim zahtjevima odgovara esperanto. Njegov je začetnik Dr. Ljudevit Zamenhof; on se rodio 15./12. 1859. u Bjelostoku, u ruskoj guberniji Grodno, umro je u Varšavi 14./4. 1917. — po vjeri i narodnosti bio je ruskopoljski židov a po zvanju liječnik. God. 1887. objelodanio je Zamenhof prvu gramatiku i rječnik. Jer se je potpisao pseudonimom Dr. Esperanto to i jezik dobije po tome svoje ime. »Esperanto« je sadašnji glagol. oblik od espr. glagola esperi = nadati se, po tom esperanto = koji se nada t. j. da će njegova ideja prodrijeti, radi toga je i esper. znak petokrakna zelena zvijezda t. j. nada da će se esper. raširiti po svih pet kontinenata. — Mnogo je neprilika napravio esperantu »Ido« (to je esper. riječ a znači čedo, potomak t. j. esperanta), s kojim su nekoji osobito u Francuskoj htjeli se proslaviti i tobože usavršiti esperanto; danas je ido već pokopan. — Cijela esper. gramatika ima 16 jednostavnih pravila, dakako bez iznimaka i sva je struktura logično provedena. Korjena riječi ima oko 2000, od kojih 60% romanskog, 25% germanskog i 15% slavenskog porijetla. Inače bogatstvo se riječi lako umnaža do najveće mogućnosti sa 6 prefiksa i 22 sufiksa te spajanjem riječi. Duh je jezika slavenski, jer su prvi pisci bili isključivo Slaveni (Rusi i Poljaci). Ortografija je fonetična. — Svrha je esper. da olakša međunarodni saobraćaj, da prištedi na vremenu, trudu i novcu u međunarodnom dopisivanju i zborovanju, da digne balast tolikih jezika pa da omogući temeljitije proučavanje vlastitog jezika i da zbliži ljude u koliko ih jezik uz religiju najviše otuđuje. — Kako danas stvari stoje esper. si je osjegurao opstanak. Razna međunarodna udruženja prihvatila su ga kao službeni jezik, u mnoge škole već je uveden kao obvezatan predmet a u druge kao slobodni. God. 1905. bio je održan prvi međunar. esper. kongres a ove godine početkom kolovoza u Nürbergu već XV. — Katolici ne čine u ovom nikakve iznimke; ima dosta isključivo kat. esper. udruženja koji već održaše i nekoliko sveopćih kongresa; razni biskupi i kardinali pripadaju esper. udruženjima. Pijo X. u više je prigoda izrazio svoju naklonost esperantu, tako osobito prigodom IV. intern. kat. esper. kongresa u Rimu god. 1913. te kad se održao god. 1903. prvi takav kongres u Parizu na pozdravnu depešu dao je odgovoriti u esperantu. U velikim se gradovima prigodice već ispovjeda i propovjeda u esper. — Esper. literatura dosta je već bogata, sastoji poglavito od prijevoda ali zabavna ima dosta i originalnih djela, inače u prevodima zastupane su već sve znanosti. Časopisa i novina ima u esper. 18 internacionalnih i 38 nacijonalnih, a i mnoge druge novine i časopisi imaju stalne rubrike za esper.; od nazad dvije godine izdaje se i jedan reljefni časopis za slijepce. — Izgleda da će do nekoliko godina poznavanje esperanta biti potrebito svakomu naobraženom čovjeku. **Dr. fra T. Velnić.**

F. M. Dostojevski i katoličtvo. (F. M. Dostojevski et le catholicisme.). 1. Povodom studije:

J. Сн. Поповића: Философија и Религија Ф. М. Достојевскога (студија). Сремски Карловци 1923-24. Формат 23×16. стр. 195.

Ruski mislilac Vengorov, kaže o Dostojevskom, da se on javlja »pred svetom kao esponent svih dubina ruskog duha, kao genijalan tvorac svih njegovih lutalačkih skrivenih tajanstvenih moći, kao veličanstveni simbol, živi simbol zagonetnog carstva ruske duše i naroda, njegovih traženja i nada, njegovih molitava i proklestva!... Jer Dostojevski — to je: sva Rusija, njena duša, njena tajna i osnovna suština«. I gosp. pisac Popović slaže se s Vengerovom; a mene je pri prvom mome ličnom poznanstvu preosvešt. g. dr. Nikolaj Velimirović uvjeravao o izuzetnoj važnosti, koju Dostojevski uživa u Slavenstvu i u pravoslavlju. Sama ova okolnost dovoljna je da opravda i preporuči nastojanje gosp. Popovića, da nam u širokim potezima prikaže filozofsku i religioznu ideologiju jednog od najvećih ruskih romansiera. Gosp. pisac pokušao je da to i učini. Evo sadržaja njegove studije: Uvod. — Prvi deo đavodiseja. — 1) Borba za ličnost; 2) Bune: a) Neprimanje sveta; b) Neprimanje Hrista; 3) Tvorci čoveka-boga; 4) Tajna ateističke filozofije i anarhističke etike; 5) Dostojevski-legeon.

Drugi deo: Pravoslavna teodiseja. 1) Jedina uteha čovečanstva; 2) Nad tajnom pšeničnog zrna; 3) Filozofija ljubavi; 4) Najviši sintez života; 5) Tajna Evrope i Rusije; 6) Zaključak.

2. Dva momenta. Prvi dio studija uložen je u to, da na temelju romanâ Dostojevskog pokaže svu tragiku čovjeka — miša, odaljena od Boga, od Krista, od pravoslavlja, a usve i posve predana sebi, svojim hirima, strastvenim porivima, grijeha, što sve na koncu konca svršava s ludilom i sa samoubojstvom, vjerujući ovakav bezumnik, da je u svojoj ličnoj katastrofi ubio i samoga Boga. Ovu crnu stranu etičko-socijalnog života tako je živim bojama crtao ruski veliki pisac D. da se veli, da je on (Dostojevski) »ruskog đavola u telu imao! I još kakvog đavola! U koliko oblika! Legeon đavola! Za to su njegova dela pravi pandemonium« (str. 76).

I gosp. Popović misli, da je ovakav pandemonski Dostojevski »strasni borac za ljudsku ličnost, buntovni bogoborac i hristoborac, anarhist i nihilist, đavolov podvižnik, ruski legeon, — samo ovakav Dostojevski mogao je realno i opitno osetiti i poznati svu odvratnu, fizičko-metafizičku rugobnost đavola, i baciti se strasno i bezrezervno pred i presvetli lik Bogočoveka — Hrista i postati hristočežnjivi Dostojevski hristoljubivi i hristoljubljeni Dostojevski«.

Makar da se ne vidi ni psihološka, a mnogo manja dogmatička uvjetovanost bogoborstva i hristočežnjivosti, kako bi to htjeli Dostojevski i gosp. Popović, ipak se u drugom pozitivnom dijelu studije najugodnije doimlje kršćanskog srca, da je napokon i veliki Rus Dostojevski našao svoj duševni mir u kršćanskom životu, kakav se očituje u monaškim krepostima: poniznosti, ljubavi, oproštenja i bogopredanja. U jednu riječ: Dostojevski nalazi spas i pojedinca i Rusije i Evrope i čovječanstva u živoj djelotvornoj vjeri Krista gospodina, čiji bi se neporočni lik čuvao jedino u ruskom pravoslavlju.

Sve ovo na nepristrane čitaoce, pa se on i ne slagao sa deduktivnom antiracionalnom metodom Dostojevskoga, simpatično djeluje, kad vidi, da se ovakav istaknuti duh u moru modernog bezvjerja priznaje pravim sinom pozitivne pravoslavne konfesije i odanim sljedbenikom Boga-Čovjeka, Hrista Spasitelja.

3. Atentat na katoličtvo. Dostojevski, nas katolike teško je uvrijedio. On, nas katolike kori, da propovijedamo iznakaženog Krista (?!) Sve zlo što je na Zapadu veli, da ono potječe iz katoličtva. »Dugo je na račun Bogočoveka evropski čovek precenjivao čoveka, dok nije došao do završenog bezumlja: do gordog dogmata o nepogrešivosti čoveka, koji u sebi sintetizira duh Evrope..... Sve što u Evropi biva, biva u znaku katolicizma.... Katolicizam je voljno i nevoljno, posredno i neposredno, postao uzrok i povod ateizma, socijalizma, anarhizma, nauke, kulture civilizacije po čoveku.... Katolicizam je vera velirišćanska, — vera velirišćanska na prvom mestu. A na drugom mestu, Rimski katolicizam je gori čak i od samog ateizma.... On Antihrista propoveda, kunem vam se uveravam vas! To je moje lično i davnašnje ubeđenje.... Papa je zgrabio zemlju, zemaljski presto i uzeo mač; i od tog vremena sve tako i ide, samo su maču dodali laž, lukavstvo, obmamu fanatizam, sujevjerje, zločin; titrali su se sa najsvetijim, najiskrenijim, najprostodušnijim, najplamenijim osećanjima naroda, sve su davali za novac za nisku zemaljsku vlast....«

Dostojevski nije bio ni filozof ni teolog ni povjesnik ni sociolog, pa je teško zalaziti da ga se s područja svih ovih znanosti pobija. Nijednim dokazom D. ne može da utvrdi svojih teških objeda na nas katolike i na našega sv. Oca Papu. Baš se sve protivno i iz pera naših načelnih protivnika dade uspješno dokazati. Nas katolike boli, što je veliki Rus napisao u faktu one klevete na katoličtvo, koje neprijatelji svake vjere uspješno protiv svih nas kršćana izrabljuju. Mi smo se katolici donedavno zajedno sa braćom pravoslavnim divili ustrajnosti, odlučnosti njihova nelikog patrijarke Tihona u obrani ruskog pravoslavlja, jer je to bilo i u obrani čitavog kršćanstva. Posljednje su nas vijesti njegove slabosti protiv boljševičkog bezvjerstva sve duboko ražalostile. Mi ipak katolici imademo u povijesti čitavi niz rimskih Papa, koji sve žrtvovaše i čast i novac i ugled i slobodu, a vjere i crkve ne izdadoše! Za to ne zna romanopisac Dostojevski!

4. Solovjevova apologija. Nama je katolicima na utjehu, svim čestitim ljudima na pravedno obavještenje ono, što učeni i filozof i teolog i povjesnik Vl. Solovjev kaže o papinstvu: Kao član pravoslavne ili grčko-ruske crkve, koja se ne oslanja na kojekakve protiv-kanonske crkvene zborove niti na svjetovnu vlast, nego na glas Velikih Otaca i Učitelja, i ja s ovakom crkvom priznajem vrhovnog suca u stvarima vjere, koga su priznavali: sv. Irinej, sv. Dionizije Veliki, sv. Atanazije, sv. Ivan Krizostom, sv. Ćiril, sv. Flavijan, bl. Teodoret, sv. Maksim Ispovjednik, sv. Teodor Studita, sv. Ignacije i t. d. — A taj je sv. Petar koji i dandanas živ u svojim nasljednicima u smislu Kristovih obećanja i kod Mateja i kod Luke i kod Ivana«.

Bujan život pravoslavne crkve? (La vie surabondante de l'église orthodoxe?) — Svepravoslavni kongres, koji je zasijedao u Carigradu mjeseca svibnja t. g., među drugim reformama donio je i reformu kalendara i dozvolu drugog braka udovim sveštenicima. Ove dvije reforme dale su povoda g. proti J. Jeremiću, da se u »Vesnik-u« br. 12. od 20. lip. t. g. pohvali, kako je pravoslavna crkva s njima pokazala svoj bujni religiozni život, te da se ujedno očeše o nas katolike.

On piše: »Odluke Svepravoslavnog Kongresa Carigradskog, o izjednačenju kalendara i o braku udovih sveštenika, velike su obe i mnogo su značajne. Veličina i značaj ovih odluka je i u tome, što se tim odlukama dokazuje, i do sada uvek potvrđivano, da Pravoslavna Crkva nije petrificirana, kakvom ju, u svojoj oholosti i gordosti, nehrišćanski nazivaju rimokatolički fanatici«. Zatim dodaje, da će se ovim dvjema odlukama »potencirati i vera i etika u crkvenom životu Pravoslavne Crkve«, da je u njima »pobeda istine, razloga i mudrosti došla do sjajnog izraza«, i da će im se »radovati svi pravoslavni hrišćani«.

Neka se g. Jeremić s drugom svojom pravoslavnom braćom veseli ovim reformama. Ima i zašto. S njima etc pobjeđuje stvar, za koju se i on sam toliko zalagao, kako dalje s ponosom ističe. Mi ćemo samo ukratko pogledati, da li će se ovim dvjema reformama »potencirati vera i etika u crkvenom životu Pravoslavne Crkve« i da li su one dokazom njezina »bujnoga religioznoga života«.

Gregorijanski kalendar već su pred više stotina godina poprimile sve države, do napokon i pravoslavne, samo nije pravoslavna crkva. Ona je uslijed toga zapala u položaj, koji je ne samo s učenjačkoga, nego i s praktičnoga crkvenoga stanovišta bio neodrživ. Ako sada, prisiljena nuždom prilika, pristaje da primi kalendar, koji je kroz stotine godina zabacivala, može li to biti znakom njezina bujnoga religioznog života?

Što se tiče drugog braka udovih sveštenika, mi smo mišljenja, da je popuštanje u ovoj stvari znak slaboće pravoslavne crkve. Ako ona nije imala toliko snage, da pred buntovnim sveštenicima spasi ovu najljepšu ustanovu svoje discipline, nego ju je morala napustiti, onda je to znak pomanjkanja njezine otporne snage. Doduše crkvena je pravoslavna vlast nerado u ovome popustila, i mora se reći, da je to učinila samo zato, jer je nutrnjim prilikama bila prisiljena. Ali ova okolnost ne promjenjuje stanja stvari. S pravoslavnom je crkvom ovdje isto što i s bolesnikom, koji, da spasi život, pristaje, da mu se odreže ruka ili noga. I ona se je uslijed teške bolesti mnogih svojih sveštenika, podložila operaciji; ali operaciji, iz koje je izašla — osakaćena. — K tomu iz ovoga popuštanja moraju uslijediti posljedice, koje će porazno djelovati po pravoslavnu crkvu, naime: rastava braka među sveštenstvom i borba bijeloga duhovništva proti crnomu t. j. zahtjev da se za biskupe biraju ne samo neoženjeni kaluđeri, nego i oženjeni popovi. Simptomi ove borbe već se među pravoslavnim sveštenstvom opažaju. — Sve su ovo znakovi života, ali kakvoga?

Da je pravoslavna crkva ovim kongresom pokazala slab život, potvrđuju i okolnosti, koje su kongres popratile. Na kongresu, kojega pravoslavni zovu »svepravoslavnim«, bile su zastupane samo 2 patrijaršije: carigradska i srpska. Ruska patrijaršija nije poslala svojih delegata, nego su sakupljeni članovi odredili 2 ruska biskupa emigranta, koji borave u Carigradu, da oni zastupaju rusku patrijaršiju, naravno bez prethodnog ovlaštenja ruske crkve. Patrijaršije aleksandrinska, antiohijska i jeruzolimska nisu htjeli prisustvovati; a kad ih je carigradski patrijarha ponovno brzojavno pozvao, da pošalju svoje delegate, e »da njihovo mjesto ne ostane prazno«,

nisu niti odgovorile. Je li to onda bio svepravoslavni kongres? Hoće li mu se »radovati svi pravoslavni hrišćani«?

Zlostavljanje, koje je prigodom kongresa doživio carigradski patrijarha Meletije IV, osvjetljuje nam također život pravoslavne crkve. Najpogrdnije stvari, koje su se proti njemu od rulje njegovih vjernika iznosile; zahtjev, da se odriče, jer nedostojan; činjenica, da ga je jedan došljak uhvatio za bradu i pred svim članovima kongresa tako vukao preko sale — stvorili su u patrijarhi i drugim članovima kongresa osvjedočenje, da je njegov položaj neodrživ. To je patrijarha Meletije i djelom pokazao, zahvalivši se malo poslije toga na patrijarškoj stolici.

Pravoslavna je crkva dosad uvijek tvrdila, da ne može promijeniti julijanskog kalendara i nekih drugih zastarjelih ustanova crkvene discipline, jer da je to posao ekumenskog koncila. Carigradski kongres nije bio ekumenski koncil, a ipak je donio tako važnih promjena u crkvenoj disciplini. Što je još značajnije, valjanost njihovu učinio je ovisnom od prihvata pojedinih autokefalnih crkava. Kaže se doduše, da će ove reforme dobiti konačnu zakonitost na ekumenskom koncilu, koji bi se imao sazvati g. 1925 u Carigradu ili Nišu. No pitanje je, da li će se ekumenski koncil te godine sazvati, a kakvo je stanje u pojedinim pravoslavnim crkvama, osobito carigradskoj, velika je vjerojatnost da ne će. Drugo je pitanje, hoće li ekumenski koncil sve ove reforme odobriti. Ali stavimo, da se te godine koncil i sazove i da sve ove reforme odobri, ipak je carigradski kongres već sada dopustio, da pojedine crkve do tog vremena promijene dosadašnju crkvenu disciplinu. To znači, da »svepravoslavni« kongres neovlašteno donio važnih promjena, ne samo u disciplini, nego i u crkveno-pravnom pojimanju pravoslavne crkve.

Ne znamo, da li se pravoslavna braća mogu ponositi ovakovim životom svoje crkve. Ali je svakako isključeno, da će se s dvjema istaknutim reformama potencirati i vera i etika u crkvenom životu Pravoslavne Crkve«.

Dr. fra A. Crnica.

Glagolica i patriotizam. (La langue paléoslave dans la liturgie et le patriotisme). Mi katolici u Jugoslaviji odavna imamo povlasticu služiti se i u službi Božjoj (sv. Misi) staroslavenskim jezikom. Nama je ova povlastica i mila i draga. Ipak se ne možemo složiti sa argumentacijom katoličkog svećenika u »Novoj Evropi«, koju je iznio u svome članku: »Pitanje glagolice«.[1] On piše ovako: Ko je prijatelj glagoljice taj je i prijatelj narodnog jedinstva. Sad što nas spaja prihvatismo a što razdvaja odbacimo. U srećnom rešenju ovog crkvenog jezika potpuno se pokrivaju i popunjaju interesi crkve i države, a to je u ovom času sklapanja konkordata najglavnije«.

Makar da ja gosp. d. Fr. I. lično poštujem, ipak ću biti slobodan, te ću ovdje iznijeti nekoliko bilješki. Pojmovi: »prijatelj glagolice« i »prijatelj narodnog jedinstva« ne pokrivaju se. Ima kod nas i takovih liberalnih ljudi, kojima je mnogo do narodnog jedinstva, a za crkvu i njezin jezik ne mare koliko ni za lanjski snijeg. Ima crkovnjaka talijanske krvi, kojima je

[1] »N. Evropa« (11. 3. 1923.) Br. 8. i 9. 259.

glagolica draga s čisto katoličkih razloga, a da ti ljudi nemadu interesa, da se zagrijavaju za naše narodno jedinstvo.

Ne znam, koliko će d. F. biti i braća Srbi i pravoslavni zahvalni, kad on stoji na načelu: »Prihvatimo što nas spaja a odbacimo što nas razdvaja«? Ima vjerskih, kulturnih, plemenskih razloga, pa bi ovo po premisama d. Fr. I. imali zabaciti. Teško je predvidjeti na čemu bi se ostalo kad bi sve ove razlike izbrisali. Sigurno bi izašao ispod ovakove operacije teško osakaćen tip Jugoslavena, nesposoban za život. Pojmovi kao što su: narod, vjera, crkva, pleme, nijesu identični; pa bi i u svome pisanju don Frane i kao bistra glava, i kao rodoljub, i kao svećenik imao da vodi tačan račun.

Uostalom ovi reci nijesu upravljeni protiv glagolice, koju će i pisac ovih redaka kao opću crkvenu povlasticu za katolike u Jugoslaviji radosno pozdraviti.

Dr. G.

Masaryk i vjera. (Ce que pense M. Masaryk du sentiment religieux et de la nécessité de l'absolu). Moderni ljudi nerado slušaju govor o vjeri. Nigda kao danas nijesu ljudi toliko naglasivali, da je moderna znanost vjeru pokopala. To je bila samo časovita varka i za njih, koji su je najviše u' svijet turali. Noviji, bezvjerski stručnjaci vide, da je cjelokupno naše znanstveno spoznanje: ograničeno, relativno, nepotpuno. Duh ljudski teži za neograničenim, apsolutnim, potpunim. Ko će u ovoj prirođenoj težnji u pomoć priteći. Nitko drugi nego vjera. To uči i otac českog realizma, današnji njezin predsjednik T. G. Masaryk, kad veli da religiozno osjećanje apsolutno ga upopunjuje naše relativno znanstveno spoznanje.

Dobro je, da se u naše doba čuju i ovaki glasovi sa strane samih bezvjeraca; ali je ovakav pojam vjere osakaćen i nesavršen. Nema čovjek samo srce i osjećaj nego ima razum i volju, pak je psihološka nužda, da vjera zahvati i ova duševna područja. Kršćanstvo svim ovim zahtjevima zadovoljava, pak je tajna njegova uspjeha i u njegovoj prilagođenosti cjelokupnoj ljudskoj naravi.

Dr. A.

Narodno jedinstvo i vjerska pocjepanost. (L'unité nationale et la division confessionalle). Mi ne vidimo nikakve načelne zapreke našem narodnom jedinstvu u tome, što je naš narod pocijepan u tri razne vjerske konfesije. Razlozi državnih i narodnih križa leže na drugom području: administrativnom i političkom. Oni ne niču u području vjere; nego se vjerski motivi izrabljuju u pravcu sebičnih političkih interesa. Ono naše vjersko i kršćansko stanovište sada prihvaćaju i ugledni sinovi naše nacije. Jednako kao mi tako danas drži i sveučilišni profesor Milan Rešetar »(Nova Evropa, knj. VI. Br. 7, 212).... ne bi tomu (jedinstvu) smetala« ni razlika u vjeri, i ako bi dabome i kod nas bilo trzavica među sljedbenicima obiju vjera, kako eto što ih ima i među katoličkim i protestanskim Nijemcima, ali dvojaka vjera ne bi ni kod nas cijepala i podvajala jedinstvo naroda«.

Plemenski i individualni egoizam združen sa svim grdnim manama, koje iz njega poniču najveća su zapreka našem državnom i narodnome jedinstvu. Pače u pozitivi svih triju vjera može da bude blagoslovljena snaga za izgradnju naše narodne i državne budućnosti.

Dr. Politicus.

KNJIŽEVNI PREGLED.

† **Mahnić Dr. A., Knjiga života.** Sabrao i uvodom popratio A. Alfirević D. I. Osijek 1923. Form. 14½ × 11. S. 270.

Blagopokojni biskup dr. A. Mahnić, otac katoličkog pokreta u Hrvatskoj, poznat je ne samo sa svoje svestrane filozofske i teološke naobrazbe, nego i sa svoga dubokoga religioznoga osjećanja. To je bio čovjek idealâ, čovjek načelâ, u kome su božanske ideje Kristove našle i sposobnog i voljnog pobornika. Gorio je od ljubavi Božje i revnosti za sveti Njegov zakon pa je nastojao, da ta ljubav obuhvati i izgori i sve ljude.

Ovom ljubavi prožeti su svi njegovi članci, sve poslanice, posebno sve skupljene u Knjizi života. Svaka misao, u njoj izražena, odiše životom višim, životom nadljudskim. Mi se divimo koliko bogastvu idejâ toliko njihovoj povezanosti i sistematičnoj logičnosti, premda su bile izražene u različito doba i u različitoj prigodi.

Svakomu katoličkomu inteligentu, a i manje naobraženomu, najtoplije preporučujemo ovu lijepu knjižicu. Ona će mu biti od neprocjenjive koristi koliko za orijentaciju u stanovitim težim pitanjima toliko za poticaj na vlastito usavršenje.

Dr. Franc.

Dr. A. Gosar: Za krščanski Socializem. Pomisleki in odgovori. Ljubljana 1923. Tisak »Zadružne Tiskare«. Format 19 × 13. str. 116.

Pred nama je radnja uglednog i radišnog slovenskog sociologa dr. Gosara. Djelo je polemičke naravi. Osvrće se na neka socijalna načela »Glasnika presv. Srca Jezusovega« i na neka izvađanja isto socijalne naravi sveučilišnog profesora katoličke moralke dr. Ujčića na ljubljanskoj univerzi, a koju je dr. U. objelodanio u svećeničkom glasilu »Uzajamnost«. Neka nitko ne misli, da ova polemika ima samo vrijednost za Slovence, pitanja su tako opće naravi, da je potrebito, e ih svaki katolički inteligent pred očima imade. Vrlo je zanimljiva »Vsebina« Gosarove polemike:

I.

1. Ali je krščanski socializem sploh potreben?
2. Socialni programi in krščanska pravičnost.
3. Klic po socialnih reformah — obrekovanje krščanstva?
4. Sebičnost krščanskega socializma.
5. Sovraštvo krščanskega socializma.
6. Krščanski socializem in dobrodelnost.
7. Več socializmov — en sam kapitalizem.
8. »Neznatno« socialno in veliko etično vprašanje.
9. Krščanski socializem in sv. Frančišek Asiški.

II.

1. Moderni kapitalizem — fraza?
2. O zasebni lastnini.
3. Proti socializaciji.
4. Najvišja pramoženjska meja.

5. Dolžnost dela — za siromake.
6. Stavka — neumestno iskanje pravice.

Kad čovjek pomljivo pročita bistro i snažno raspravljanje našeg od poznatijih jugoslavenskih sociologa, ugodno ga se doimlje, što Gosar u sebi spaja poznanje žalosnog socijalno-gospodarskog stanja u naše doba s ljubavi i nastojanjem, da općom socijalnom reformom društvo uopće dođe do boljih i sređenijih društvenih odnošaja. Naravno, da socijalna reforma na bazi kršćanskih načela, ne može se provesti na dobroj volji ljudi, pogotovo ne današnjeg kapitalističkog sustava, koliko bi se oni sami na temelju kršćanske ljubavi odvažili za socijalne nepoćudne reforme, nego se ona mora izvesti, na bazi socijalne pravde bez obzira, što će se osjetljivost bilo koga prijatelja današnjeg društvenog poretka povrijediti.

Ovakove vedre polemike, pa i u našim katoličkim redovima, mnogo pridonose bistrenju pojmova i uče nas, kako ćemo s načelnim gledištem kršćanstva unijeti više elasticiteta u prilagođivanju naše nauke praktičnim potrebama društva; a da nigda s vida ne izgubimo našeg kršćanskog svjetovnog nazora.

Djelo našeg odličnog saradnika preporučujemo čitaocima našeg časopisa.

Vlašić O. P., U zemlji otajstvâ. 25 govora na blagdane Gospodnje ob otajstvima života Isusova. Dubrovnik 1923. Tisak i naklada knjižare »Jadran«. Form. 20 × 12½. S. 164. Cij. Din. 20.

Kod našeg se je dušobrižnoga klera osjećala potreba zgodnoga propovijedalačkoga priručnika. Što se je dosad imalo ili je bilo posve jednostavno ili nije zadovoljavalo novim prilikama.

Veleuč. O. P. Vlašić uvidio je taj nedostatak, pa je odlučio, da mu pomogne sa nekoliko ciklusa prigodnih propovijedi. U tu je svrhu već g. 1919. izdao prvi ciklus: Ljudski život, koji je kroz nekoliko dana sav bio razgrabljen; ali će za sreću do koji dan izaći u novome izdanju. Ovdje imamo drugi ciklus, a do malo će uslijediti još tri: Čudesa Isusova, Priče Isusove, i Govori Isusovi.

Što ovim govorima daje posebnu vrijednost, jest okolnost, da su izrađeni po Sv. Pismu. Zaista, nema prikladnijega i korisnijega predmeta za duhovne govore, nego li je Sv. Pismo. Tâ ono je riječ Božja, koja i prosvijetljuje pamet i raspaljuje srce. Zato je opravdana vruća želja Sv. Otaca Papa, da se vjernicima tumače vjerske istine po Sv. Pismu.

Mi ne možemo nego pozdraviti ovu plemenitu zamisao Vlč. O. Vlašića. Ciklus propovijedi »U zemlji otajstvâ« dobro će poslužiti vjernicima da se upoznadu koliko s otajstvima samim, toliko i sa zemljom, u kojoj su se zbivala. Ali će vrlo dobro doći i samim dušobrižnicima, da u stanovitim prigodama progovore nekoliko dobrih i spasonosnih riječi. Smatramo suvišnom svaku preporuku ovoga ciklusa. Dušobrižnici, kad čuju da je izašao, razgrabit će ga kao i prvi.

Dr. fra A. Crnica.

Špoljar A., Izabrani listovi Sv. Franje Saleskoga. Prva knjiga: naučni i poučni listovi. Preveo i bilješkama prepleo. Bjelovar 1922. Form. 22 × 15. Str. 192.

Na našem jeziku ima vrlo malo asketičnih knjiga, barem višega stila. Ako je što vrijednijega, to su gotovo sve prijevodi. U prevađanju ništa zla, samo ako je izbor sretan. Naši ljudi, mjesto da sami što nova u književnosti stvore, naučili su se, da prevode ono što su drugi proizveli. A tu imamo žalosno iskustvo, da se prijevodi ono, što je najgore. Ljudi hoće da učine polosao. U današnjim pak prilikama svakako je unosnije ocrtati i pristupačnim činiti ono, što podražuje niže nagone, nego što uzdiže do viših ideala.

Naša asketska književnost pošla je dobrim putem. Prijevodi dakako; ali ono što je bolje, što je biranije, što može donijeti više duhovne koristi čitateljima. Među takove prijevode treba da ubrojimo i ove Izabrane listove Sv. Franje Saleskoga. Sv. Franjo Saleski jedan je od najvećih asketskih pisaca u kat. Crkvi. Sva su njegova djela od osobite vrijednosti. Ali listovi, uz plemenitost osjećaja i dubinu misli, imadu i raznolikost sadržaja s familijarnošću tona: što ih sve čini još privlačivijim i korisnijim. Njegovu Filoteu imamo već prevedenu, a evo se i listovi prevađaju.

U ovomu prijevodu G. Špoljara nalazi se, uz obilan uvod o djelovanju Svečevu, 57 poučnih i naučnih listova, koji će kao krasne upute u raznim prigodama vrlo dobro doći svima duhovnim ljudima, a osobito duhovnim vođama. Prijevod je uopće dobar. Imade doduše štošta što bi se dalo ljepše izraziti; ali to nije od Bog zna kakove važnosti. Potkralo se je dosta tiskarskih pogrješaka, koje je veleuč. prevodilac većinom sam ispravio.

Ove zlatne listove mi najtoplije preporučujemo svima, koji i malo misle na nutrnji život, jer će u njima naći silne pobude i divnih uputa za svoje daljnje usavršenje.

Dr. B. Živković.

P. Theophilus Harapin O. F. M., Primatus Pontificis Romani in concilio chalcedonensi et ecclesiae disidentes. Ad claras Aquas 1923. Format 25 × 15. str. VIII., 130.

Naš domorodac o. Teofil dr. Harapin, učitelj na međunarodnom franjevačkom zavodu sv. Ante u Rimu ovih dana objelodanio je svoj rad o prvenstvu Rimskoga Pape na saboru kalcedonskom i raskolničkim crkvama.

Sadržaj je djela ovaj: Pismo prečasnog o. generala franjevačkog reda o. Klumpera; piščev predgovor; popis djela s kojim se je auktor pri radnji višemanje izdašno poslužio. Harapinovo djelo razdijeljeno je u dva glavna dijela. Prvi je dio povjesni (1—37) a drugi je dogmatički demonstrativni (37—106). Pisac posebno raspravlja o 28. kanonu koncila kalcedonskog, koga zgodno uporavlja za dokaz Papinog poglavarstva nad cijelom Crkvom (106—127). Čitavo svoje stručno razlaganje zaključuje riječima sv. Ambroza: Ubi Petrus ibi ecclesia... Gdje je Petar, tu je Crkva!

Djelo je odgovorilo naslovu. Pisac je kratkim pogledom i na današnje raskolničke crkve pokazao, da je pitanje rimskog primata najvažnije. Poricanje temelja crkvenog jedinstva kod istočnih crkava uzrokom je i njihove zavisnosti o svjetovnoj vlasti, ne isključujuć zavisnost ni od same turske oblasti Visoke Porte u Carigradu; a izvorom je i njihove vjerske pocjepanosti i u sadašnjosti i u prošlosti.

Dr. Teofil svojim radom i u povjesnoj i u dogmatičkoj strani svoga djela pruža obilna materijala svim »pravoslavnima« dobre volje: ako iskreno priznaju ispravnim naučavanje prvih osam općih crkvenih sabora, da bi onda morali da priznadu i Papino poglavarstvo, koje se je tako jednodušno potvrdilo na kalcedonskom saboru.

Ovaj monografički rad, jednog po zanimanju dogmatika, dobro će doći svim onim, koji nemadu ni prilike ni vremena, a da napose na samim izvorim studiraju ovakova pitanja. Povjesni dio, čini mi se kratak, pa bi koje posebno poglavlje o političkim i socijalnim prilikama onoga vremena širem općinstvu čitaoca dobro došlo i bolje bi se vidjelo, s kojim poteškoćama imala se je Rimska Crkva da bori u obrani pravog kršćanskog pravoslavlja.

Mi se radujemo radu našeg marljivog i učenog subrata još i s druga dva razloga: što sa svojom radnjom monografički objašnjava rad učenog franjevca dr. fra Ivana Markovića, koji je sa šireg stanovišta, a u istom pravcu napisao svoje djelo: »Papino Poglavarstvo u Crkvi za prvih osam vjekova«. Veselimo se još i stoga: što je ovo djelo izašlo kao prvi svezak bogoslovno-filozofske kolekcije, koju će da nadalje izdaju profesori franjevačkog međunarodnog zavoda u Rimu. Djelo od srca preporučujemo; a učenom piscu želimo plodan i blagoslovljen rad u budućnosti!

Dr. Bernard Bartmann, Dogma und Religionsgeschichte... Paderborn 1922. Format 20 × 14. Str. 110.

Poznati i učeni njemački dogmatik u ovom djelu raspravlja o vrlo aktualnom predmetu. Snaga naše kršćanske vjere stoji u tome, što ju je Bog na vanredan, nadnaravan način svijetu saopćio. Osnovna istina, naše sv. vjere božanskog su izvora: i objava kao takova; presv. Trojstvo; ispravna misao o stvaranju svijeta; kršćansko otkupljenje s Otkupiteljem na čelu; štovanje Majke Božje; sv. otajstva: krštenja, Tijela Gospodnjega i t. d.

Moderni svijet nesamo da poriče pojedine istine našeg katoličkog vjerovanja nego sa bezvjerskim evolucijonistima uporno uči, da i kršćanstvo nije nešto posebno i od Boga dano, nego da je i ono goli prirodni produkt vjerskih i moralnih prilika svoga doba, a da nije Providnost svojom rukom zahvatila u stvaranje i razvoj kršćanske misli.

Pisac je katoličku nauku bistro dogmatski iznio; ali preveć kratko. Suvremene misli naturalističkih vođa dosta su opširne i razvedene. Makar da je upućenom čitaocu jasno, da je u pitanju kršćanskih istina isključen poganski paralelizam; bilo bi željeti, da je auktor i sa svoje strane jače i opširnije upirao prstom u nemogućnost zajedničkog izvora poganstva i kršćanstva; baš stoga što je djelo namjenjeno širim slojevima izobraženog svijeta, koji nije potanje upućen u ovako teška i zamršena pitanja. Izobraženijim ljudima i željnim, da se upoznadu sa ovakim pitanjima, i u našim krajevima ovo će njemačko djelo dobro doći, jer ga mi u našoj književnosti ovakog nemamo.

Dr. Grabić.

Haselbeck P. G., O. F. M., Franziskanische Lebenswerte. I. Reihe: 1. Bändchen: Am Quellborn des franziskanischen Geistes. Mergentheim 1923. Karl Ohlinger. Form. 15½ × 11½. 119. Cij. uvez. D. 25, 20.

Već od više vremena izlazi u Njemačkoj »Katholische Lebenswerte«, zbirka knjiga, u kojima se iznose životne vrednote kat. Crkve i njezine na-

uke. P. G. Haselbeck, franjevac, pokrenuo je ove godine zbirku »Franziskanische Lebenswerte«, da po njoj prikaže životne vrednote Franjevačkog Reda. Dosad je izdao gornju knjižicu, u kojoj hoće da istakne izvor, na kome se crpi franjevački duh.

Sv. Franjo imao je vruću želju, da oponaša Isusa i da se učini što sličnijim Njemu. Do toga je mogao doći jedino vršeći sv. Evanđelje. A to je isto tražio i od svoje braće. Zato im je propisao pravilo, koje nije ništa drugo nego s drugim riječima izraženo sv. Evanđelje.

Tu je izvor franjevačkog duha, tu je razlog obljubljenosti i popularnosti Franjevačkog Reda. Knjižnica P. G. Haselbecka to nam pokazuje u krasnom svijetlu. Zato i zaslužuju posebnu preporuku. **Dr. B. Živković.**

Fr. W. Förster: Christus und das menschliche Leben. München 1922. 8-a. 352.

Nadaleko poznati njemački pedagog napisao je ovo zanimljivo djelo i u 20.000 istisaka u svijet ga turio. Osim kratkog predgovora knjiga, ima uglavnom dva dijela. Prvi se bavi o Isukrstu i o ljudskoj duši; a drugi o Isukrstu i ljudskome životu. Svaki je dio razdijeljen na mnogo poglavlja sa pojedinim kratkim točkama, zgodnim za razmišljanje. I poglavlja su zanimljiva! Evo onih u prvom dijelu: »Duša je neumrla«; »Volja za životom«; »Bog«; »Sin Božji«; »Isukrst i moderna duša«. Drugi dio ne zaostaje za prvim. Njegova su poglavlja ova: »Zemlja i nebo«; »Staleška borba i Isukrst«; »Smisao i primjena besjede na gori«; »Isukrst i cesar«; »Žensko pitanje«; »Poznanje samoga sebe«.

Ovoj je knjizi svrha plemenita. Moralnu preporodnu snagu Kristova života pretočiti u bolesnu dušu današnjeg čovjeka i modernog društva. Förster je izabrao vrlo zgodan način pouke. On, većinom, u primjerim i prispodobam svoju nauku izlaže. Ugodno se čita; a i moralni čisti zadah njegova poučavanja razblaživa i potiče na dobro. To bi imao da bude blagotvorni utjecaj Kristove ličnosti na našu dušu i na naše društvo.

U Njemačkoj se vodi raspra, da li je Förster iskreni vjernik i pravi kršćanin? Vjeruje li on u istine sv. vjere? Neki su držali, da je on puki simuolista, t. j. služi se s vjerskim istinama, koliko su mu one potrebite da izazove čudoredni dojam kod čitaoca, a ne koliko bi on u nje iskreno vjerovao. U ovome djelu Förster hće, da se istakne kao pozitivni vjernik. I sudeći po naravnom značenju njegovih riječi, on zaista vjeruje i u Boga i u Božanstvo Kristovo. Neka bi ovo i bilo, opaziti je, da je on ostao kršćanin protestanat, koji ne će da znade za socijalno djelo Kristovo (ustanovu Crkve) ni za posvećujuću moć Isukrstovih sakramenata. On je moralista — propovjednik, koji hoće da utječe na preporod čovječanstva mećući mu pred oči svijetli primjer Boga-Čovjeka. Sve ovo malo koristi niti li će se do preporoda doći samim moraliziranjem, ako ne bude prizvana u pomoć realna milost Božja, koja djeluje neposredno i preko sakramenata u srcima ljudi. Baš za ovake regenerativne sile, kao što je Crkva; milost, sakramenti, čini se, da Förster nema shvaćanja. Ipak one bi imale da budu najdjelotvornije i u namisli Kristovoj.

Mnogome će intelektualcu djelo dobro doći koji zazire od Crkve i njezinih službenika, jer će barem uvidjeti, da i ljudi izvan Crkve uviđaju nuždu čudoredne obnove u pravcu Isukrstova morala. **Dr. P. G.**

A. D' Alès, Dictionnaire Apologétique de la foi catholique. Fascicule XIX. Paris. Gabriel Beauchesne. 1923. Prix 11, 75 fr. col. 1—320.

Ovaj snopić sadrži 12 raznovrsnih, zanimljivih, apologetičnih rasprava: o progonstvima Crkve; pesimizmu; o sv. Petru u Rimu; o pozitivizmu; o vražjem zaposjednuću; o izvoru političke vlasti; o pontifikalnoj vlasti u vremenitim stvarima; o pragmatizmu; preodređenju; molitvi i probabilizmu.

Koliko se odnosi na moje strukovno zanimanje, ja ću se osvrnuti na raspravu g. A. D' Alèsa o molitvi (col. 270—301).

U uvodu radnje g. D' Alès označuje, da je molitva prošnja upravljena Bogu za postignuće kakvog dobra (col. 270). Potom raspravlja o molitvi u N. Zavjetu (270—272). U razlaganju vrlo je kratak i površan. Prelazi na nauku sv. Otaca o molitvi. Ne ispituje ih hronoligično, niti sve po redu, nego uopće iznosi nauku o molitvi Tertullijana, sv. Ciprijana, Origena, sv. Augustina i Ps. Dionizija (272—277). Ovi prikazi izgledaju, da su na brzu ruku učinjeni. Poslije toga čini veliki skok sa prijelazom na kratko razlaganje nauke sv. Tome o molitvi (277—279). U četvrtoj točci prelazi na ašetizam i mistiku 16 stoljeća (col. 279—282). Donosi nauku o molitvi sv. Injacija, sv. Tereze i sv. Margarite M. Alacoque. Prikazi su informativne naravi. Peta točka je vrlo bogata, koliko donosi bogatu, sadašnju književnost o molitvi u Francuskoj (282—285). Peta se točka bavi o uspješnosti molitve. Ovaj je članak sa strane apologetične vrlo dobro obrađen (285—287). U sedmoj točci radi o povijesti i psihologiji molitve (287—293). Osobito kritizira Fr. Heilera djelo o molitvi. Vara se, kad piše: »Il est, paraît il, catholique, on, plus exactement, il l' était quand parut ce livre (col. 287)«. Heiler bijaše nekoć katolik i slušalac kat. bogoslovlja u Münchenu, ali već od davna otpadne od katolicizma na protestantizam. Ovo djelo o molitvi on sastavi kao protestant.

U osmoj točki iznosi modernu, protestansku nauku o molitvi u Škotskoj, Engleskoj i Americi (293—300). Nakon kratkog zaključka (300), u dodatku iznosi povijest apostolata molitve (301).

Ako li se rasprava promatra uopće sa apologetičnog stanovišta, ona ima svojih krasnih i dobrih strana. Ali kao cjelina uzme li se u sebi, ona ima velikih praznina. Ako li radi o molitvi Novoga Zavjeta, zašto se ima ispuštati molitva u staromu Zavjetu? U srednjemu vijeku ne bijaše sam sv. Toma, koji raspravljaše o molitvi. Gdje su drugi velikani, koji o tom pitanju vrlo uzvišeno i duboko raspravljahu? Gdje je jedan sv. Bernard, Hugo sv. Rikarda i sv. Viktora, Bonaventura itd.? **Dr. fra Juraj Božitković.**

Buchberger, Dr. M., Die Seelsorge in unserer Zeit. Paderborn 1922. Druck u. Verlag von Ferd. Schöningh. Form. 16 × 10½. S. 120. Tem. cijena M. 1.50.

Prilike, u kojima danas živimo, vrlo su nepovoljne za pastorizaciju. Pače i najgorljivijim svećenicima kadšto onemogućuju svaku djelatnost. Uočiti sve ove zapreke nije tako lako, tim više što nam se često prikazuju

pod izlikom dobra. Pogotovo nije ih lako svladati i odstraniti.

Lijepa knjižica dr. M. Buchbergera zgodno nam otkriva i poteškoće i pogibli moderne pastorizacije. Ali nam ujedno pokazuje i nove puteve i sredstva, kako ćemo našu pastorizaciju i u savremenim prilikama učiniti uspješnom i korisnom. Zato će ona vrlo dobro doći svakomu dušobrižniku, osobito onome u gradu.

Dr. Nikolajević.

Kaim E., Die Anschaulihkeit auf der Kanzel. 5. B. von Predigten-Studien. Paderborn 1922. Verlag von Ferd. Schöningh. Form. 24 × 16. St. 59. Grundzahl M. 1,50.

Propovjedi, da mogu zanositi slušatelje i na njih uspješno djelovati, treba da budu obrađene po svima pravilima crkvenoga govorništva. Jedno od tih pravila, pače jedan od najnužnijih uvjeta sačinjavaju zornost ili slikovitost obradbe. A to je uprav, što se dosta zanemaruje ili mu se ne podaje tolika važnost. Zato se i događa, da propovijedi ne postizavaju učinka, da se s dosadom slušaju ili da po koji slušatelj preko njih i zaspe.

Brošura veleuč. E. Kaima upućuje nas u način, kako ćemo našu propovijed učiniti zornom, privlačivom i korisnom. Sastavljena je u obliku predavanja kao što je predavanje i bila, samo je sada malo proširena. Ali zato nas još zgodnije može uputiti u predmet, o kojemu radi. Svaki, koji je pročita i usvoji njezine upute, svoju će govorničku vještinu još više usavršiti i slušatelje u propovjedi još više zaljubiti.

Dr. fra A. Crnica.

Imle Dr. F., St. Franziskus, ein heiliger Lebenskünstler. Paderborn 1922. Ferd. Schöningh. Form. 20 × 13½. S. 268. Tem. cijena M. 4.

Životopisci Svetaca ulažu mnogo truda, da nam u što jasnijim bojama prikažu vanjsko djelovanje slugu Božjih; da nas potaknu na divljenje onoga, čim su svijetlili pred svijetom, kao njihovih molitava, postova, čina pojedinih kreposti, čudesa itd. Ali opisivati njihov nutrnji život, ono, čim su oni svijetlili i odlikovali se pred Bogom, naime psihologiju dotičnoga Sveca, to se mnogo puta zanemaruje.

Ova sudbina pratila je više manje i životopise Sv. O. Franje. Mi smo dosada o sv. O. Franji čitali, da je prigrlio najviše siromaštvo, da je na sebi nosio rane Isusove itd. Ali u čemu sastoji prava veličina sv. Franje, kakav je bio razvoj njegova duševnoga života pod utjecajem milosti Božje, o tomu smo vrlo malo čuli.

Dr. Imle u to nas upućuje. U ovoj knjizi mi nalazimo ne samo povijest duše i nutrnjeg života sv. Franje, nego i karakterističnu, mnogima nepoznatu tajnu, kako je sv. Franje, nasljedujuć Krista, došao do toga, da živi posebnim ljudskim životom, te se povratio u prvobitno stanje nevinosti.

Dr. Franc.

VJESNIK.

Opadanje poroda u Francuskoj. »Narodno udruženje« za umnoženje pučanstva u Francuskoj često izdaje prospekte poroda u francuskoj republici. Gog. 1868. bilo je 1,034.000 porođaja; god. 1913. samo 746.000, a prema ovom opadanju bit će g. 1926. samo 500.000. Ovo udruženje izdaje i propagandističke letke. Na jednomu od njih piše: »Francuski porod umanjen je kroz 2 godine za 70.000; lijepe obitelji pripravljaju mir, malene obitelji pripravljaju rat; upišite se u »Narodno udruženje« za umnoženje pučanstva u Francuskoj«. Pokroviteljstvo pak ovoga udruženja nalazi se u rukama istaknutih framasona. Tu je Bourgeois, predsjednik senata; Buisson, zastupnik; Doumer, senator, bivši ministar; general Messimy, bivši ministar. Strauss, senator. A treba znati da su framasoni u Francuskoj sa svojom bezvjerskom i protucrkvenom propagandom više pridonijeli propadanju poroda, nego sva najžešća propaganda neo-maltuzianizma. Dajte narodu religiju, povratite Boga na Njegovo mjesto i Francuska će se opet napučiti.

Austrija — Židovska. Kad je nedavno austrijski kancelir Msgr. Seipel obilazio dvorove i Savez Naroda, da svoju državu spasi od financijalne propasti, od strane vjerovnika-židova postavljeni su mu neki uvjeti. »Mi ćemo posuditi Austriji novaca, rekao je židov Morgenthan, ako nam ustupi svoje željeznice«. Mi ćemo posuditi Austriji novaca odgovaraju židovi koji sačinjavaju ili upravljaju Savezom Naroda, ako ona dade pravo državljanstva jednom milijonu židovâ. »Vi morate, poručuje židov Plaschke kanceliru Seipelu, imati čvrsto na pameti, da su mnoge oči nad Vama otvorene i da im ne će izbjeći ništa, što se odnosi na židove. Židovske američke financije bez kojih nije moguće nikako dobiti kredit, iz bliza prate što se ovdje zbiva. Židovi koji su iza Sav. Naroda, imaju također oči otvorene nad Austrijom i da im ništa ne može utećі«. — I bijedna Austrija, da ne propane odmah, prima uvjete, koji joj donose sporu, ali sigurnu propast. A što je još gore, dok njezin narod od gladi skapava, ona pristaje, da svojim troškom uzdržaje na svojim školama 6.000 (šest hiljada) siromašnih židova, koji su se svi skupili iz najnižih i najprezrenijih ljudskih slojeva! Ona odgaja suce, odvjetnike, bankire, liječnike, profesore, inženijere itd., da poslije još bolje isisavaju i unesrećuju ovaj nesretni narod i državu. Jadna država, koja je na tako nizak stepen spala!

Židovi na američkim sveučilištima. Prema zadnjem popisu pučanstva od god. 1916. u Sjedinjenim Američkim Državama ima oko 102 milijuna stanovnika, od kojih oko 3 milijuna židova, barem koji se takovima priznaju. Dakle jedva 3% svega pučanstva. A na sveučilištu u Harwardu ima 20% židova, u Columbiji 40%; u Wartonu 20%; u New-Yorku 90%! Pa da to nije strašno?! To je zabrinulo i tamošnje vladaoce, pa su odlučili da uvedu za židove neku vrst »numerus clausus«, koji već postoji na drugim kršćanskim sveučilištima, gdje je sveučilište, bilo u opasnosti da bude poplavljeno od židova.

Škole u Mađarskoj. U Mađarskoj ima 6.386 pučkih škola. Od tih je 2.626 katoličkih; 1.100 reformiranih; 1.015 državnih; 658 općinskih; 415 evangeličkih; 203 židovskih, i 920 vrtića za djecu. — Nedavno su židovi bili podigli veliku alarmu, da bi se ukinio »numerus clausus«. Ali je njihov predlog bio odbiven u parlamentu sa 83 glasa proti 38. Međutim je predsjednik ministarstva grof Stjepan Bethlen na 26 sij. t. g. izjavio, da ne će voditi protužidovske politike«. Na to su učenici sami, u znak protesta, na posebnom kongresu odredili, da će »numerus clausus« pridržati sa svim sredstvima. God. 1921. među kriminalnim uapšenicima i osuđenima bilo je 47% židova. Zar na tome temelje židovi svoje neograničene zahtjeve na sveučilište?

Sedamstogodišnjica smrti sv. O. Franje. Na 3. listopada 1926. navršuje se 700 godina smrti jednoga od najvećih Svetaca i reformatora srednjega vijeka, sv. Franje Asiškoga. U Asizu se je već konstituirao odbor, koji će pripraviti sve potrebno za dostojnu proslavu ovoga velikoga goda. Sv. O. Pijo XI. upravio je u tu svrhu predsjedniku odbora pismo, u kome, blagoslivljajući i članove odbora i učesnike svečanosti, nazivlje sv. O. Franju »živućom kopijom Kristovom« i »drugim Kristom«. U Asizu će 1. listopada t. g. početi izlaziti posebna revija, posvećena sv. O. Franji. Uređivat će je poznati životopisac i štovatelj Svečev Ivan Jörgensen. — Dobro bi bilo, da se i u nas počne misliti na dostojno proslavljenje 700 godišnjice ovoga velikoga Sveca, kome naša domovina u najvećem dijelu (zbog njegovih sinova — Franjevaca) duguje i svoju narodnost i svoje katoličanstvo.

Vijesti iz dalmatinske franjevačke provincije presv. Otkupitelja. — Mladomisnici. — Na 29. VII. presvijetli g. A. Mišić zaredio je u franjevačkoj crkvi u Makarskoj u svećenike klerike bogoslove: fr. Antu Ramca, fr. Ivana Ramca, fr. Karla Balića, fr. Frana Borića, fr. Brnarda Buljevića, fr. Alfonza Kosovića, fr. Vladu Pavlova, Bilo sretno i od Boga blagoslovljeno!

Novi doktori. — Na 5 i 6 srpnja u vječnom gradu Rimu na Papinskom Orijentalnom Institutu s odličnim uspjehom bili su proglašeni doktorima u crkveno-istočnim znanostima: o. Petar dr. Berković i o. Roko dr. Rogošić. Mladim doktorima od srca čestitamo!

Na stranim univerzama. Za nastajnu školsku godinu studirat će 10 (deset) mladih franjevaca svećenika na stranim univerzama: dvojica u Parizu, dvojica u Rimu, trojica u Louvainu, trojica u Fribourgu. Sreća ih i blagoslov Božji pratili! O. E.

Zasjedanje šireg odbora konkordatarne komisije u Beogradu od 19. lipnja do 27. Pod presjedanjem gosp. Marka Đuričića u prisutnosti predstavnika katoličkog episkopata širi je odbor za osam dana raspravljao na podlozi nacrta, koga je uži odbor još lanjske godine dogotovio.

Rasprave su se vodile u vrlo pomirljivom tonu, Divergenca mišljenja u pojedinim tačkama nacrta polazila je iz najboljeg uvjerenja, da se služi općoj bilo crkvenoj bilo narodnoj stvari. Tako je bila po sebi ograničena

kompetencija ovoga odbora, da on nije bio u stanju, sve kad bi i htio, da naškodi općim bilo državnim bilo crkvenim interesima, budući da će sva ova pitanja ponovno viši faktori rješavati. Uostalom i odaslanstvo katoličkog episkopata, i katolici članovi ove komisije, znali su zauzesti takovo stanovište, koje, ako bude usvojeno, ne će biti na štetu željenog sporazuma, između naše države i sv. Stolice. Bože daj, da se to čim prije i obistini!

---

† O. fra Ambro Miletić. — Hercegovačka franjevačka provincija izgubila je u fra Ambri (rođen u Dobrom Selu 18. VII. 1857, od moždane kapi preminulom u Nevesinju 27. VII. 1923.) nadarenog, radišnog, izglednog člana.

Bio je neustrašivi rodoljub, pa se nije ni u eri najgoreg tuđinskog apsolutizma, dao smesti u neustrašivom ispovijedanju svoje hrvatske svijesti. Okićen hrvatskom trobojnicom prolazio je posred tuđinskim duhom zarobljenog Mostara i na ovaj način osvješćivao svoje Mostarce i Hercegovce. Nema u Hercegovini ni danas starije narodne hrvatske, gospodarske, humanitarne, kulturne, religiozne institucije, a da ona nema među svojim prvim dobročiniocima zauzetnog fr. Ambru.

Puno je radio na polju narodne prosvjete. Njegov književni vjerski rad u lijepim i biranim prevedenim ili prerađenim knjižicama: »Priprava na smrt«, »Molitvenik za mušku mladež«, »Molitvenik za žensku mladež«, »Čudotvorna moć sv. ispovijedi« trajnim su dokazom njegove apostolske duše; a neprežaljeni pučki prosvjetitelj časopis: »Kršćanska Obitelj«, znat će potomcima kršne Hercegovine pričati o žarkoj ljubavi i poletu svog istaknutijeg sina Miletića.

Hercegovačka crkvena historija ne će se moći pisati, a da u njoj ne zauzme jedno od prvih mjesta biskupski tajnik, župnik, vjeroučitelj, guardijan, provincijal fr. Ambro Miletić!

Bog nadario našeg fr. Ambru u boljem životu; a hercegovačka se provincija kroz vijekove ponosila ovakovim izgledima kreposti, znanja i samoprijegora! Počivao u miru!

---

† O. fra Jeronim Vladić. (2./III. 1848. — 25./VI. 1923.). U franjevačkoj residenciji na Šeitu u Rami umro je 25./VI. ove godine vrlo ugledni član franjevačke bosanske provincije o. fra Jeronim Vladić.

Vladić se rodio 1848. u Ustirami, jednom selu uz rijeku Ramu i mlad je stupio u franjevački red već god. 1863. Pred tri godine 1920. proslavio je svoju zlatnu misu. Vladić je još prije mise mnogo svijeta proputovao učeći na raznim učilištima. Osim što je učio po raznim bosanskim samostanima, bio je na nauci u Carigradu, Đakovu i Rimu. U školi, a još više neprestano učeći i radeći Vladić je stekao vrlo veliko znanje i bila je prava milina slušati, gdje što govori. Vladić je u redu bio veoma uvažena ličnost, bio je definitorom provincije i reda i više puta generalovim poslanikom po provincijama.

Najviše je bio u učteljskoj službi: odmah iza mlade mise bio je učiteljem u osnovnoj školi u Fojnici, iza toga je bio profesorom bogoslovije i učiteljem novaka i 10 godina gimnazijskim vjeroučiteljen u Sarajevu. Kao učitelj bio je neobično obljubljen i znao je đake za predmet tako zainteresirati,

da ga se i danas učenici s osobitom ugodnošću sjećaju. Bio je neko vrijeme i u duhovnoj pastvi, a zadnjih 17 godina bez kakove posebne službe mnogo radeći u ispovjednici i baveći se askezom.

Vladić je bio jedan neobični čovjek, velikih duševnih sposobnosti, osobito energičan, gotovo nimalo od svoga ne popuštajući. Zadnjih mi je dana kazivao, da žali, što nije i dalje ostao u školi. Tu mu je doista bilo najzgodnije mjesto, jer je on htio uvijek do ideala napoprijeko kao mladić, a ne obilazeći. Kod naroda je bio vrlo štovan radi svoje revnosti za slavu Božju, izdaleka je svijet dolazio, da ga samo vidi.

Vladić je radio i književno.

Izdao je:

1.) Uspomene o Rami i ramskom franjev. samostanu; Zagreb 1882.

2.) Katekizam u propoviedi, Sarajevo 1887.

3.) Trideset i jedan dan pred presvetim sakramentom po Torreu i sv. Alfonzu, Sarajevo 1890.

4.) O. Vilim Stanihurst D. I. Povijest besmrtnoga Boga, Sarajevo 1917.

On je također pokrenuo u Sarajevu 1887. Glasnik jugoslovenskih franjevaca i izdavao ga do 1894. Osim toga Vladić je sve do svoje smrti pisao u razne časopise članke i sitne bilješke pod neobičnim naslovima.

Vladića književna djela nisu prosta asketska literatura. Njegova su djela pisana neobično jedrim narodnim jezikom. Kad su izašle »Uspomene o Rami« već je tada pisao Jagić u »Archiv J. Sl. Philologie« da je rijetko čitao knjigu stakvom ugodnošću kao Vladića »Uspomene«. Iza 1894. počeo je Vladić još marljivije proučavati narodni jezik i teško ćemo koga naći, da je tako savršeno poznavao duh narodnog jezika i toliko, obilje narodnih riječi. Poznavanje jezika očituje se najviše u »Povjesti besmrtnog Boga«. Tu se nalazi veće obilje apstraktnih riječi, nego i u jednoj knjizi našega jezika. Ova je knjiga za svakoga, koga zanima narodni jezik pravo blago, koje će se istom kasnije moći dostojno ocjeniti.

S Vladićem gubi bosanska provincija svoga najtipičnijega starca, koji je svojom inteligencijom i radom zavrijedio da mu ostane trajan spomen u narodu i u redu.

Vladić je mnogo radio i živio kao pravi aposto goreći za slavu Božju. — a i umro je kao svetac.

Pokoj mu duši.

Kazimir.

Iz Rima. — Na 29. lipnja 1923, na dan svetkovine apostolskog prvaka sv. Petra, sv. je Otac Papa Pio XI. izdao dva vrlo važna pisma za čitavu katoličku Crkvu.

Vrlo je znamenita Njegova enciklika »Studiorum ducem« prigodom šestogodišnjice proglašenja svecem velikog crkvenog naučitelja sv. Tome akvinskog. Njega sv. Otac stavlja za uzor svetosti, znanja; upozorava na njegove vanredne zasluge na svim područjima filozofsko-vjerskih znanosti; njega ponovno proglasiva zaštitnikom katoličkih škola u intelektualnom, i moralnom pogledu. Sv. Otac propisuje i način, kako ćemo ovu veliku godišnjicu i u crkvenom smislu s raznim pobožnostima kroz čitavu ovu godinu proslaviti, o čemu će se brigati nadležne crkvene oblasti.

S istim nadnevkom sv. je Otac sa svojim »Motu proprio« pri sv. kongregaciji Koncila, ustanovio posebni crkveni organ, koji će po čitavom svijetu voditi brigu, kako bi se s kršćanskom poukom u vjeronauku doskočilo gorućoj potrebi, da se već jednom i među samim katolicima ukloni sablast vjerskog neznanja i neupućenosti. Novoj crkvenoj oblasti za organizaciju ovog vrlo važnog posla morat će da bude na ruku: biskupi, svećenici, redovnici, svjetovnjaci i sve crkvene institucije.

Bože blagoslovi želje i naredbe našeg sv. oca Pape!

Naš dijecezanski biskup. — Već smo bili zašli i u treću godinu udovanja naše splitsko-makarske crkve, a da nas ne utješi radosni glas o imenovanju našeg duhovnog pastira! Pismo Apostolske Nuncijature prečasnom kapitularnom vikaru don Luki Grgiću (6. VI. 1923. br. 1424,) s velikom je radošću bilo primljeno, kad saznasmo, da je našim biskupom imenovan dr. Kvirin Klement Bonifačić!

Presvijetli je rođen u Baški na otoku Krku 4. lipnja 1870. Svoje je redovite nauke, sve do promocije u Beču na čast doktora bogoslovlja (1903), s odličnim uspjehom završavao. I današnjim crkvenim dostojanstvenicima hoće se učenosti, a baš je naš biskup nesumljivo posjeduje!

Više nego učenosti, revnosti i duha svećeničkog se hoće u srcima apostolskih nasljednika katoličkih biskupa, u čemu se je pod rukovodstvom velikog i pobožnog krčkog biskupa dr. Mahnića, naš novi biskup posebno istakao i kao vjeroučitelj i kao župnik u Malom Lošinju i kao urednik svećeničkog organizatornog glasila »Euharistia«.

Presvijetli je znao stradati za narodnu i crkvenu slobodu, pak će i ubuduće za jednako svete ideale uz suradnju sviju, koji pozitivno vjeruju u Krista i u Njegovu Crkvu, znati se zauzeti za pobjedu kršćanskih načela u javnom i privatnom životu.

Benedictus qui venit in nomine Domini!

Chronique religieuse en Yougoslavie.

Un jugement orthodoxe sur les Franciscains. A l'occasion d'une critique de la „Nova Revija", l'organe du parti radical „Samouprava" (Beograd) dans son Nro. 130. a apporté ce jugement sur les Franciscains yougoslaves: „Il y a, à Makarska en Dalmatie, un des plus grands couvents franciscains, où se trouve une pépinière de religieux très instruits qui s'occupent avec succès de l'enseignement de la théologie catholique. La noblesse et l'érudition de l'Ordre des Frères Mineurs, qui brille par sa valeur supérieure sur les champs intellectuels, est une caractéristique commune à tous les Franciscains et peut parfaite-

ment s' appliquer à ceux de Makarska qui sont aujourd'hui les gonfaloniers des savants catholiques de notre pays".

L' autorité disperse les fidèles de Senta. Les catholiques de Senta en Voyvodine voulaient, le 5 juillet, célébrer la fête de Ss. Cyrille et Méthode par une messe solennelle qui devait se tenir sur la place de la nouvelle église en construction. Un grand nombre de fidèles, 5000 environ, s' étaient déjà réunis, et le clergé était déjà arrivé paré de ses ornements sacerdotaux. En ce moment un employé d' Etat avec des agents de police et quelques fascistes yougoslaves arrivent en toute hate, et au nom du ministre défendent de tenir la solennité. Les agents de police, les armes en main, forcèrent le clergé et les fidèles de s' éloigner. — Les orthodoxes veulent que les catholiques célèbrent la fête de Ss. Cyrille et Méthode selon leur calendrier grec, ce qu' ils ont déjà introduit dans les écoles même où se trouvent des enfants catholiques seuls.

Un projet de loi contre les écoles catholiques. Le comité législatif du parlement a traité un projet de loi des écoles secondaires. D' après ce projet, les écoles catholiques secondaires (dans le projet on les appelle „privées") ne pourraient pas obtenir le droit de publicité. Il défendrait aussi aux élèves catholiques de se réunir dans des associations catholiques. Le député du parti populaire Sušnik, un des membres du comité, a élevé sa voix contre ce projet; mais sans succès, puisque le comité l'a confirmé par la majorité de voix.

Les étudiants de théologie et le service militaire. Selon un accord entre le gouvernement et nos évêques catholiques, les étudiants catholiques de théologie seraint exempts du service militaire ordinaire. Il seraient tenus seulement au service sanitaire de 6 mois pendant les vacances. Mais selon le projet de la loi militaire, qui est déjà votée par le parlement, nul n' est exempt du service militaire ordinaire. Les évêques catholiques ont averti le ministre respectif de cette incohérence. Le ministre a promis de régler la chose par un règlement. Pourtant la loi demeure.

Le démembrement de la Dalmatie. Ces jours-ci le gouvernement a partagé la Dalmatie en deux départements qui ont pour chefs-lieux Split et Dubrovnik (Raguse) tandis que Kotor (Cattaro)

avec ses fameuses Bouches, qui appartenaient aussi à la Dalmatie, a été uni au département de la Zeta du Montenegro. Ce n' est pas notre intention d' examiner ici les raisons qui ont poussé les Serbes à diviser ce pays croate, bien que toutes parlent contre ce démembrement. Nous devons remarquer seulement que cette division est fatale au point de vue religieux. Par cet acte le diocèse de Split fait part de deux départements et les autorités ecclésiastiques doivent recourir à tous les deux en tout ce qui a rapport aux lois civiles. La Province franciscaine du Très Saint Redempteur, qui a plus de 70 paroisses, et les autres Provinces religieuses sont soumises aux mêmes inconvénients. Pour comble de malheur les chefs-lieux se trouvent à la périphérie des départements, ce qui amène la population dans une situation très fâcheuse. Et cependant la loi qui ordonne le démembrement, dit explicitement qu' un département peut atteindre jusqu' à 800.000 habitants. La Dalmatie n'en a que 600.000. Pourquoi alors la diviser en trois parties? Il semble que l' on peut trover la réponse dans l' érection du département de Varaždin en Croatie. Koprivnica, comme l' a déclaré Mr. le prof. Lukas, membre de la commission pour division en départements, n'a pas été fait le chef-lieu de ce département pour des raisons économiques ou administratives, qui sont toutes contre cette érection, mais parce que cette ville est le centre d' un mouvement anticatholique, du *parti jaune.*

La réponse du Nonce Apostolique. Les prélats orthodoxes russes qui demeurent en Yougoslavie ont tenu dernièrement leur synode à Srijemski Karlovci. En cette occasion, ils ont exprimé au Nonce Apostolique Msgr. H. Pellegrinetti leurs condoléances pour les actions atroces que les bolchéviques ont perpétrées sur les catholiques et surtout pour la condamnation de Msgr. Cieplak et des autres prêtres catholiques en Russie comme aussi pour la mort de Msgr. Bütkievitz qui a été fusillé par eux. Ces condoléances furent mêlées d' une note peu courtoise pour l' Eglise catholique et qui s' approche de l' offense. En effet, voici comme ils s' expriment: „Bien que l' Eglise catholique n'ait pas élevé sa voix quand les bolchéviques fusillaient à dizaines les vladikas, les religieuses orthodoxes, néanmoins le synode orthodoxe russe à l' étranger s' unit sincèrement aux évêques et aux fidèles de la religion catholiques, à toutes leurs souffrances et à toutes leurs contrariétés". Msgr. Pellegrinetti a repondu avec la plus grande

courtoisie aux prélats orthodoxes, en les remerciant de l' expression de leurs sentiments. Mais en même temps il leur rappelle ce que le Saint Siège a fait pour sauver des mains des bolchéviques les prélats, le clergé et les religieux orthodoxes russes. „Il suffirait, leur écrit Son Excellence le Nonce Apostolique, se rappeler la réponse pleine de sarcasmes que reçut de Moscou Benoît XV, de douce mémoire, quand il essaya, de la manière la seule possible, de sauver la vie des vladikas, des popes, des moines et des religieuses de l' église russe, qui étaient exposés aux plus grands dangers. Ceci n' est pas un secret, puisque une dépêche signée par Čičerin, fut publiée dans l' „Osservatore Romano" en 1919, presque 4 ans avant les derniers accidents. Il leur rappelle ensuite les mauvais traitements que les bolchéviques infligèrent à Msgr. Kessler, évêque de Saratov, à Msgr. Ropp, archevêque de Mohilov et métropolite de toute la Russie, à Msgr. Lozinski, évêque de Minsk, à Msgr. Dubinski, évêque de Žitomir et Kiev comme à son auxiliaire Msgr. Godlevski, à Msgr. Mankovski, évêque de Kamenjeck. Il fait mention de l' affection et du soin tout paternels du Souverain Pontife pour les affamés russes, affection qui fut si généreusement secondée par les catholiques du monde entier. Mais, hélas! cette charité du Vicaire du Christ a été bien mal interprétée par un grand nombre de journaux russes. Son Excellence met fin à sa lettre en disant qu' il rappelle tout cela pour dissiper tous les malentendus et pour faire triompher la vérité et la charité qui sont les bases de l' unité pour laquelle le Chris pria dans l' heure suprême de sa vie.

Le 1 er Congrès eucharistique à Zagreb. Le 18 et le 19 août eut lieu à Zagreb le 1 er congrès eucharistique national croate. Cela fut une manifestation splendide de la foi et de l' amour de notre peuple à Jésus-Eucharistie.

Son Excellence le nonce apostolique Mgr. Pellegrinetti participa au congrès comme délégué spécial de Sa Sainteté. A son arrivée à Zagreb, il fut rçu par une foule innombrale avec un enthousiasme sans égal. A coté de 16 évêques et de tous les Pères provinciaux des Ordres religieux, ont pris part au congrès plus de 130.000 fidèles de toutes les provinces de la Yougoslavie (Croatie-Slavonie, Dalmatie, Bosnie-Hercegovine, Voïvodine, Slovenie, Serbie etc.) avec le ministre des cultes, le gouverneur civil de Croatie, M. le maire de Zagreb et les autres autorités civiles et militaires. Les nobles catholiques français y furent représentés par deux délegations; de Bordeaux et de Paris. La première consistait de trois professeurs du grand séminaire à Bordeaux. MM. les abbés Lapeyre, Maura et Cabarroques. La deuxième contenait 18 élèves des hautes écoles de Paris, membres de l' association „Réunion d' Eylau", conduits par le professeur de théologie M. l' abbé Gasque, et qui ont eu la gentille idée d' apporter leur drapeau de Réunion en couleurs nationales françaises.

Le congrès fut ouvert par la communion solennelle des enfants en nombre de 2500. La communion fut distribuée par le nonce apostolique, 2 archevêques, 5 évêques et un abbé mitré. C' était un spectacle émouvant que de voir tous ces enfants-là s' approcher de la sainte table, et l' on aurait dit qu' on assistait à une scène plutôt céleste que terrestre.

Le premier congrès eucharistique a obtenu un splendide succès, auquel contribuèrent beaucoup les autorités civiles et militaires par leur généreux concours. Les resolutions et les décisions qu' on a prises au cours des séances, nous assurent le renouement de la vie religieuse de notre peuple.

Le congrès s'est terminé par une procession, à la quelle prirent part les associations religieuses, encadrées de leurs drapeaux, la jeunesse d' écoles, les costumes nationaux de toutes sortes etc. Le Très S. Sacrement fut porté par S. Exc. le nonce et NN. SS. les évêques et les archevêques à tour. Une foule immense assistait à la proccssion et on chantait, on priait, en accompagnant le Roi de notre peuple par les rues de la capitale croate. Une telle solennité ne fut jusqu'ici jamais vue dans nos pays. A la fin de la procession, sur la place du ban Jelačić, tout le peuple croate fut consacré au S. Coeur de Jésus. La formule de la consécration spéciale fut récitée par S. Exc. le nonce et deux de nos évêques, tandis que tout le peuple répetait les mots de la formule. Après la consécration, tous les assistants, environ 50.000, chantèrent, d' un ton, l' hymne de fidélité au Sacré-Coeur. Enfin S. Exc. le nonce apostolique donna la bénédiction solennelle avec le Très S. Sacrement, et par ce geste infiniment délicat de même que celui de la consécration, il invoqua sur Zagreb et sur tout le peuple croate les bénédictions de la divine Hostie.

V.e congrès catholique slovène à Ljubljana. En parcourant la liste des manifestations religieuses organisées par nos frères slovènes, on remarquera que l' activité d' avant-guerre a pleinement repris chez eux. Plusieurs congrés diocésains, des pèlerinages très nombreux, d' imposantes cérémonies religieuses, des rèunions patriotiques auxquelles participe le clergè: tous ces faits montrent bien l' intensité de leur constance dans la foi et la piété. Tous ceux qui ont pris part au cinquième congrès catholique slovène (25, 26, 27 et 28 août dernier) ont bien pu s' en convaincre. S. S. le Pape y a été représenté par son nonce de Belgrade, Mgr. Pellegrinetti, et S. M. le Roi Alexandre y a assisté au développement du cortège solennel. Le ministre M. Janković y était présent au nom du gouvernement central, tandis que les autorités régionales et locales — civiles et militaires — y avaient envoyé plusieurs fonctionnaires. L' èpiscopat catholique yougoslave tout entier y avait rehaussé la splendeur des cérémonies religieuses et l' importance des assemblées générales, où toutes les résolutions, appuyées et expliquées par des orateurs de talent, furent votées à l' unanimité. Une foule considérable de 30.000 personnes composait le cortége solennel qui se déroulait au milieu d' un amas de presque 100.000 spectateurs. Après le cortège, une Messe pontificale, chantée par un chœur mixte de 1300 membres, fuit célébrée par le nonce Mgr. Pellegrinetti en plein air, au milieu de la grande Place du Congrès. Les derniers accords de cette imposante composition musicale s' étaient à peine dispersès dans l' espace, quand l' èvêque de Ljubljana, Mgr. Jeglić, apperut devant l' autel pour y consacrer tous les présents et le pays tout entier au Sacré-Cœur. Ce fut une cérémonie inexplicablement solennelle et touchante. On y pleurait d' émotion et de joie . . . . . .

Tout considéré, ce congrès restera marqué aux caractères d' or dans les annales de la vie catholique slovène.

Spectator.

HRVATSKA KNJIŽARA U SPLITU.

preporuča slijedeće dijelom nove, dijelom antikvarne knjige:
(NB.! Antikvarne knjige zabilježene su zvijezdicom).

* **A Carpo Al.** Compendiosa bibliotheca liturgica in qua notiones omnes ad s. ritus spectantes atque eccles. viris aut necessariae aut perutiles continentur. Vez. D 20.—

Au Service de Jésus Pretre. Notes intimes tirées des ecrits de Mare Louise Marguerite Claret de la Touche. D 40.—

* **Archivio di letteratura biblica orientale.** Anno I. — VII. (1879—1885). 7. svez. Vez. D 350.—

* **D. Aurelii Augustini,** Hipponensis Episcopi Opera. Ex vetustissimis manuscriptis codicibus per Theologos Lovanienses ab innumeris erroribus repurgata. Lugduni 1586. 11 svez. u folio-formatu. D 1000.—

Battisti E. Sacramentario dei Fedeli con note storico-liturgiche. D 200.—

* **Bericht ueber den V.** Marianischen Weltkongress in Salzburg 1910. D 100.—

* **Biblia sacra** variarum translationum iuxta exemplar Antverpiae impressum a. 1616, complectens praeter Vulgatam Sanctis Pagnini ex hebraeo, Septuaginta interpretum et chaldaicae paraphrasis versiones etc. etc. 4 sveska u 4-o. vezana u pergameni. D 800.—

Breviarum Romanum. Najnovije izdanje u formatu 11 : 17 cm. Cijena (prama uvezima) od D 1000.— do 1400.—

* **Congresso Eucaristico,** Atti del —, tenuto a Venezia nell' a. 1897. e notizie della mostra d' arte sacra. D 50.—

* **Cretineau-Joly J.** L' eglise romaine en face de la revolution. (Ouvrage compose sur des documents inedits et orne de portraits dessines par Staal). 2 svez. Vez. D 150.—

* **D' Annibale J.** Summula theologiae moralis. 3 svez. Vez. D 50.—

* **Deharbe G.** Spiegazione intima e piana del catechismo cattolico e raccolta di analoghi esempi. 3 svez. Vez. D 150.—

Deppe B. Predigten und Unterweisungen auf alle Sonn- & Festtage des Kirchenjahres. D 70.—

Ferreres P. I. B. Compendium theolog. moral. ad normam novissimi Codicis Canonici. 2 svez. Vez. D 600.—

* **Fillion L. Cl.** La Sainte Bible (texte latin et traduction francaise) Commentee d' apres la Vulgate et les textes originaux (12. izd.) 8 svez. vez. sa mnogo slika i analitičkim tablama. D 500.—

* **Franco P. Sec.** Opere complete. 19 svez. Vez. D 1000.—

Gaussens Ab. Istruzioni liturgiche ovvero spiegazione popolare di tutto quello che si riferisce al Culto e principalmente al s. sacrificio della messa. D 54.—

Gratry A. Commentario sul Vangelo secondo s. Matteo. 2 svez. D 81.—

* **Henrion Barone di,** Storia universale della Chiesa. Dalla predicazione degli Apostoli fino al pontificato di Gregorio XVI. 6 svez. Vez. D 200.—

* **Hrvatska Straža,** godišnjaci VII, VIII, X, XV. svaki po	D	40.—
* **Kirche die katholische** unserer Zeit und ihre Diener in Wort und Bild. Herausgegeben von der Leogesellschaft. Wien. 80 snopića u vel. 4. sa bezbroj slika i fotografija osoba, crkava i drugih spomenika.	D	200.—
* **Krones Dr. F.** Handbuch d. Geschichte Oesterreichs von der aeltesten bis neuesten Zeit mit besonderer Ruecksicht auf Laender —, Voelkerkunde und Kulturgeschichte. 5 svez.	D	100.—
* **Krones Dr. F.** Grundriss d. oesterreichischen Geschichte mit besonderer Ruecksicht auf Quellen- u. Literraturkunde. 4 svez.	D	25.—
* **Liguori S. Alfonso Maria,** Opere ascetiche, morali e dommatiche 10 svezaka vez.	D	500.—
* **Noldin H.** Summa theologiae moralis. (izd. 1912) 3 svez. Vez.	D	100.—
Rosati N. Santi e beati Francescani del Terz' Ordine. (Cenni di biografie e diario agiografico).	D	36.—
* **Schuster Dr. J.** Handbuch der Biblischen Geschichte. 2 svez. Vez.	D	30.—
* **Segneri P. Paolo.** Opere complete. 4 svez. Vez.	D	200.—
* **Stocchi P. V.** Prediche, discorsi e ragionamenti sacri. 3 svez.	D	200.—
Tedesco L. Corso di Storia della Chiesa. Vol. I. I primi 300 anni.	D	80.—
* **Vrhbosna.** Godišnjaci 1895, 1896, 1901, 1902. uvezani, svaki godišnjak po D 20.— Godišnjaci 1890, 1891, 1892, 1893, 1897 i 1900 (vrlo rijetki) svaki godišnjak	D	100.—
* **Weiss Dr. J. B.** Lehrbuck d. Weltgeschichte. 2. Aufl. 12 svez.	D	200.—
Willi Ch. Le Breviaire explique. 2 svez.	D	90.—
* **Raymundi Antonii** Episcopi Instructio Pastoralis. (Theologia pastoralis Eystettensis) 5. editio.	D	20.—
* **Wilke-Loch,** Lexicon graeco-latinum in libros novi testamenti. 2 svez. Vezana.	D	30.—

Zadružna Gospodarska Banka

d. d.

LJUBLJANA

BLED, DJAKOVO, MARIBOR, SARAJEVO, SOMBOR, ŠIBENIK.

Podružnica SPLIT

Int. tel. 127 158 i 258. **Brzojavi: Gospobanka.**

Zavod osnovan od slovenskih i hrvatskih seoskih zadruga.

Ima veliku vlastitu industriju na zadrugarskom temelju.

Bavi se svim bankovnim poslovima.

Tisak knjižare „Jadran" Dubrovnik.